T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI
SINIF EĞİTİMİ BİLİM DALI

İLKOKUL 4. SINIF DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTABINDAKİ KARAKTERLERİ NİTELEYEN DEĞERLERİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Davut YILMAZ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Nusrettin YILMAZ

TEMMUZ 2026, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

"İlkokul 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabındaki Karakterleri Niteleyen Değerlerin İncelenmesi" başlıklı "**Yüksek Lisans**" tezim tarafımca incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun birbiçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Davut YILMAZ

T.C.

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı : Temel Eğitim

Program Adı :Tezli Yüksek Lisans

Tez Başlığı : İlkokul 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabındaki Karakterleri Niteleyen Değerlerin İncelenmesi

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 126 sayfalık kısmına ilişkin 02/07/2026 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı %12'dir.

Filtrelemeye tırnak içerisindeki alıntılar dahil edilmiştir. Filtrelemede yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 02/07/2026

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nusrettin YILMAZ **Öğrenci:** Davut YILMAZ

KILAVUZA UYGUNLUK

"İlkokul 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabındaki Karakterleri Niteleyen Değerlerin İncelenmesi" başlıklı Yüksek Lisans Tezi Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan	**Danışman**
Davut YILMAZ	Dr. Öğr. Üyesi Nusrettin YILMAZ

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğr. Üyesi Nusrettin YILMAZ danışmanlığında **Davut YILMAZ** tarafından hazırlanan **"İlkokul 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabındaki Karakterleri Niteleyen Değerlerin İncelenmesi"** adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel Eğitim Ana Bilim Dalı Sınıf Eğitimi Bilim Dalı'nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

02/07/2026

JÜRİ:

Danışman	:	**Dr. Öğr. Üyesi Nusrettin YILMAZ**	(İmza)
Üye	:	**Dr. Öğr. Üyesi Feyza ÇAVUŞOĞLU**	(İmza)
Üye	:	**Doç. Dr. Bayram POLAT**	(İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun …. /…./2026 tarih ve .....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

……. /…../ 2026

Prof. Dr. Müge MANGA

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Bu araştırmada, "İlkokul 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabındaki Karakterleri Niteleyen Değerlerin İncelenmesi" konusu ele alınmıştır. Çalışmada, ders kitabında yer alan karakterlerin Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen kök değerler çerçevesinde hangi değerlerle nitelendirildiği, bu değerlerin hangi bağlamlarda sunulduğu ve karakterlerin rol model işlevi bakımından taşıdığı anlam ortaya konulmaya çalışılmıştır. Değerler eğitiminin, öğrencilerin yalnızca bilişsel gelişimlerini değil; aynı zamanda ahlaki tutumlarını, toplumsal sorumluluklarını ve karakter gelişimlerini şekillendiren çok boyutlu bir süreç olduğu dikkate alındığında, ders kitaplarının ve bu kitaplarda yer verilen karakter örüntülerinin sistematik biçimde incelenmesinin alana önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın, eğitim bilimleri alanında değerler eğitimi ve ders kitabı incelemeleri bağlamında yapılacak araştırmalara mütevazı da olsa katkı sunmasını; elde edilen bulguların öğretim materyallerinin geliştirilmesine ve değerler eğitimine yönelik uygulamaların niteliğinin artırılmasına katkı sağlamasını temenni ederim.

Davut YILMAZ, ERZİNCAN, 2026

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam süresince bilgi, tecrübe ve rehberliğiyle bana destek olan kıymetli danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Nusrettin YILMAZ'a sabrı, emeği ve katkıları için içten teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans sürecinde değerli katkılarından faydalandığım Sayın Prof. Dr. Güntay TAŞÇI'ya ve Dr. Öğr. Üyesi Ömer DEMİRCİ'ye teşekkür ederim.

Hayatım boyunca sevgileri, emekleri ve koşulsuz destekleriyle her zaman yanımda olan, iyi ve zor günlerimde bana güç veren kıymetli aileme en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, bu zorlu süreç boyunca anlayışı, sabrı ve desteğiyle her daim yanımda olan, bana olan inancını hiçbir zaman kaybetmeyen Mihra TUGAY'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Davut YILMAZ

İLKOKUL 4. SINIF DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTABINDAKİ KARAKTERLERİ NİTELEYEN DEĞERLERİN İNCELENMESİ

Davut YILMAZ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2026

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Nusrettin YILMAZ

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan ilkokul 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alan karakterlerin kök değerler açısından analiz edilmesidir. Araştırma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülmüş; veri toplama yöntemi olarak doküman incelemeden yararlanılmıştır. Ders kitabında yer alan metin, etkinlik ve görsellerdeki karakterler; karakterizasyon özellikleri, rol model işlevleri ve kök değerleri temsil etme durumları açısından incelenmiştir.

Araştırma sonucunda ders kitabında toplam 66 farklı karakter tespit edilmiştir. Aynı karakterin ders kitabında birden fazla kez yer aldığı durumlar tek karakter olarak değerlendirilmiş ve karakter sayısı bu doğrultuda hesaplanmıştır. Karakterlerin önemli bir kısmının öğrenciler için olumlu örnek oluşturabilecek rol model özellikler taşıdığı belirlenmiştir. Analizler sonucunda öğretim programında yer alan on kök değerin tamamının ders kitabında temsil edildiği görülmüş; ancak bu değerlerin karakterler ve üniteler arasında dengeli biçimde dağılmadığı saptanmıştır. En sık temsil edilen kök değerin sevgi (f=91) olduğu, bunu sırasıyla sorumluluk (f=87), yardımseverlik (f=57), saygı (f=40), dürüstlük (f=36), adalet (f=24), dostluk (f=19), sabır (f=12), öz denetim (f=7) ve vatanseverlik (f=4) değerlerinin izlediği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Karakterizasyon, Kök Değerler, Değer Eğitimi, Rol Model

AN ANALYSİS OF THE VALUES CHARACTERİZİNG THE CHARACTERS İN THE 4TH GRADE PRİMARY SCHOOL RELİGİOUS CULTURE AND MORAL KNOWLEDGE TEXTBOOK

Davut YILMAZ

Erzincan Binali Yıldırım University

Graduate School of Social Sciences

Master Thesis, July 2023

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Nusrettin YILMAZ

ABSTRACT

The aim of this study is to analyze the characters included in the 4th-grade Religious Culture and Moral Knowledge textbook published by the Ministry of National Education in terms of core values. The study was conducted within the framework of the qualitative research approach, and document analysis was employed as the data collection method. The characters presented in the texts, activities, and visuals in the textbook were analyzed in terms of characterization, role model functions, and their representation of core values.

As a result of the study, a total of 66 different characters were identified in the textbook. It was determined that a significant proportion of these characters possess role model characteristics that may serve as positive examples for students. The analyses revealed that all ten core values included in the curriculum were represented in the textbook; however, these values were not distributed evenly across characters and units. The most frequently represented core value was love (f = 91), followed respectively by responsibility (f=87), helpfulness (f=57), respect (f=40), honesty (f=36), justice (f=24), friendship (f=19), patience (f=12), self-control (f=7), and patriotism (f=4).

Keywords: Religious Culture and Ethics, Characterization, Core Values, Values Education, Role Model

İÇİNDEKİLER

İLKOKUL 4. SINIF DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTABINDAKİ KARAKTERLERİ NİTELEYEN DEĞERLERİN İNCELENMESİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK i

TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI..... ii

KILAVUZA UYGUNLUK iii

KABUL VE ONAY TUTANAĞI iv

ÖN SÖZ v

TEŞEKKÜR..... vi

ÖZET vii

ABSTRACT viii

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ xvii

TABLOLAR LİSTESİ xviii

GİRİŞ.....1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN ÇERÇEVESİ

1.1. Problem Durumu 3

1.2. Araştırmanın Amacı 4

1.3. Araştırmanın Önemi 5

1.4. Araştırmanın Alt Problemleri 6

1.5. Araştırmanın Varsayımları 7

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları 7

1.7. Tanımlar 7

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Değer Kavramı ve Değerler Eğitimi....10
2.1.1. Değerin Tanımı....10
2.1.2. Değerlerin Özellikleri ve Önemi....11
2.1.3. Değerlerin Toplumsal ve Eğitsel İşlevi....13
2.2. Değerlerin Sınıflandırılması....14
2.2.1. Spranger'in Değer Sınıflandırması....15
2.2.2. Ülken'in Değer Sınıflandırması....15
2.2.3. Mengüşoğlu'nun Değer Sınıflandırması....16
2.2.4. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması....16
2.2.5. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması....17
2.2.6. Nelson'un Değer Sınıflandırması....18
2.2.7. Erol Güngör'ün Değer Sınıflandırması....18
2.3. Değerler Eğitimi Yaklaşımları....18
2.3.1. Telkin Yaklaşımı....19
2.3.2. Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı....20
2.3.3. Değer Açıklama Yaklaşımı....21
2.3.4. Değer Analizi Yaklaşımı....21
2.3.5. Karakter Eğitimi Yaklaşımı....22
2.3.6. Örtük Program Yaklaşımı....23
2.3.7. Eylemsel Öğrenme Yaklaşımı....23
2.4. Karakter ve Karakter Eğitimi....24
2.4.1. Karakter Kavramı ve Özellikleri....25
2.4.2. Karakter Eğitiminin Tanımı, Amacı ve Temel İlkeleri....26

2.4.3. Karakter Eğitimi ile Değerler Eğitimi Arasındaki İlişki 27
2.5. Karakterizasyon Nedir? 29
2.5.1. Karakterizasyonun Tanımı 29
2.5.2. Karakterizasyon Stratejileri 29
2.5.3. Eğitimde Karakterizasyonun Önemi 30
2.6. Rol Model Kavramı ve Eğitsel Önemi 31
2.6.1. Rol Modelin Tanımı 32
2.6.2. Eğitimde Rol Model Kullanımı 33
2.6.3. Karakter Eğitimi ve Rol Model İlişkisi 34
2.7. 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ve Değerler Eğitimi 36
2.7.1. 2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programının Yapısı ve Değerler Eğitimi 37
2.7.2. İlkokul 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı ve Değerler Eğitimi 38
2.7.3. DKAB Dersinde Öğretmenin Rol Model İşlevi 39
2.8. İlgili Araştırmalar 41
2.8.1. Değerler Eğitimi Üzerine Yapılan Çalışmalar.....41
2.8.2. DKAB Ders Kitapları Üzerine Yapılan Çalışmalar 47
2.8.3. Karakterizasyon Üzerine Yapılan Çalışmalar 49
2.8.4. Rol Model Üzerine Yapılan Çalışmalar 51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli 54
3.2. Evren ve Örneklem.....54
3.3. Veri Toplama Aracı.....55

3.4. Veri Toplama Süreci....56
3.5. Verilerin Analizi....57
3.6. Geçerlik ve Güvenirlik....58
3.7. Araştırmacının Rolü....59

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

4.1. Birinci Ünite: "Günlük Hayattaki Dinî İfadeler" Ünitesine İlişkin Bulgular ve Yorum....61
4.1.1. Karakterler ve Temel Özellikleri....61
4.1.1.1. Karakter Türlerinin Dağılımı....61
4.1.1.2. Yüce Allah'ın Temel Özellikleri....63
4.1.1.3. Peygamberlerin Temel Özellikleri....64
4.1.1.4. İnsani ve Ruhani Karakterlerin Özellikleri....65
4.1.2. Karakterleri Niteleyen Değerler....65
4.1.2.1. Değerlerin Dağılımı....65
4.1.2.2. Önemli Tespitler....66
4.1.2.3. Karakter–Değer İlişkisi....66
4.1.3. Karakterlerin Rol Model Özellikleri....67
4.1.3.1. Karakterlerin Rolleri ve Toplumsal Etkileri....67
4.1.4. Karakterleri Niteleyen Değerlerin Kök Değerler ve Alt Tutumlarla İlişkisi....67
4.1.4.1. Değerlerin Günlük Hayata Yansımaları....67
4.1.4.2. Değer–Kök Değer Uygunluğu....67
4.2. İkinci Ünite: "İslam'ı Tanıyalım" Ünitesine İlişkin Bulgular ve Yorum....70
4.2.1. Karakterler ve Temel Özellikleri....70

4.2.1.1. Karakter Türlerinin Dağılımı 70
4.2.1.2. Yüce Allah'ın Temel Özellikleri 72
4.2.1.3. Peygamberlerin Temel Özellikleri 73
4.2.1.4. İnsani, Ruhani ve Hayvani Karakterlerin Özellikleri 74
4.2.2. Karakterleri Niteleyen Değerler 76
4.2.2.1. Değerlerin Dağılımı 76
4.2.2.2 Önemli Tespitler 76
4.2.2.3. Karakter–Değer İlişkisi 77
4.2.3. Karakterlerin Rol Model Özellikleri 77
4.2.3.1. Karakterlerin Rolleri ve Toplumsal Etkileri 77
4.2.4. Karakterleri Niteleyen Değerlerin Kök Değerler ve Alt Tutumlarla İlişkisi 78
4.2.4.1. Değerlerin Günlük Hayata Yansımaları 78
4.2.4.2. Değer–Kök Değer Uygunluğu 78
4.3. Üçüncü Ünite: "Güzel Ahlak" Ünitesine İlişkin Bulgular ve Yorum 83
4.3.1. Karakterler ve Temel Özellikleri 83
4.3.1.1. Karakter Türlerinin Dağılımı 83
4.3.1.2. Yüce Allah'ın Temel Özellikleri 86
4.3.1.3. Peygamberlerin Temel Özellikleri 86
4.3.1.4. İnsani Karakterlerin Özellikleri 87
4.3.2. Karakterleri Niteleyen Değerler 88
4.3.2.1. Değerlerin Dağılımı 88
4.3.2.2. Önemli Tespitler 89
4.3.2.3. Karakter–Değer İlişkisi 89
4.3.3. Karakterlerin Rol Model Özellikleri 90

4.3.3.1. Karakterlerin Rolleri ve Toplumsal Etkileri 90
4.3.4. Karakterleri Niteleyen Değerlerin Kök Değerler ve Alt Tutumlarla İlişkisi 90
4.3.4.1. Değerlerin Günlük Hayata Yansımaları 90
4.3.4.2. Değer–Kök Değer Uygunluğu 91
4.4. Dördüncü Ünite: "Hz. Muhammed'i Tanıyalım" Ünitesine İlişkin Bulgular ve Yorum 96
4.4.1. Karakterler ve Temel Özellikleri 96
4.4.1.1. Karakter Türlerinin Dağılımı 96
4.4.1.2. Yüce Allah'ın Temel Özellikleri 98
4.4.1.3. Peygamberlerin Temel Özellikleri 99
4.4.1.4. İnsani Karakterlerin Özellikleri 100
4.4.2. Karakterleri Niteleyen Değerler 101
4.4.2.1. Değerlerin Dağılımı 101
4.4.2.2. Önemli Tespitler 101
4.4.2.3. Karakter–Değer İlişkisi 102
4.4.3. Karakterlerin Rol Model Özellikleri 102
4.4.3.1. Karakterlerin Rolleri ve Toplumsal Etkileri 102
4.4.4. Karakterleri Niteleyen Değerlerin Kök Değerler ve Alt Tutumlarla İlişkisi 103
4.4.4.1. Değerlerin Günlük Hayata Yansımaları 103
4.4.4.2. Değer–Kök Değer Uygunluğu 104
4.5. Beşinci Ünite: "Din ve Temizlik" Ünitesine İlişkin Bulgular ve Yorum 107
4.5.1. Karakterler ve Temel Özellikleri 108
4.5.1.1. Karakter Türlerinin Dağılımı 108
4.5.1.2. Yüce Allah'ın Temel Özellikleri 109

4.5.1.3. Peygamberlerin Temel Özellikleri.....109
4.5.1.4. İnsani Karakterlerin Özellikleri.....110
4.5.2. Karakterleri Niteleyen Değerler.....111
4.5.2.1. Değerlerin Dağılımı.....111
4.5.2.2. Önemli Tespitler.....112
4.5.2.3. Karakter–Değer İlişkisi.....112
4.5.3. Karakterlerin Rol Model Özellikleri.....113
4.5.3.1. Karakterlerin Rolleri ve Toplumsal Etkileri.....113
4.5.4. Karakterleri Niteleyen Değerlerin Kök Değerler ve Alt Tutumlarla İlişkisi.....113
4.5.4.1. Değerlerin Günlük Hayata Yansımaları.....113
4.5.4.2. Değer–Kök Değer Uygunluğu.....114

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Değerler Eğitimi Üzerine Yapılan Çalışmalarla Karşılaştırma.....120
5.2. DKAB Ders Kitapları Üzerine Yapılan Çalışmalarla Karşılaştırma.....121
5.3. Karakterizasyon Üzerine Yapılan Çalışmalarla Karşılaştırma.....122
5.4. Rol Model Üzerine Yapılan Çalışmalarla Karşılaştırma.....123
5.5. Sonuç.....124
5.6. Öneriler.....125
5.6.1. Öğretim Programına Yönelik Öneriler.....125
5.6.2. Ders Kitabı Yazımına Yönelik Öneriler.....125
5.6.3. Gelecek Araştırmalara Yönelik Öneriler.....126
KAYNAKÇA.....127
EKLER.....141

ÖZ GEÇMİŞ 144

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

DKAB **:** Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

f : Sıklık

MEB : Millî Eğitim Bakanlığı

TDK : Türk Dil Kurumu

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2. 1: 2018 Programına Göre Kök Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar.....37

Tablo 4. 1: "Günlük Hayattaki Dinî İfadeler" Ünitesine Ait Karakter ve Özellikleri Bulguları.....62

Tablo 4. 2: Birinci Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti.....68

Tablo 4. 3: "İslam'ı Tanıyalım" Ünitesine Ait Karakter ve Özellikleri Bulguları.....71

Tablo 4. 4: İkinci Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti.....79

Tablo 4. 5: "Güzel Ahlak" Ünitesine Ait Karakter ve Özellikleri Bulguları.....83

Tablo 4. 6: Üçüncü Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti.....92

Tablo 4.7: "Hz. Muhammed'i Tanıyalım" Ünitesine Ait Karakter ve Özellikleri Bulguları 96

Tablo 4. 8: Dördüncü Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti.....104

Tablo 4. 9: "Din ve Temizlik" Ünitesine Ait Karakter ve Özellikleri Bulguları.....108

Tablo 4. 10: Beşinci Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti.....115

Tablo 4. 11: Kök Değerlerin Ünitelere Göre Toplam Dağılımı.....118

Tablo Ek- 1: Karakter ve Değer İnceleme Formu.....141

Tablo Ek- 2: Doldurulmuş Örnek Form.....143

GİRİŞ

İnsan, dünyaya yalnızca yaşamaya değil; anlamaya, değer vermeye ve değer üretmeye de gelir. Bireyin kim olduğu, neye önem verdiği ve nasıl bir insan olacağı; zamanla karşılaştığı olaylar, kurduğu ilişkiler ve aldığı eğitimle şekillenir. Bu sürecin en etkili dönemlerinden biri çocukluk yıllarıdır. Çünkü çocukluk, yalnızca bilgi edinilen bir dönem değil; aynı zamanda iyi ile kötünün, doğru ile yanlışın, adil olanla olmayanın ayırt edilmeye başlandığı, kişiliğin ve karakterin temellerinin atıldığı bir gelişim sürecidir. Bu bağlamda gelişim psikolojisi alanındaki çalışmalar, çocukluk döneminde kazanılan değerlerin bireyin ileriki yaşamındaki tutum ve davranışlarını önemli ölçüde şekillendirdiğini ortaya koymaktadır (Lickona, 1991)

Eğitim sistemlerinin temel işlevlerinden biri, toplumun benimsediği değer yargılarını, kültürel mirasını ve ahlaki ilkelerini gelecek nesillere aktarmaktır. Bu aktarım süreci yalnızca aile ve sosyal çevre yoluyla değil, aynı zamanda okul ve öğretim programları aracılığıyla planlı ve sistemli bir biçimde gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda ilkokul düzeyinde kullanılan ders kitapları, yalnızca bilişsel bilgi sunan araçlar değil; aynı zamanda öğrencilerin kişilik gelişimini, ahlaki tutumlarını ve toplumsal değerlerle ilişkilerini şekillendiren temel eğitim materyalleri olarak öne çıkmaktadır. Nitekim ders kitaplarının değer aktarımındaki rolü, eğitim literatüründe önemli bir öğretim aracı olarak vurgulanmaktadır (Halstead & Taylor, 2000).

Çocuklar, ders kitaplarında yer alan metinler ve karakterler aracılığıyla dünyayı anlamlandırmakta; okudukları hikâyelerdeki kahramanlarla özdeşim kurmakta ve onların davranışlarını örnek almaktadır. Bu nedenle ders kitaplarında yer alan karakterler, yalnızca bir anlatının unsuru değil; öğrencilerin değer dünyasını şekillendiren örtük öğretmenler niteliği taşımaktadır. Sosyal öğrenme kuramına göre bireyler, gözlem ve model alma yoluyla davranış geliştirmekte; bu süreçte özellikle rol modellerin etkisi belirleyici olmaktadır (Bandura, 1977)**.** Karakterlerin sergiledikleri tutumlar, karşılaştıkları sorunlar karşısında geliştirdikleri davranışlar ve bu davranışların sonuçları, değerlerin öğrenciler tarafından somut biçimde algılanmasına katkı sağlamaktadır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, öğrencilerin değer dünyasının oluşumunda özel bir yere sahiptir. Bu dersin temel amacı yalnızca dinî bilgi kazandırmak değil; aynı zamanda öğrencilerin ahlaki gelişimlerini desteklemek, toplumsal hayatta uyumlu,

duyarlı ve sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmektir. Ders kitaplarında yer alan metinler ve karakterler aracılığıyla sevgi, saygı, dürüstlük, adalet, yardımseverlik ve sorumluluk gibi Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen kök değerlerin öğrencilere kazandırılması hedeflenmektedir. Bu çerçevede DKAB öğretim programı, değerlerin öğrencilere kazandırılmasını temel amaçlardan biri olarak belirlemektedir (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı, 2018)**.** Bu yönüyle DKAB ders kitaplarında sunulan karakterler, öğrenciler için önemli birer rol model işlevi üstlenmektedir.

Buna karşın, ders kitaplarında karakterler aracılığıyla sunulan değerlerin sistematik bir biçimde incelenmesi; hangi kök değerlere ne ölçüde yer verildiğinin belirlenmesi ve bu değerlerin hangi tutum ve davranışlarla ilişkilendirildiğinin ortaya konulması önemli bir araştırma ihtiyacıdır. Literatürde ders kitaplarında değer aktarımına ilişkin çeşitli çalışmalar bulunmakla birlikte, karakterler üzerinden kök değerlerin bütüncül biçimde incelendiği çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durum, mevcut araştırmanın özgünlüğünü ve gerekliliğini ortaya koymaktadır. Özellikle ilkokul 4. sınıf düzeyi, öğrencilerin somut düşünmeden soyut düşünmeye geçiş sürecinde bulunmaları nedeniyle, karakterler yoluyla aktarılan değerlerin etkisinin daha belirgin hâle geldiği kritik bir dönemdir.

Bu bağlamda, ilkokul 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alan karakterlerin kök değerler açısından nasıl yapılandırıldığı, hangi değerlerin öne çıktığı ve bu karakterlerin öğrenciler için nasıl bir rol model sunduğu hem değerler eğitiminin etkililiğini değerlendirmek hem de öğretim materyallerinin niteliğini tartışmak açısından önem taşımaktadır. Bu çalışma, söz konusu ders kitabındaki karakterleri kök değerler çerçevesinde inceleyerek, öğrencilerin karşılaştıkları değer örüntülerini ortaya koymayı ve değerler eğitimi alanına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN ÇERÇEVESİ

1.1. Problem Durumu

Eğitim, bireylerin toplumsal hayata uyum sağlamalarını, sağlıklı ilişkiler kurmalarını ve değer temelli davranışlar geliştirmelerini destekleyen temel bir süreçtir (Ertürk, 1979). Bu sürecin en önemli uygulama alanlarından biri olan okul, yalnızca bilişsel bilgi aktaran bir kurum değil; aynı zamanda öğrencilerin kişilik, karakter ve değer gelişiminin şekillendiği bir sosyal çevredir. Bu nedenle öğrencilerin birbirleriyle yardımlaştıkları, farklılıklara saygı duydukları, sorunlara çözüm üretmeye çalıştıkları ve kendi davranışlarından sorumluluk aldıkları bir okul ortamı, değerler eğitiminin temel hedefleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda eğitim ortamlarının yalnızca akademik başarıya değil, aynı zamanda değer temelli davranışların kazandırılmasına odaklanması gerektiği literatürde vurgulanmaktadır (Otten, 2000).

Ancak günümüzde şiddet olaylarının, akran zorbalığının, iletişim problemlerinin ve zararlı alışkanlıklar gibi istenmeyen öğrenci davranışlarının artması, bireylerin karakter ve değer gelişimine yönelik süreçlerin yeterince desteklenmediğini göstermektedir. Bu durum, okul ortamında yürütülen değerler eğitimi uygulamalarının niteliğinde çeşitli sorunlar bulunduğunu ve mevcut uygulamaların öğrencilerin değer gelişimi üzerinde beklenen etkiyi oluşturmadığını ortaya koymaktadır (Lickona, 1997). Dolayısıyla değerlerin öğrencilere yalnızca teorik bilgi olarak sunulması değil, davranışa dönüştürülebilecek biçimde yapılandırılması gerekmektedir.

Küreselleşme ve bilgi teknolojilerinin hızlı gelişimi, toplumlar arası kültürel etkileşimi artırmış; değerlerin tüketim hızını yükseltmiş ve bireylerin evrensel ile kültürel değerler karşısında yön bulmasını zorlaştırmıştır (Çetin, 2015; Karaman, 2010; Özdemir, 2011). Bunun sonucunda öğrencilerin değer tercihleri ve davranış örüntülerinde

kararsızlıklar ortaya çıkmakta, eğitim ortamlarında istendik davranışların kazandırılması giderek daha karmaşık bir süreç hâline gelmektedir. Bu durum, eğitim materyallerinin değer aktarımındaki rolünü daha da kritik hâle getirmektedir.

DKAB ders kitapları, öğrencilere hem evrensel hem de millî ve manevi değerleri kazandırmayı amaçlayan temel materyallerden biridir. Ancak ders kitaplarında yer alan karakterlerin hangi değerlere nasıl yer verdiği, öğrencilerin değer gelişimine nasıl katkı sunduğu ve bu değerlerin MEB kök değerleriyle ne düzeyde örtüştüğü yeterince incelenmemiştir. Bu durum, literatürde önemli bir boşluğa işaret etmektedir. Özellikle karakterler aracılığıyla gerçekleştirilen değer aktarımının sistematik biçimde analiz edilmesine yönelik çalışmaların sınırlı olması, bu araştırmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla, 4. sınıf DKAB ders kitabındaki karakterlerin kök değerler açısından incelenmesi; mevcut değer aktarımının niteliğinin ortaya konulması, karakterlerin temsil ettikleri değerlerle ilişkisinin belirlenmesi ve eğitim sürecindeki olası eksikliklerin tespit edilmesi açısından önemli bir problem alanı oluşturmaktadır. Bu çerçevede araştırma hem mevcut uygulamaların değerlendirilmesine hem de değerler eğitimi alanında geliştirilebilecek yaklaşımlara katkı sunmayı hedeflemektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, ilkokul 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alan karakterlerin kök değerler açısından analiz edilmesidir. Araştırma, söz konusu ders kitabındaki karakterlerin hangi kök değerleri temsil ettiğini, hangi değerlere daha fazla vurgu yapıldığını ve hangi değerlerin ihmal edildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle çalışma, ders kitaplarında yer alan karakterlerin değer aktarımındaki işlevini sistematik biçimde ortaya koymayı hedeflemektedir.

Araştırma kapsamında karakterlerin özellikleri ve değerleri üzerine odaklanılmakta; inceleme sürecinde adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik gibi temel kök değerler esas alınarak, karakterlerin bu değerleri hangi tutum ve davranışlarla yansıttığı ve öğrenciler için nasıl bir rol model niteliği taşıdığı değerlendirilmektedir. Bu bağlamda araştırma, karakter temelli değer aktarımının yapısını ortaya koyarak hem kuramsal hem de uygulamaya dönük çıkarımlar sunmayı amaçlamaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Değerler eğitiminin etkili biçimde uygulandığı okul ortamlarında öğrencilerin iş birliği yapabildiği, farklılıklara saygı duyduğu ve sorumluluk bilinci geliştirdiği bilinmektedir (Otten, 2000). Bu nedenle karakter ve değer eğitimi, yalnızca bireysel gelişimi değil, aynı zamanda toplumsal uyumu da destekleyen temel bir eğitim unsuru olarak görülmekte; küresel ölçekte olduğu gibi Türkiye'de de eğitim sisteminin öncelikli amaçları arasında yer almaktadır. Bu durum, değerlerin yalnızca teorik düzeyde değil, eğitim materyalleri aracılığıyla somut ve yaşantısal biçimde kazandırılmasının önemini ortaya koymaktadır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersleri, öğrencilere dinî ve ahlaki bilgi kazandırmanın yanı sıra millî, manevi ve evrensel değerleri benimsemelerine katkı sağlayan temel derslerden biridir. İlkokul 4. sınıf DKAB ders kitabı ise öğrencilerin bu ders kapsamında sistematik olarak karşılaştıkları ilk temel öğretim materyali olma özelliği taşımaktadır. Bu nedenle ders kitabında yer alan karakterlerin hangi kök değerleri temsil ettiğinin, bu değerlerin hangi bağlamlarda sunulduğunun ve karakterler aracılığıyla değer aktarımının nasıl gerçekleştirildiğinin ortaya konulması; hem öğretim programının değer eğitimi bakımından değerlendirilmesine hem de ders kitaplarının içerik niteliğinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Alan yazın incelendiğinde, ders kitaplarında karakterler aracılığıyla değer aktarımını konu alan çalışmaların bulunduğu görülmektedir. Nitekim Eken (2023), ilkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki karakterleri niteleyen değerleri kök değerler çerçevesinde incelemiştir. Bu araştırma ise benzer yöntemsel yaklaşımdan yararlanmakla birlikte inceleme alanını Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine taşımaktadır. Böylece din eğitimi bağlamında karakterlerin temsil ettiği kök değerler, bu değerlerin metinlerde hangi bağlamlarda işlendiği ve karakterler aracılığıyla gerçekleştirilen değer aktarımı sistematik olarak ortaya konulmaktadır. Bu yönüyle araştırma, mevcut literatürü farklı bir ders alanı üzerinden genişletmekte ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında karakter temelli değer aktarımına ilişkin alan yazına özgün katkı sunmaktadır.

Araştırmada karakterlerin, 2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kök değerler çerçevesinde incelenmesinin temel nedeni,

araştırmanın planlandığı ve yürütüldüğü süreçte ilkokul 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde söz konusu öğretim programının uygulanmaya devam etmesidir. Bu nedenle araştırmada kök değerlerin esas alınması, incelenen ders kitabının dayandığı öğretim programıyla doğrudan uyumlu bir yaklaşım sağlamaktadır. Bununla birlikte Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ile benimsenen Erdem-Değer-Eylem yaklaşımında yer alan değerlerin, 2018 Öğretim Programı'ndaki kök değerlerle büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir. Yeni modelde dostluk, yardımseverlik ve öz denetim gibi bazı kök değerler bağımsız başlıklar hâlinde yer almamakla birlikte; sevgi, merhamet, paylaşma, dayanışma, öz farkındalık, öz yönetim ve irade gibi erdem, değer ve eylem boyutları içerisinde bütünleşik biçimde ele alınmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2024). Bu durum, kök değerlerin eğitim anlayışından çıkarılmadığını, aksine daha bütüncül bir yaklaşımla yeniden yapılandırıldığını göstermektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın bulgularının yalnızca 2018 Öğretim Programı açısından değil, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin benimsediği güncel değer eğitimi anlayışı açısından da yol gösterici nitelikte olduğu değerlendirilmektedir.

MEB öğretim programlarında yer alan değerlerin, uluslararası literatürde kabul gören karakter eğitimi ilkeleriyle paralellik göstermesi (Lickona, 1991) bu araştırmanın uluslararası literatür açısından da önemini artırmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulguların, karakter eğitimi ve değerler eğitimi alanındaki ulusal ve uluslararası çalışmalara katkı sağlayacağı, ayrıca ders kitabı hazırlama süreçleri ile öğretim programlarının geliştirilmesine yönelik bilimsel bir kaynak oluşturacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Alt Problemleri

Bu araştırmanın temel problem cümlesi, "İlkokul 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabındaki karakterleri nitelendiren değerlerin kök değerler açısından incelenmesi" olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda araştırmanın alt problemleri aşağıdaki şekildedir:

1. İlkokul 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alan karakterler ve bu karakterlerin temel özellikleri nelerdir?
2. İlkokul 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabındaki karakterleri nitelendiren değerler nelerdir?

3. Karakterleri nitelendiren bu değerlerin, MEB tarafından belirlenen kök değerler ile alt tutum ve davranışlarla ilişkisi nasıldır?
4. İlkokul 4. sınıf DKAB ders kitabındaki karakterlerin rol modellik açısından sergiledikleri değer temelli tutum ve davranış özellikleri nelerdir?

1.5. Araştırmanın Varsayımları

Aşağıdaki varsayımlar doğrultusunda araştırma yürütülmüştür:

- Araştırmada incelenen ders kitabının, 4. sınıf öğrencilerinin değer gelişimini yansıtacak nitelikte bir içeriğe sahip olduğu kabul edilmektedir.
- Kitapta yer alan karakterlerin, eğitimsel amaçlar doğrultusunda bilinçli bir kurgu ile oluşturulduğu varsayılmaktadır.
- Kök değerlerin ders kitabında temsil ediliş biçiminin, öğrencilerin değer kazanımını etkileyebilecek bir potansiyel taşıdığı kabul edilmektedir.
- Araştırmada kullanılan doküman incelemesi yönteminin, problem durumunu ortaya koymak için yeterli olduğu varsayılmaktadır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırma Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 02.06.2023 tarih ve 29 sayılı kararıyla ders kitabı olarak kabul edilen 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabıyla sınırlı tutulmuştur.
2. Araştırma kapsamında yalnızca MEB'in 2018 yılında belirlediği kök değerler esas alınmıştır.

1.7. Tanımlar

Değer: Bir nesnenin veya kavramın taşıdığı anlamı ve değerini belirlemeye yarayan soyut ölçüt; bir şeyin karşılık bulduğu kıymet (TDK, 2011). Genel olarak değer, bir nesneye, varlığa veya faaliyete ruhsal, ahlaki, toplumsal ya da estetik açıdan atfedilen önem veya üstünlük derecesidir. Ayrıca değer, birey ya da topluluk için anlamlı veya dikkat çekici kabul edilen bir nesnenin niteliğini ifade eder (Öncül, 2000).

Değerler: Değerler, bireylerin ulaşmayı arzuladıkları idealleri temsil eder ve "olması gerekeni" ortaya koyar. Günlük yaşamın ve iş hayatının merkezinde yer alan değerler, kişiye yaşam amacı kazandıran, onun tercihlerini, kararlarını ve davranışlarını yönlendiren inanç ve kanaatlerin temelini oluşturur (Kasapoğlu, 2013). Bireylerin

yaşamlarında rehber konumunda olan bu ilkeler, onlara hem yön hem anlam kazandıran hedefler olarak görülmektedir. Değerler ayrıca, bireyin yaşantıları ve deneyimleri doğrultusunda şekillenen, zamanla önem ve anlam kazanan kavramlardır (Schwartz & Bardi, 2001).

Kök Değer: Millî Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) 2018 yılında güncellenen öğretim programında, kök değerler, bireylerin toplumsal yaşama uyum sağlamalarını ve kültürel kimliklerini içselleştirmelerini destekleyen temel etik ilkeler olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda kök değerler, öğrencilere kazandırılması hedeflenen; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverliği kapsamaktadır. Söz konusu değerler, öğretim sürecinde farklı disiplinler aracılığıyla öğrencilere aktarılmakta ve karakter gelişiminin temel taşları arasında yer almaktadır.

Din Kültürü: Bireyin ait olduğu toplumun inanç, ibadet, dini gelenek ve kültürel mirasına ilişkin bilgi, tutum ve davranışları kapsayan kavramdır. Bu bağlamda din kültürü, dinî bilgi, dini hayat ve dini kültürün temel unsurlarını tanımayı, anlamayı ve yorumlamayı içerir (*Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı*, 2018).

Ahlak Bilgisi: Doğru, iyi, erdemli ve sorumlu davranışlara ilişkin ilke, değer ve tutumların öğrenilmesini, içselleştirilmesini ve davranışa dönüştürülmesini amaçlayan bilgi alanıdır. Bu yönüyle ahlak bilgisi, bireyin toplumsal uyumunu, karakter gelişimini ve etik davranış biçimlerini destekleyen temel bir öğrenme alanıdır (*Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı*, 2018).

Karakter: Bir bireyin kendine özgü yapısını, onu diğerlerinden ayıran temel nitelikleri ve bireyin davranış örüntülerini oluşturan temel özellikleri ifade eder (TDK, 2011). Bu çerçevede karakter, değerlerin bireyin tutum ve davranışlarına yansıyan biçimi olarak da değerlendirilebilir.

Rol: Bireyin içinde bulunduğu sosyal konumun gerektirdiği beklentilere uygun olarak sergilemesi gereken davranışlar bütünü şeklinde tanımlanmaktadır. Toplumsal yapı içerisinde her birey belirli roller üstlenmekte; bu roller bireyin tutumlarını, sorumluluklarını ve ilişkilerini şekillendirmektedir (TDK, 2011).

Rol Model: Bireyin benimsediği değerleri, davranışları ve tutumlarıyla örnek aldığı, kendisine rehber olarak gördüğü kişi ya da karakteri ifade etmektedir (Bandura, 1977; Lickona, 1991). Bu yönüyle rol model, bireyin değer kazanım sürecinde etkili bir referans noktası olarak değerlendirilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Değer Kavramı ve Değerler Eğitimi

2.1.1. Değerin Tanımı

İnsan, dünyaya belirli bir toplumsal düzenin içine doğar ve yaşamını tek başına sürdürebilecek donanıma sahip olmadığından, çevresindeki diğer bireylerle birlikte yaşama zorunluluğu hisseder. Toplumsal yaşamın gerektirdiği bu birliktelik, bireyin belirli kurallar ve normlar çerçevesinde davranmasını zorunlu kılar. Bu nedenle birey, sosyalleşme sürecinde toplumun kendisinden beklediği tutum ve davranışları benimseyerek çevresiyle uyumlu ilişkiler kurmanın ancak o toplumda geçerli olan normlara, kurallara ve değerlere uygun davranmakla mümkün olduğunu fark eder (Ünal, 1981).

Bu bağlamda değerler, bireye hangi davranışların doğru veya uygun olduğunu gösteren, neyin arzu edilir veya kabul edilebilir olduğuna ilişkin ölçütler sunan temel inanç ve ilkeler olarak karşımıza çıkar. Değer kavramı, başlangıçta felsefi bir tartışma alanı olarak "iyi", "doğru" ve "güzel" gibi kavramlar üzerinden ele alınmış; daha sonra değerler felsefesinin gelişimiyle farklı boyutlarıyla incelenmiştir. Nitekim Kuçuradi (2000) kişilerarası ilişkilerin özünü oluşturan saygı, dürüstlük, adalet gibi insani değerler ile estetik, bilimsel veya ahlaki başarıları niteleyen değerleri birbirinden ayırarak açıklamıştır.

Latince "kıymetli olmak" veya "güçlü olmak" anlamına gelen valere sözcüğünden türeyen "değer" kavramı (Aydın, 2005), sosyal bilim literatürüne Znaniecki tarafından kazandırılmıştır. Güncel çalışmalarda ise değerler, bireylerin davranışlarına yön veren rehber ilkeler, eylemleri değerlendirirken kullanılan ölçütler ve kişinin yaşam amaçlarını şekillendiren zihinsel yapı taşları olarak tanımlanmaktadır. Özgürlük, sevgi, mutluluk,

eşitlik, adalet ve güvenlik bu kapsamda sıkça anılan örnek değerlerdir (Halstead & Taylor, 2000). Schwartz (1994) ise değerleri, bireyin yaşamına yön veren, önem derecesi kişiden kişiye değişebilen ve arzu edilen sonuçlara ulaşmayı hedefleyen rehber ilkeler olarak tanımlamaktadır.

Değerler Eğitimi Ansiklopedisi (2018) göre değer kavramı, en genel anlamıyla "kıymet" ifadesine karşılık gelmekte ve estetik niteliği ön plana çıkaran sanat eserlerinden, bir arazinin ekonomik değeri gibi maddi karşılıklara kadar farklı bağlamlarda kullanılabilmektedir. Günlük kullanımda ise daha çok çoğul biçimiyle ele alınan "değerler" terimi, etik ve ahlaki yönleriyle öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda değerler; bireyin ya da toplumun temel insani eğilimlerini yansıtan, iyi bir yaşam sürme, öz saygı geliştirme ve kişilerarası ilişkilerde tutarlılığı sağlama gibi yönelimlere rehberlik eden normlar, inançlar ve ilkeler bütünü olarak tanımlanmaktadır.

Bireyin sergilediği her davranışın ardında belirli bir değer ya da değerler dizisi bulunmaktadır; çünkü insan davranışı değerlerden tamamen bağımsız düşünülemez. Değerler, karar alma, seçim yapma, değerlendirme ve sorumluluk üstlenme gibi insana özgü süreçlerde belirleyici bir role sahiptir. Bu sebeple felsefe, psikoloji, din bilimleri ve sosyoloji gibi pek çok disiplin değer kavramını kendi perspektifinden ele almış; bu durum ortak bir tanım üzerinde uzlaşılamamasına yol açmıştır (Çınar, 2019).

Rokeach, değerlerin göreceli bir yapıya sahip olduğunu vurgulamakta; bireylerin değerleri benimseme ve önem sırası oluşturma biçimlerinin kültürel etkileşimler sonucunda farklılık göstereceğini belirtmektedir (Rokeach, 1973). Ekşi ve Katılmış'ın aktardığı üzere değerler, kültürün bir ürünü olup bireyin sosyal çevresi içinde anlam kazanır. Buna bağlı olarak bireyin değerleri içselleştirme biçimi ise değerin kaynağıyla doğrudan ilişkilidir. Özellikle kişinin varoluşunu anlamlandırmasına katkı sunan, aşkın bir varlıkla ilişkilendirilen değerlerin bireyin davranışlarına yön verme gücü daha derindir (Ekşi & Katılmış, 2016).

2.1.2. Değerlerin Özellikleri ve Önemi

Değerler, bireylerin toplumsal yaşam içerisinde nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen, sosyal düzenin ve ortak yaşamın sürdürülebilmesi için zorunlu olan temel ilkelerdir. Toplum yalnızca bir arada yaşayan bireylerden oluşmaz; bireyleri birbirine bağlayan ortak amaçlar, kültürel normlar ve davranış kalıpları toplumu bir arada tutan

unsurlardır. Bu bağlamda değerler, hem bireylerin sosyal hayata uyum sağlamasını mümkün kılmakta hem de toplumsal düzenin devamlılığını desteklemektedir. Toplumsal yaşamın gerektirdiği kurallar, normlar ve beklentiler, bireyin sosyalleşme süreci içerisinde içselleştirdiği değerler aracılığıyla davranışa dönüşmektedir (Ünal, 1981).

Toplumsal düzeyde değerler, toplumun büyük çoğunluğu tarafından "doğru", "iyi" ve "faydalı" olarak kabul edilen davranış ilkeleridir (Yontar, 2019). Bireylerin tutum ve davranışlarının belirli ölçüde öngörülebilir olması da bu değerlerin toplum içinde ortak bir anlam kazanmasıyla ilgilidir. Toplumsal değerlerin bilinmemesi, bireylerin davranışlarını doğru yorumlamayı güçleştirir (Aydın & Gürler, 2020). Değerler, toplumun sosyal düzenini sağlayan önemli bir kontrol mekanizmasıdır. Toplumdaki sosyal roller, kurumların beklentileri doğrultusunda belirlenir ve bu rollerin anlam kazanması değerler aracılığıyla mümkündür. Toplumsal açıdan "iyi" ve "kötü"nün belirlenmesi, hukuki ve ahlaki yaptırımların toplumsal vicdandaki karşılığı, değer temelli bir yapıya işaret eder (Dilmaç & Bircan, 2019). Bu nedenle değerler, toplumsal ödüllendirme ve yaptırım süreçlerinin temelini oluşturur.

Bireyin davranışlarının şekillenmesinde içselleştirilmiş toplumsal değerler ve normlar önemli bir belirleyicidir. Sosyalleşme sürecinde erken yaşlarda kazanılan değerler, bireyin yaşamının ilerleyen dönemlerinde yönlendirici bir işleve sahiptir (Özbolat, 2012). Toplumsal kurumlar da bu süreçte önemli roller üstlenmektedir. Aile, bireyin toplumsallaşmasında ve değerlerin aktarılmasında ilk ve temel kurumdur. Ailenin sahip olduğu değer sistemi, bireyin temel davranış örüntülerini oluşturur ve toplumla uyumlu bir kimliğin gelişmesini destekler (Dilmaç & Bircan, 2019).

Değerler yalnızca toplumsal düzeni sağlamakla kalmayıp toplumun devamlılığı açısından da kritik bir işlev üstlenmektedir. Toplumsal değişimler sonucunda kuşaklar arasında değer farklılıklarının ortaya çıkması, kuşak çatışması gibi sosyal sorunların temel nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir (Dilmaç & Bircan, 2019). Bu nedenle değerlerin kuşaktan kuşağa aktarımı, toplumsal yapının sürdürülebilirliği açısından önem taşır.

Değerlerin ahlaki temelleri de toplumsal işlevleriyle yakından ilişkilidir. Ahlak, bireyin kendi davranışlarını düzenlemesine yönelik temel ilkeleri kapsarken, toplumsal değerlerin uygulanabilirliği için gerekli zemini oluşturur. Ahlaki değerler olmadan

toplumun huzur ve düzen içinde varlığını sürdürmesi mümkün değildir (Aydın, 2011; Hökelekli, 2010). Tarihsel süreçte pek çok toplumun çöküşünde ahlaki değer erozyonunun belirleyici olduğuna ilişkin değerlendirmeler, bu işlevi destekler niteliktedir (Okumuş, 2010).

Toplumsal ve eğitsel işlevi bakımından değerler, bireyin davranışlarını düzenleyen, toplumsal bütünlüğü sağlayan ve kültürel devamlılığı mümkün kılan temel unsurlardır. Bu nedenle değerlerin sistemli biçimde kazandırılması, yalnızca toplumsal düzenin inşası açısından değil, duyarlı ve sorumluluk sahibi bireylerin yetişmesi açısından da önem taşımaktadır (Charrier & Ozouf, 1972; Güngör, 2000).

2.1.3. Değerlerin Toplumsal ve Eğitsel İşlevi

Değerler eğitimi, çeşitli ülkelerde farklı biçimlerde yorumlanan ancak ortak noktada bireyin hangi davranışların doğru ya da uygun olduğuna yönelik farkındalık kazanmasını amaçlayan kapsamlı bir eğitim sürecidir. Taylor'a (1994) göre değerler eğitimi; ahlak eğitimi, karakter eğitimi ve vatandaşlık eğitimini içine alan, çok boyutlu bir üst kavram niteliğindedir. Bu nedenle değerler eğitimi yalnızca bireyin kişisel tercihlerini değil, aynı zamanda toplumun ideolojik, kültürel ve tarihsel birikimini de yansıtan bir yapıya sahiptir. Her toplumun değerler eğitiminde ele aldığı temaların demokrasi, vatandaşlık bilinci, dini ve ahlaki ilkeler ile milli-kültürel hedefler çerçevesinde şekillendiği görülmektedir.

Değerler eğitimi, bireylere yalnızca doğru–yanlış ayrımı yapma becerisi kazandırmayı değil, aynı zamanda tutum, davranış ve karar verme süreçlerinde ahlaki ve toplumsal sorumluluk bilinci geliştirmeyi hedefler. Halstead ve Taylor (2000) değerler eğitiminin uygulamada hem vatandaşlık eğitimi hem de ahlak eğitimine vurgu yaptığını, bunun yanında güncel literatürde sıkça kullanılan "karakter eğitimi" kavramıyla da yakından ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Bu yönüyle değerler eğitimi, bireyin davranışlarına yön veren karakter yapısının oluşmasında temel bir rol üstlenmektedir.

Turner'a (2004) göre değerler, bireylerin yaşamlarında önem atfettikleri ilkelere karşılık gelmekte; onların olaylara, insanlara ve nesnelere yönelik tutumlarını belirlemekte ve uzun vadeli hedeflerini şekillendirmektedir. Dolayısıyla değerler eğitimi, bireyin yaşamını anlamlandırma ve yönlendirme sürecine doğrudan katkı sunan bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda değerler eğitimi, yalnızca bireylerin kişisel gelişimine

yönelik değil; toplumsal bütünlüğün korunması, sosyal uyumun güçlendirilmesi ve kuşaklar arası aktarımın sağlıklı biçimde devam ettirilmesi açısından da kritik bir işleve sahiptir.

Toplumsal açıdan değerlendirildiğinde, toplumların karşı karşıya kaldığı olumsuz sosyal durumların önlenmesinde bilinçli ve sistemli bir değerler eğitimine duyulan ihtiyaç daha belirgin hale gelmektedir. Çelikkaya (2016) toplumun sürekliliğini ve istikrarını sağlayan en önemli unsurun değerlerin bireylere kazandırılması olduğunu vurgulamakta ve bu nedenle değerler eğitiminin zorunlu olduğunu ifade etmektedir.

Değer eğitimi, bazı araştırmacılar tarafından değerlerin bilinçli ve doğrudan öğretilme süreci olarak tanımlanırken, bazıları tarafından bireye değerlerin hem dolaylı hem de dolaysız yollarla kazandırılmasını içeren daha geniş bir süreç olarak ele alınmaktadır. Değer eğitimi; bireylerin toplum tarafından kabul edilen olumlu davranışları geliştirebilmeleri için gerekli beceri, tutum ve eğilimlerin kazandırıldığı kapsamlı bir sosyalizasyon sürecidir (Özdaş & Akpınar, 2018).

Bu çerçevede değerler eğitimi, hem bireysel düzeyde ahlaki olgunluğun, karakter gelişiminin ve sosyal sorumluluk bilincinin oluşmasına katkı sağlamakta hem de toplumsal düzeyde ortak değerlerin korunmasına, toplumsal barışın güçlenmesine ve kültürel sürekliliğin sağlanmasına hizmet etmektedir. Eğitim sistemlerinde değerler eğitiminin temel bir unsur olarak yer alması da bu nedenle kaçınılmaz bir gereklilik haline gelmiştir.

2.2. Değerlerin Sınıflandırılması

Değer kavramının çok boyutlu yapısı, araştırmacıları farklı disiplin ve bakış açılarıyla çeşitli sınıflandırmalar yapmaya yöneltmiştir. Değerler; bireyin düşünce ve tutumlarından, somut davranışlarına kadar uzanan geniş bir alanı etkilediği için, tek bir sınıflandırma şemasıyla kuşatılamamaktadır (Keskin, 2008). Bu nedenle literatürde, felsefi, psikolojik, sosyolojik ve eğitim bilimleri perspektiflerinden geliştirilmiş çok sayıda değer sınıflandırması bulunmaktadır (Çelikkaya, 2019). Bu bölümde, değer sınıflandırmalarının tarihsel gelişimi dikkate alınarak, klasik yaklaşımlardan çağdaş modellere doğru uzanan bir çizgide başlıca sınıflandırmalara yer verilmektedir.

2.2.1. Spranger'in Değer Sınıflandırması

Değerlerin sistematik biçimde sınıflandırılmasına yönelik ilk çalışmalardan biri, psikoloji alanında Edward Spranger tarafından 1928 yılında gerçekleştirilmiştir. Spranger, bireylerin baskın değer yönelimlerine göre altı temel değer tipi belirlemiş ve bu tiplere göre kişilikleri sınıflandırmıştır: bilimsel, ekonomik, estetik, sosyal, politik ve dinî değerler (Spranger, 1973'ten akt. (Akbaş, 2004; Aydın & Gürler, 2020)).

- **Bilimsel değer**, gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem veren; deneysel, akılcı ve entelektüel bir yönelimi ifade eder.
- **Ekonomik değer**, yararlı ve pratik olana öncelik veren, faydacılık eksenli bir bakışı temsil eder.
- **Estetik değer**, simetri, uyum ve forma duyarlılığı, sanatı hayatın vazgeçilmez bir unsuru olarak görmeyi kapsar.
- **Sosyal değer**, insan sevgisi, yardımseverlik ve bencillikten uzak olma gibi özellikleri içerir.
- **Politik değer**, güç, etki ve şöhret odaklı bir değer yönelimini ifade eder.
- **Dinî değer** ise, evreni bir bütün olarak kavrama, aşkın olana yönelme ve dünyevi hazları dinî idealler uğruna feda etmeye yatkınlıkla ilişkilidir.

Bu sınıflandırma, bireylerin davranış ve tercihlerini anlamada hâlen kullanılan en tanınmış tipolojilerden biridir (Aydın & Gürler, 2020).

2.2.2. Ülken'in Değer Sınıflandırması

Türk düşünce hayatında değerler üzerine sistematik değerlendirmeler yapan isimlerden biri Hilmi Ziya Ülken'dir.

Ülken'e (akt. Kağan, 2021) göre değerler içkin, aşkın ve normatif olmak üzere üç grupta ele alınmaktadır. İçkin değerler teknik, sanat ve bilgi değerlerini kapsamakta; bu grupta bilinç ve bilgi ön plana çıkmaktadır. Aşkın değerler bireyin dinî ve ahlaki yönelimleriyle ilişkili olup inanma temeline dayanmaktadır. Normatif değerler ise iktisadi, hukuki ve dilsel değerlerden oluşmakta; diğer değerlerin değerlendirilmesi ve karşılaştırılmasına ölçüt oluşturmaktadır. Bu sınıflandırma, değerleri yalnızca bireysel yönelimler olarak değil, aynı zamanda toplumsal düzenin ve normatif yapının temel unsurları olarak ele alan kapsamlı bir yaklaşım sunmaktadır.

2.2.3. Mengüşoğlu'nun Değer Sınıflandırması

Bir diğer önemli yerli yaklaşım, insan felsefesi çalışmalarıyla bilinen Takiyettin Mengüşoğlu'na aittir. Kağan'ın (2021) aktardığına göre Mengüşoğlu, değerleri yüksek değerler, araç değerler ve davranış değerleri olmak üzere üç grupta sınıflandırmaktadır.

Yüksek değerler: Sevgi, nefret, bilgi, doğruluk, dürüstlük, dostluk, hak ve haksızlık, adalet, güven, inanma, saygı, şeref, iyi ve kötü gibi temel ahlaki ve bilişsel nitelikli değerleri kapsamaktadır.

Araç değerler: Yarar, çıkar, kuşku, kıskançlık ve yaşamsal-maddesel değerler gibi daha çok fayda ve gereklilik eksenli değerlerden oluşmaktadır.

Davranış değerleri: Moda, zevk ve alışkanlıkların şekillendirdiği; görgü kuralları ve toplumsal geleneklere dayanan, zamanla otomatikleşen davranışları yönlendiren değerleri ifade etmektedir (Kağan, 2021).

Mengüşoğlu'nun yaklaşımı, değerlerin yalnızca içerik bakımından değil, insan davranışlarını yönlendirme biçimleri bakımından da farklı katmanlara sahip olduğunu göstermektedir (Kağan, 2021).

2.2.4. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması

Milton Rokeach, çağdaş değer araştırmalarının öncülerinden biri olarak, değerleri amaçsal (terminal) ve araçsal (instrumental) olmak üzere iki ana kategoriye ayırmıştır (Rokeach, 1973; Güllühan & Bekiroğlu, 2022).

- **Amaçsal değerler**, bireyin yaşamında ulaşmak istediği nihai hedefleri ifade eder. Örneğin "barış içinde bir dünya, olgun sevgi, gerçek dostluk, aile güvenliği, özgürlük, eşitlik, mutluluk, öz saygı, iç huzur" gibi değerler bu grupta yer alır.
- **Araçsal değerler** ise bu nihai hedeflere ulaşmada benimsenen tutum ve davranışları temsil eder. "Sorumluluk sahibi olma, sevgi dolu olma, yardımseverlik, dürüstlük, açık görüşlülük, bağımsızlık, mantıklılık, yaratıcılık, cesaret" gibi değerler araçsal değerler sınıfına girer (Güllühan & Bekiroğlu, 2022).

Rokeach'ın 36 değerlik listesi, daha sonra yapılan pek çok ölçek geliştirme çalışmasına temel oluşturmuş; değerlerin hedefler ve bu hedeflere ulaşma yolları olarak

ikili yapısını vurgulayarak, bireysel değer sisteminin yapısını çözümlemede etkili bir model sunmuştur.

2.2.5. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması

Rokeach'ın yaklaşımı üzerine inşa edilen en kapsamlı modellerden biri de Shalom H. Schwartz'ın değer kuramıdır. Schwartz, Rokeach'ın belirlediği 18 amaç ve 18 araç değeri temel alarak, bunları **10 temel değer tipi** altında toplamış ve bu değerleri hem bireysel hem kültürel düzeyde test etmiştir (Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000; Ulusoy & Dilmaç, 2020; Yürük & Düzenli, 2021).

Schwartz'ın değerler modeli, on temel değer tipinden oluşan bütüncül bir yapı sunmaktadır (Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000). Bu değer tipleri ve içerikleri şu şekildedir:

- **Güç:** Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim (ör. sosyal güç, otorite, zenginlik).
- **Başarı:** Toplumsal standartlara göre kişisel başarı (ör. başarılı, yetkin, hırslı olma).
- **Hazcılık:** Zevk ve hazza yönelim (ör. hayattan tat alma).
- **Uyarılım:** Heyecan ve yenilik arayışı (ör. cesur olma, değişken ve heyecanlı bir hayat).
- **Özyönelim:** Bağımsız düşünme ve eylem (ör. yaratıcı olma, özgürlük, kendi amaçlarını seçebilme).
- **Evrenselcilik:** Tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetme (ör. açık fikirli olma, eşitlik, toplumsal adalet, çevreyi koruma).
- **İyilikseverlik:** Yakın olunan kişilerin iyiliğini gözetme (ör. yardımseverlik, dürüstlük, sadakat, sorumluluk).
- **Gelenekselcilik:** Dinî ve kültürel geleneklere bağlılık (ör. dindarlık, geleneklere saygı, alçakgönüllülük).
- **Uyma:** Toplumsal kurallara ve beklentilere uygunluk (ör. kibarlık, itaat, anne babaya saygı, özdenetim).
- **Güvenlik:** Toplumun ve bireyin huzur ve istikrarı (ör. ulusal güvenlik, toplumsal düzen, aile güvenliği, sağlık).

Schwartz'ın modeli, değer tipleri arasındaki ilişkileri dairesel bir yapı içinde ele alması ve evrensel olarak test edilebilir olması bakımından değerler literatüründe önemli bir yere sahiptir (Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000).

2.2.6. Nelson'un Değer Sınıflandırması

Nelson, değerleri bireyin ve toplumun farklı düzeylerdeki ilişkilerini temel alarak bireysel, grup ve sosyal değerler olmak üzere üç kategoride ele alır (Michaelis, 1985; Naylor & Diem, 1987; Yazıcı, 2006).

- **Bireysel değerler**, kişinin seçimleri, tüketim tercihleri, hobileri ve diğer kişisel öncelikleriyle ilişkilidir.
- **Grup değerleri**, aile, kulüp, dinî veya politik gruplar gibi belirli topluluklar tarafından paylaşılan ortak inanç ve normları ifade eder.
- **Sosyal değerler** ise adalet, saygı, farklılık ve eşitlik gibi, bireyin toplumsal yapı içinde varlığını sürdürebilmesine ve toplumun uyumuna katkı sağlayan değerleri kapsar (Yazıcı, 2006).

Bu sınıflandırma, değerleri bireyden topluma uzanan bir süreklilik içerisinde ele alması bakımından, sosyal bilgiler ve vatandaşlık eğitimi alanındaki çalışmalara önemli bir referans çerçevesi sunmaktadır.

2.2.7. Erol Güngör'ün Değer Sınıflandırması

Türk sosyal psikolojisinin önemli isimlerinden Erol Güngör, yaptığı araştırmalar sonucunda 14 temel değer tespit etmiş ve bu değerleri deneklerin önem sıralamasına göre sınıflandırmıştır (Güngör, 1993). Bu değerler arasında "her şeyin ölçülü ve ahenkli olması, vicdan huzuru, öbür dünyayı kazanmak, güzelliklerle dolu bir dünya, eşitliğin sağlanması, ekonomik bağımsızlık, gerçek dostluk, hürriyet için mücadele, insanlara yardım" gibi hem bireysel hem toplumsal yönelimleri içeren değerler yer almaktadır.

Güngör'ün yaklaşımı, Türk toplum yapısını ve kültürel kodları dikkate alarak geliştirilmiş olması sebebiyle, yerel bağlama duyarlı bir değer tipolojisi ortaya koymakta ve Türkiye'de değerler eğitimi çalışmalarına önemli bir teorik zemin sağlamaktadır.

2.3. Değerler Eğitimi Yaklaşımları

Değerler eğitimi, bireylerin hem kişisel gelişimlerini destekleyen hem de içinde yaşadıkları topluma uyum sağlamalarını kolaylaştıran temel bir eğitim sürecidir. Toplumsal birlik ve kültürel devamlılık, kuşaklar arası değer aktarımının nitelikli bir

şekilde gerçekleşmesine bağlıdır. Değerlerin zayıflaması durumunda toplumsal çözülme, kültürel kopuş ve sosyal çatışmaların yaşanabileceği belirtilmektedir (Güneş, 2015). Bu nedenle, aile değerlerin ilk kazanıldığı yer olmakla birlikte, değerlerin planlı, programlı ve sistemli biçimde öğretildiği kurum okul olarak öne çıkmaktadır.

Veugelers (2000) değerler eğitiminin okul ortamında oluşturulan ahlaki atmosfer ve öğretim programı aracılığıyla değerlerin öğrencilere aktarılmasını ve bu değerlerin kalıcı hâle getirilmesini hedeflediğini belirtmektedir. Ulusoy (2010); bu nedenle yetişkinlerin öğrenciler için olumlu ya da olumsuz bir model niteliği taşıdığını vurgulamaktadır. Bu bakış açısı, değerlerin sadece bilişsel yollarla değil, gözlem ve model alma yoluyla da öğrenildiğini göstermektedir. Ulusoy ve Dilmaç'a (2020) göre değerler eğitimi, bireyin yaşamını olumlu biçimde düzenleyen, sağlıklı iletişim kurmasını sağlayan ve davranışlarına amaç, anlam ve sorumluluk katan bir bilinç geliştirme sürecidir. Bu sürecin başarılı olabilmesi için öğrencilerin sürece aktif biçimde katılması ve değerlerin yaşamla ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Coleman'ın (1974) vurguladığı gibi, değer eğitiminin asıl hedefi öğrencilerin edindikleri değerleri sadece bilmek değil, aynı zamanda bunları yaşama aktarmalarını sağlamaktır.

Literatürde değerler eğitimi konusunda farklı disiplinlerin öne çıkardığı çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Tek bir yaklaşımın tüm ihtiyaçları karşılaması mümkün olmadığından, farklı modeller farklı yaş düzeylerine ve bağlamlara göre kullanılmaktadır. Genel kabul gören temel yaklaşımlar; telkin yaklaşımı, ahlaki muhakeme yaklaşımı, değer açıklama yaklaşımı, değer analizi yaklaşımı, karakter eğitimi yaklaşımı ve örtük program yaklaşımıdır (Doğanay, 2006; Güven, 2014). Ayrıca özellikle son yıllarda eylemsel öğrenme yaklaşımı da değerlerin davranışa dönüştürülmesine odaklanan tamamlayıcı bir model olarak ele alınmaktadır. Aşağıda bu yaklaşımlar kısaca açıklanmaktadır.

2.3.1. Telkin Yaklaşımı

Telkin yaklaşımı, en eski ve en yaygın kullanılan değer eğitimi modellerinden biridir. Bu yaklaşım, yetişkinlerin doğru ve iyi olarak kabul ettiği değerlerin çocuklara açık ve doğrudan aktarılmasını temel alır. Sprangerci bir çizgiye yakın duran bu anlayışta, öğretmen ve diğer yetişkinler "neyin doğru olduğunu" bildiren otorite konumundadır. Telkin yaklaşımında amaç; tekrar, öğüt, model olma ve pekiştirme yoluyla öğrencilerin

belirli değerleri sorgulamadan benimsemelerini sağlamaktır (Güven, 2014; Halstead & Taylor, 2000).

Bu yaklaşıma göre toplumsal kültürün devamlılığını sağlamak için belli temel değerlerin tartışmaya açılmadan yeni kuşaklara aktarılması gerekmektedir (Yiğittir & Kaymakci, 2012). Öğrencilerden bu değerleri kabul edip uygulamaları beklenir. Özellikle sevgi, saygı, adalet, dürüstlük, sorumluluk ve yardımseverlik gibi temel ahlaki değerler; hikâyeler, örnek olaylar, biyografiler, şiirler ve tekrarlar aracılığıyla öğretilir (Aydın & Gürler, 2020). Öğretmen, yanlış davranışları düzelterek doğru olanı gösterir; olumlu davranışları ödüllendirir, olumsuzları ise cezalandırır ya da uyarır (Meydan, 2014).

Telkin yaklaşımı öğretmen merkezli bir yapıdadır ve daha çok ilkokul düzeyinde, özellikle bilişsel ve ahlaki gelişim açısından soyut düşünmenin sınırlı olduğu yaş gruplarında etkili olmaktadır (Doğanay, 2006; Tokdemir, 2007). Bununla birlikte, değerlerin sorgulanmadan aktarılması eleştirilmekte; öğrencinin eleştirel düşünme ve otonomi geliştirme süreçlerini kısıtladığı da dile getirilmektedir (Yiğittir & Kaymakci, 2012). Buna rağmen, temel değerlerin ilk kez kazandırıldığı dönemlerde telkin yaklaşımı, diğer yaklaşımlarla birlikte kullanıldığında önemli bir işlev görmektedir.

2.3.2. Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı

Ahlaki muhakeme yaklaşımı, Piaget ve özellikle Kohlberg'in bilişsel ahlaki gelişim kuramına dayanmaktadır (Yazıcı, 2006). Bu yaklaşıma göre değerler eğitiminin temel amacı, öğrencilere belli değerleri doğrudan öğretmekten ziyade, onların ahlaki sorunlar karşısında daha üst düzey muhakeme basamaklarına ulaşmalarını sağlamaktır. Burada odak, "öğrencinin hangi kararı verdiğinden çok, bu karara nasıl ulaştığıdır" (Akbaş, 2008).

Ahlaki muhakeme yaklaşımında, öğrencilere gerçek yaşamdan veya kurgu metinlerden alınan ahlaki ikilemler sunulur. Örneğin, "Bir arkadaşının kopya çektiğini görsen ne yaparsın?" ya da "Ailene yardım etmek için yalan söylemek doğru mudur?" gibi ikilemler, öğrencilerin adalet, eşitlik, dürüstlük, sorumluluk ve empati gibi değerler üzerinde düşünmelerini sağlar (Aktepe & Tahiroğlu, 2016). Öğrenciler küçük gruplar hâlinde bu ikilemleri tartışır; gerekçelerini açıklar, birbirlerinin görüşlerine eleştirel fakat saygılı biçimde yaklaşırlar. Öğretmenin görevi doğru cevabı dayatmak değil, tartışmayı yönlendirmek, alternatif bakış açılarını görünür kılmak ve öğrencilerin düşünme süreçlerini derinleştirmektir (Korkmaz, 2019).

Bu yaklaşım, ilköğretimden itibaren kullanılabilmekle birlikte, özellikle soyut düşünme becerilerinin geliştiği ortaokul ve lise düzeylerinde daha etkili olmaktadır (Şen, 2007). Ahlaki muhakeme yaklaşımı, öğrencilerin yalnızca "iyi-kötü" ayrımı yapmalarını değil, aynı zamanda bu ayrımın dayandığı ilkeleri kavramalarını ve kendi ahlaki duruşlarını bilinçli biçimde inşa etmelerini hedeflemektedir.

2.3.3. Değer Açıklama Yaklaşımı

Değer açıklama (değerleri belirginleştirme) yaklaşımı, öğrencilerin kendi değerlerinin farkına varmalarını ve bu değerleri bilinçli biçimde netleştirmelerini amaçlayan öğrenci merkezli bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda değerler, bireye doğrudan aktarılmak yerine düşünme, sorgulama ve yaşantılar yoluyla şekillenen bir süreç olarak ele alınır. Öğrenciler, değer önceliklerini belirleyerek karar ve davranışlarını bu değerler doğrultusunda yönlendirme becerisi kazanırlar. Amaç, "doğru değerleri öğretmekten" çok, öğrencinin kendisi için anlamlı olan değerleri fark etmesini ve bunlara uygun davranmasını sağlamaktır (Akbaş, 2008).

Sınıf içinde bu yaklaşım uygulanırken; rol oyunları, drama, açık uçlu tartışmalar, bireysel yansıtma çalışmaları, günlük yazma, sergiler ve ihtiyaçlardan hareketle hazırlanan etkinlikler kullanılmaktadır (Doğanay, 2006; İşcan, 2007). Öğrenciler, "Benim için en önemli üç değer nedir?", "Sence dürüstlük neden önemlidir?" gibi sorular üzerinde düşünerek kendi değer önceliklerini tartışırlar. Öğretmen, bu süreçte rehber ve kolaylaştırıcıdır; değer dayatmaz, öğrencilerin düşüncelerini yargılamadan dinler, her görüşe saygılı bir ortam oluşturur (Alver & Kesicioğlu, 2021).

Günümüz çocuk ve gençlerinin çok sayıda alternatif yaşam tarzı ve değerle karşı karşıya olması, onları kararsızlık ve doyumsuzluğa sürükleyebilmektedir. Akbaş'ın (2004) belirttiği üzere, bireylerin bu karmaşa içinde sağlıklı seçimler yapabilmeleri için kendi değerlerini tanımaları ve bu değerlere uygun kararlar alabilmeleri kritik öneme sahiptir. Değer açıklama yaklaşımı bu ihtiyaca yanıt vererek, bireyin kimlik gelişimine ve toplumsal uyumuna katkıda bulunur.

2.3.4. Değer Analizi Yaklaşımı

Değer analizi yaklaşımı, değerler eğitiminin bilişsel ve eleştirel boyutunu öne çıkaran bir modeldir. Amerikan Sosyal Bilgiler Ulusal Kurulu tarafından geliştirilen bu yaklaşımda amaç, öğrencilerin değer yüklü sorunlar karşısında mantıklı, kanıta dayalı ve

sistemli kararlar alabilmelerini sağlamaktır (Doğanay, 2006; Sarı, 2007). Bu yaklaşım, duygusal tepkilerden ziyade, bilimsel akıl yürütme süreçlerinin kullanılmasını vurgular.

Değer analizi süreci genellikle şu aşamalardan oluşur:

1. Değer içeren bir sosyal problemin tanımlanması,
2. Konuya ilişkin bilgi ve veri toplanması,
3. Farklı çözüm alternatiflerinin geliştirilmesi,
4. Alternatiflerin sonuçlarının tartışılması,
5. En mantıklı görülen seçeneğin gerekçeleriyle birlikte belirlenmesi (Bacanlı, 1999).

Öğrencilere gerçek hayat durumlarından, gazete haberlerinden veya film kesitlerinden alınmış sorunlar sunulur. Örneğin, çevre kirliliği, okulda eşitsiz uygulamalar veya sosyal medya kullanımı gibi konular üzerinde çalışılır (Korkmaz, 2019). Öğrenciler bireysel ya da grup çalışmalarıyla bu sorunları analiz eder; başkalarının bakış açılarını da dikkate alarak çözüm önerileri geliştirirler.

Bu yaklaşım, öğrencilerin hem eleştirel düşünme becerilerini hem de sosyal sorumluluk bilincini geliştirmeyi hedefler. Değer analizi, öğrencilerin yalnızca kendi değerlerini sorgulamalarını değil, farklı değerler arasında uzlaşma ve müzakere yolları bulmalarını da teşvik eder (Doğanay, 2006).

2.3.5. Karakter Eğitimi Yaklaşımı

Karakter eğitimi yaklaşımı, değerler eğitiminin daha bütüncül bir versiyonu olarak görülebilir. Karakter eğitimi, bireylerin temel etik değerleri anlamalarını, bu değerleri benimsemelerini ve bu değerler doğrultusunda davranmalarını sağlamak için yürütülen bilinçli ve sistemli çabaları ifade eder (Sarı, 2007). Burada odak nokta, değerlerin bilgi düzeyinde kalmaması, tutum ve davranışlara yansımasıdır.

Başaran'a (1988) göre, karakter eğitiminde üç temel yol izlenmelidir.

1) Ahlaki kuralları doğrudan veya dolaylı yollarla öğretmek ve öğrencilerin bu kurallar üzerinde düşünmelerini sağlamak,
2) Yazılı ve sözlü kaynaklar aracılığıyla ahlaki örneklerle öğrencileri tanıştırmak,
3) Öğrencilerin karşılaştıkları ahlaki sorunlarda onlara rehberlik ederek çözüm bulmalarına yardımcı olmak.

Karakter Eğitimi Ortaklığı (Character Education Partnership), etkili karakter eğitimi için on bir temel ilke belirlemiştir. Bu ilkeler arasında; iyi karakteri oluşturan

değerlerin açıkça tanımlanması, duygusal ve davranışsal boyutların birlikte ele alınması, okul ikliminin insanî ve destekleyici olması, aile ve toplum iş birliği, öğrencilerin içsel motivasyonlarının desteklenmesi ve karakter gelişiminin düzenli olarak değerlendirilmesi gibi unsurlar yer almaktadır (Demirel, 2009). Karakter eğitimi yaklaşımı, özellikle okullarda yürütülen kapsamlı programlarla örtük ve açık müfredatı bütünleştirir; değerlerin ders içi ve ders dışı yaşantılarla pekiştirilmesini amaçlar.

2.3.6. Örtük Program Yaklaşımı

Örtük program (gizil müfredat), resmi programda açıkça yer almayan ancak okulun günlük işleyişi, öğretmen tutumları, sınıf atmosferi, disiplin anlayışı ve sosyal ilişkiler yoluyla öğrencilere aktarılan değer ve normları ifade eder (Taşpınar, 2009). Öğrenciler, okulda yalnızca ders kitaplarından değil, aynı zamanda öğretmenlerinin davranışlarından, arkadaş ilişkilerinden ve okul kültüründen de yoğun biçimde etkilenmektedir.

Değerler aktarılırken açık ve örtük program uygulamalarının tutarlı olması son derece önemlidir. Örneğin, öğretmen sınıfta "demokratik değerler" ve "fikir özgürlüğü"nden söz ederken, aynı anda öğrencilerin görüşlerini ifade etmelerine izin vermezse, örtük program açık programın mesajını nötralize eder (Doğanay, 2006). Benzer şekilde iş birliğini vurgulayan bir öğretim yaklaşımının, aşırı rekabetçi bir sınıf ortamıyla desteklenmesi, değer eğitiminde çelişkiye yol açar.

Örtük program yaklaşımı, öğretmenlerin rol model olma sorumluluğunu öne çıkarır. Çünkü olumlu tutum ve davranışların yanında, olumsuz örneklerin de öğrenciler tarafından hızla içselleştirilebilmesi mümkündür. Bu nedenle öğretmenlerin kullandıkları dil, sergiledikleri tutumlar, adalet ve eşitlik anlayışları, sınıf içi karar süreçlerine öğrencileri katma biçimleri, değerler eğitiminin en güçlü ve çoğu zaman en görünmez boyutunu oluşturmaktadır (Doğanay, 2006; Taşpınar, 2009).

2.3.7. Eylemsel Öğrenme Yaklaşımı

Eylemsel öğrenme yaklaşımı, öğrencilerin benimsedikleri değerleri günlük yaşamda somut davranışlara dönüştürmelerine odaklanan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre, "Bir değer kişinin davranışlarında görünmüyorsa, o değerin gerçekten içselleştirilmediği" kabul edilir. Değerlerin eyleme dönüşmesi, bireylerin yalnızca değerleri bilişsel düzeyde kavramalarını değil, aynı zamanda bu değerleri yaşam pratiği hâline getirmelerini sağlar. Bu nedenle eylemsel öğrenme, sınıf içi kuramsal öğretimle

sınırlı kalmayarak toplumsal yaşama dokunan sosyal proje ve uygulamalara ağırlık verir. Yaklaşımı benimseyenler, değerlerin içselleştirilmesini sağlamak amacıyla öğrencilerin sosyal projelerde aktif sorumluluk üstlenmelerini teşvik etmektedir (Yiğittir & Kaymakci, 2012)

Bu yaklaşımda öğrenciler, sınıf dışına taşan sosyal sorumluluk projelerinde görev alırlar: çevre temizliği kampanyaları, yardım kampanyaları, sosyal dayanışma etkinlikleri, yaşlıları ziyaret, kardeş okul projeleri gibi faaliyetler, adalet, yardımseverlik, sorumluluk, saygı ve vatanseverlik gibi değerlerin pratikte yaşanmasına imkân verir. Böylece öğrenciler, değerleri kavramsal düzeyde değil, "yaparak-yaşayarak" öğrenirler (Aydın & Gürler, 2020).

Eylemsel öğrenme yaklaşımı, özellikle ilkokul döneminde öğrencilerin somut yaşantılar üzerinden öğrenmeye daha açık olmaları nedeniyle önemli fırsatlar sunar. Öğrencilerin kendi değerleri doğrultusunda harekete geçmeleri, alternatifler arasından özgürce seçim yapmaları ve bu seçimleri davranışa dönüştürmeleri desteklenir. Bu süreç, değerlerin kalıcı hâle gelmesine ve öğrencilerin etik kimlik gelişimine güçlü katkılar sağlar.

Çok genel anlamda, değerler eğitimi yaklaşımları birbirini dışlayan değil, tamamlayan modeller olarak görülmelidir. İlkokul düzeyinde öğrencilerin gelişim özellikleri dikkate alındığında, özellikle telkin ve eylemsel öğrenme yaklaşımlarının; ortaokul ve üzeri düzeylerde ise ahlaki muhakeme, değer açıklama, değer analizi ve karakter eğitimi yaklaşımlarının daha yoğun biçimde kullanılması önerilmektedir. Örtük program ise bütün bu yaklaşımların üzerinde, okulun genel iklimini belirleyen ve değerler eğitiminin gerçek etkisini şekillendiren temel bir çerçeve sunmaktadır.

2.4. Karakter ve Karakter Eğitimi

Karakter ve karakter eğitimi, bireyin değer yönelimlerini, ahlaki ilkelerini ve davranış örüntülerini biçimlendiren temel bir eğitim alanıdır. Karakter, bireyin toplumsal çevresiyle etkileşimleri sonucunda oluşan; duygu, düşünce ve davranış bütünlüğünü yansıtan dinamik bir yapı niteliği taşır. Karakter eğitimi ise bu yapının planlı, sistemli ve bilinçli bir şekilde geliştirilmesini amaçlayan bir süreç olarak tanımlanır. Okul ortamında değerlerin model alınarak öğrenilmesi, olumlu alışkanlıkların kazandırılması ve öğrencilerin erdemli davranış geliştirmesi bu sürecin temel işlevleri arasındadır. Bu

yönüyle karakter eğitimi, bireyin yalnızca bilişsel değil, duyuşsal ve davranışsal gelişimini de destekleyen bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır.

2.4.1. Karakter Kavramı ve Özellikleri

Karakter, genellikle iyilik, erdem ve ahlaki olgunlukla ilişkilendirilen içsel niteliklerin toplamı olarak kabul edilen bir kavramdır. Kirschenbaum'a (1995) göre karakter, bireyin saygı duyulan bir dizi erdemi geliştirmesiyle ortaya çıkar ve kişinin davranışlarına yön veren ahlaki bir temel niteliği taşır.

"Karakter" kavramı, bir anlatı içerisinde yer alan insan, hayvan ya da nesne gibi varlıkları ifade etmektedir. Karakter; güçlü bir içsel derinliğe sahip olmasının yanı sıra, nesnel gerçeklik ve toplumsal unsurlarla uyumlu bir yapı içerisinde gelişim gösterebilmektedir (Sazyek, 2020).

Karakter, bireyin içinde bulunduğu toplumsal çevrenin değerleri ve ahlaki normlarıyla şekillenen bir yapıdır. Çağdaş ve Seçer'e (2002) göre karakter, kişinin sosyal çevresiyle etkileşim içinde edindiği toplumsal değerler ve ahlak kurallarıyla biçimlenir. Bu nedenle karakter, zamanla değişen ve bireyin yaşantıları ile eğitim yoluyla gelişen bir yapıya sahiptir. Çevresindeki bireyler, kişinin duygusal, zihinsel ve ahlaki tutumlarına göre onu olumlu ya da olumsuz karakter sahibi olarak nitelendirir.

Kağıtçıbaşı (1999) karakteri, bireyin başkalarına yönelik ahlaki içerikli tutum ve davranışlarının, bu davranışlardan doğan sonuçlarla bütünleşerek şekillenmesi olarak ele alır. Bu bakımdan karakter, bireyin toplumsal ilişkilerindeki etik yönelimini temsil eder. Kişilik kavramıyla çoğu zaman karıştırılsa da karakter, kişiliğin özellikle ahlaki yönünü ifade eden daha dar bir bileşendir. Baymur'un (1994) belirttiği gibi "karakterli" veya "karaktersiz" ifadeleri bireyin ahlaki yönünü belirtmek amacıyla kullanılmaktadır.

Kara'ya (2012) göre karakter; huy, mizaç ve şahsiyet gibi kavramlarla ilişkili olmakla birlikte, bu kavramlardan ayrılan özgün bir niteliğe sahiptir. Akiskal ve arkadaşları (1983) ise karakteri çevresel etkenler ve yetiştirilme biçimiyle şekillenen, öğrenilmiş ve zamanla değiştirilebilir tutumlar olarak tanımlamaktadır.

Karakter; ahlaki bilgi, ahlaki duygu ve ahlaki davranış olmak üzere üç temel boyuttan oluşmaktadır. Lickona (1992) iyi karakterin, bireyin iyiyi bilmesi, iyiyi istemesi ve iyiyi yapmasıyla mümkün olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla karakter, bireyin zihinsel değerlendirmelerini, duygusal yönelimlerini ve davranışsal tepkilerini bütünleştiren bir yapı olarak ortaya çıkar.

Gülçür (1991) karakteri bireyin kişiliğini oluşturan duygusal niteliklerin toplamı ve çevresine karşı geliştirdiği tutum olarak tanımlamaktadır. Toplum genelinde karakter kavramına daha çok olumlu anlam yüklenmekte; bireyden erdemli, tutarlı ve sorumluluk sahibi davranışlar sergilemesi beklenmektedir.

Bu çerçevede karakter, doğuştan gelen bir yapı olmaktan çok çevresel etkilerle gelişen; içselleştirilmiş değerlerin davranışa dönüşmüş hali olarak ortaya çıkan dinamik bir süreçtir. Özellikle çocukluk dönemindeki sosyal öğrenme süreçleri, alışkanlıklar ve okul–aile atmosferi karakterin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

2.4.2. Karakter Eğitiminin Tanımı, Amacı ve Temel İlkeleri

Karakter eğitimi, bireyde ahlaki niteliklerin gelişmesini destekleyen, temel değerlerin davranışa dönüştürülmesine rehberlik eden planlı ve amaçlı bir eğitim sürecidir. Karakter eğitimi *"Yetişen nesle temel insani değerleri kazandırma, onlara karşı duyarlılık oluşturma ve onları davranışa dönüştürme konusunda yardımcı olma gayretlerinin ortak adıdır"* (Ekşi, 2004). Battistich (2005) karakter eğitimini, okul yaşamının tüm boyutlarının bilinçli bir şekilde olumlu karakter gelişimine hizmet edecek biçimde düzenlenmesi olarak tanımlamaktadır. Lockwood (2009) ise karakter eğitimini genç bireylerin davranışlarını sistematik biçimde şekillendiren yapılandırılmış okul programı olarak ele almaktadır.

Karakter eğitimi, erdemlerin doğrudan öğretimini de içeren bir yaklaşım niteliği taşır. Sunal ve Haas (2011) karakter eğitiminin dürüstlük, cesaret, azim, sadakat, özen, adalet, saygı, sorumluluk, güvenilirlik ve vatandaşlık gibi erdemlerin modellenmesi ve kazandırılması üzerine kurulduğunu vurgulamaktadır. Bu yönüyle karakter eğitimi bireyin toplumsal sorumluluklarını yerine getirmesine ve etik davranışlar geliştirmesine katkı sağlar. Arthur'un (2008) belirttiği gibi, karakter kavramı Antik Yunan düşüncesinde içsel iyilikle ilişkilendirilmiş; bu iyiliğin eğitim ve alışkanlıklar yoluyla geliştirildiği kabul edilmiştir.

Karakter eğitimi, bireyin yaşamını yönlendiren ve karar alma süreçlerinde belirleyici olan değerleri kazanmasını destekleyen çok boyutlu bir gelişim alanıdır (Nuzzi vd., 2018). Karakter; zihinsel, bireysel ve toplumsal gelişimi etkileyen olumlu ya da olumsuz niteliklerin bir araya gelmesiyle oluşan bir bütünü ifade eder. Bu niteliklerin oluşumu ve gelişimi, büyük ölçüde ilkokuldan lise düzeyine kadar devam eden örgün eğitim süreci içerisinde şekillenmektedir. Ancak karakter gelişimi yalnızca okul

ortamıyla sınırlı değildir; bireyin içinde bulunduğu sosyal çevre, aile yapısı ve okul dışındaki çeşitli topluluklar da bu sürecin desteklenmesinde önemli bir rol üstlenmektedir.

Schwartz vd. (2006) karakter eğitimini empati, hoşgörü, sosyal-duyuşsal öğrenme, adalet, saygı ve sorumluluk gibi değerleri kazandırmayı amaçlayan geniş kapsamlı bir süreç olarak ifade etmektedir. Çamdibi (2007) karakter eğitiminin temel amacını, ahlaki davranışların alışkanlık düzeyinde yerleşmesini sağlamak şeklinde açıklamaktadır.

Bu çerçevede karakter eğitiminin temel ilkeleri;

- bütüncül bir okul kültürü oluşturma,
- tutarlı davranış modelleri sunma,
- aile–okul iş birliğini güçlendirme,
- erdemlerin uygulama yoluyla pekiştirilmesi,
- süreklilik,
- öğrencinin aktif katılımı,
- öğretmenin rol model olması şeklinde özetlenebilir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi, karakter eğitiminin bu ilkeleriyle doğrudan örtüşen bir öğrenme alanıdır. Dersin içerikleri, öğrencilerin empati, hoşgörü, sorumluluk, saygı, adalet ve toplumsal ahlak gibi temel karakter unsurlarını hem bilgi düzeyinde hem davranış düzeyinde kazanmasını hedeflemektedir. Bu nedenle DKAB dersi, öğretmenin rol modeli, sınıf içi etkileşimler ve ders kitabındaki karakterlerin temsil ettiği değerler aracılığıyla öğrencilerin iyi karakter geliştirmesinde güçlü bir eğitim ortamı sunmaktadır.

2.4.3. Karakter Eğitimi ile Değerler Eğitimi Arasındaki İlişki

Eğitimin temel odağı bireyin davranışlarıdır. Eğitim tanımlarına bakıldığında da davranışın, özellikle de davranış değişikliğinin merkezde olduğu görülür. İnsan çok boyutlu bir varlık olsa da onun dışarıya en görünür ve ölçülebilir yansıması davranıştır. Bu nedenle psikolojiden eğitime pek çok alanda bireyin kişilik yapısı, benimsediği tutumlar ve sergilediği davranışlar üzerinden değerlendirilmektedir.

Davranışı şekillendiren en önemli etkenlerden biri bireyin tutumlarıdır. Bu açıdan değerler eğitiminin temel amacı, bireye toplum tarafından arzu edilen tutumları kazandırmaktır. Ancak bireyin iç dünyasında oluşan bir değer, her zaman doğrudan

davranışa yansımayabilir; çünkü davranış, bireysel değerlerle birlikte çevresel koşulların etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle değerlere sahip olmak ile değerleri davranış hâline getirmek arasında fark vardır.

Bu noktada karakter eğitimi devreye girer. Karakter eğitimi, bireyin benimsediği değerleri alışkanlıklara dönüştürerek davranışlarında tutarlılık kazanmasını sağlayan süreçtir. Ahlaklı ya da erdemli birey olmanın ölçütü, doğru davranışın yalnızca bilinmesi değil, sürekli ve kararlı biçimde uygulanmasıdır. Dolayısıyla değerler eğitimi bireye "doğru olanı bilme"yi kazandırırken; karakter eğitimi "doğru olanı yapma" alışkanlığını geliştirmektedir (Lickona, 1992).

Karakter gelişimi ile değer eğitimi birbirini tamamlayan süreçlerdir. Mizaç bireyin doğuştan getirdiği özellikleri ifade etse de araştırmalar, insanların erken yaşlardan itibaren bazı ahlaki eğilimlere sahip olduklarını göstermektedir. Bu eğilimler eğitim yoluyla geliştirilebilir niteliktedir. Dolayısıyla karakter ve değer gelişimi, özellikle erken çocukluk döneminde aile ve okul ortamında başlayan uzun soluklu bir etkileşim sürecidir (Kirschenbaum, 1995).

Değer öğretiminin amacı bireyleri düşünmeyen, sorgulamayan bir yapıya dönüştürmek değil, değerlerin gerekçelerini anlayan, bunları içselleştiren ve davranışlarında yansıtan bireyler yetiştirmektir. Değerlerin bireye dayatılması, bireyin eleştirel düşünme becerisini zayıflatabilir. Bu nedenle değer eğitimi, bireyin kendi kararını verebilmesine, değerleri anlamlandırmasına ve içselleştirmesine imkân tanıyan bir yaklaşım gerektirir (Ulusoy & Dilmaç, 2020).

Din ağırlıklı eğitim bağlamında öğrencilerin doğru davranışı sergileme motivasyonu "Allah'ın rızasını kazanma" veya "ahlaki sorumluluk bilinci" olabilir. Daha seküler temelli yaklaşımlarda ise motivasyon toplumsal düzen, birlikte yaşama kültürü ve ortak iyiyi gerçekleştirme anlayışına dayanır. Her iki durumda da bireye kazandırılmak istenen değerlerin gerekçelerinin açıkça sunulması esastır.

Bu bağlamda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri hem değer eğitimi hem karakter eğitimi açısından önemli bir işlev üstlenmektedir. DKAB ders kitabında yer alan karakterler, öğrencilerin soyut değerleri somut davranış örüntüleri üzerinden görmelerini sağlar; böylece değerler eğitimi ile karakter eğitiminin birleştiği bir alan ortaya çıkar (Bozkurt, 2019).

2.5. Karakterizasyon Nedir?

2.5.1. Karakterizasyonun Tanımı

Karakterizasyon, bir metinde yer alan karakterin kim olduğunun, hangi kişilik özelliklerine sahip bulunduğunun, nasıl düşündüğünün ve olaylar karşısında nasıl davrandığının okura sistemli biçimde sunulduğu anlatım sürecidir. Karakterizasyon, yalnızca bir kişiyi tanımlayan bilgi aktarımı değil, aynı zamanda okurun karakterin içsel dünyasını anlamasını sağlayan dinamik bir yapı taşır.

Karakter kavramı TDK'da (2023) "bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve davranış biçimlerini belirleyen üstün ana özellik" olarak tanımlanmakta; Cevizci'ye (2000) göre ise karakter, insanın davranış, alışkanlık, beceri, değer ve düşüncelerinin bütününden oluşan yapıyı ifade etmektedir. Cambridge Dictionary (2026) karakteri bir bireyi diğerlerinden ayıran davranışsal ve psikolojik özelliklerin bütünü olarak açıklamaktadır.

Karakterizasyon ise bu karakter özelliklerinin metinsel bağlamda yapılandırılmasıdır. Dolaylı karakterizasyonda ise karakterin eylemleri, konuşmaları, içsel düşünceleri ve diğer bireylerle ilişkileri aracılığıyla okurun yorum yapması beklenir.

Bu bağlamda karakter ve karakterizasyon birbirini tamamlayan iki temel kavramdır: Karakter bir kişinin zihinsel, duygusal ve davranışsal bütünlüğünü ifade ederken; karakterizasyon, bu bütünlüğün anlatıda nasıl temsil edildiğini gösterir. Etkili karakterizasyon, okurun karakterle bağ kurmasını ve metindeki değerlerin veya mesajların davranışsal örnekler üzerinden görünür hâle gelmesini sağlar. Dolayısıyla karakterizasyon, özellikle ilkokul düzeyindeki ders kitaplarında, soyut değerlerin somut karakter davranışları yoluyla öğrenciye aktarılmasında kritik bir işlev üstlenmektedir.

2.5.2. Karakterizasyon Stratejileri

Karakterizasyon stratejileri, bir metindeki karakterin kişilik özelliklerinin, değer yönelimlerinin ve davranış örüntülerinin okura nasıl aktarılacağını belirleyen sistematik anlatım yöntemleridir. Araştırmacılar karakterin inşasında kullanılan bu stratejileri farklı biçimlerde sınıflandırmış olmakla birlikte, özellikle eğitim metinleri ve çocuk kitapları bağlamında aşağıdaki temel stratejiler öne çıkmaktadır:

1. Doğrudan Tanımlama Stratejisi

Anlatıcı veya bir başka karakter tarafından karakterin kişilik özelliklerinin açıkça ifade edilmesidir. Örnek: "Ali yardımsever bir çocuktur."

2. Eyleme Dayalı Karakterizasyon

Karakterin ne söylediğinden ziyade ne yaptığına odaklanan bu strateji, davranışların değer aktarımındaki belirleyici rolünü vurgular. Örnek: Bir metinde karakterin yaşlı birine yer vermesi, saygı değerinin davranışsal temsilini oluşturur.

3. Diyalog Yoluyla Karakterizasyon

Karakterin konuşma tarzı, kelime seçimi ve iletişim üslubu kişilik özelliklerini yansıtır. Bu strateji, özellikle ilkokul düzeyindeki öğrencilere değerlerin iletişim becerileri üzerinden aktarılmasını destekler.

4. İç Konuşma ve Düşünce Yansıtımı

Karakterin zihninden geçenlerin okura sunulması, öğrencinin empati geliştirmesine olanak tanır. Bu yöntem, ahlaki muhakeme ve duygu eğitimi açısından güçlü bir araçtır.

5. Sosyal İlişkiler Yoluyla Karakterizasyon

Karakterin diğer kişilerle kurduğu etkileşim, onun değer yöneliminin en görünür yansımasıdır. Örneğin, iş birliği, empati, sorumluluk gibi değerler sosyal ilişkiler üzerinden inşa edilir.

6. Çevresel İmgeler ve Sembolik Unsurlar

Çocuk edebiyatında sık karşılaşılan bir yöntemdir. Karakterin bulunduğu ortam onun kişilik yapısını sembolik olarak destekler.

7. Güdü (Motivasyon) Temelli Karakterizasyon

Karakterin bir davranışı "neden" yaptığına odaklanır ve değerlerin davranışın altında yatan niyetlerle ilişkilendirilmesini sağlar.

Bu stratejiler, özellikle ilkokul ders kitaplarında soyut değerlerin somutlaştırılmasında güçlü yere sahiptir. Çünkü öğrenciler karakter üzerinden değerlerin hem bilişsel hem duyuşsal hem davranışsal bileşenlerini iç içe görebilmektedir.

2.5.3. Eğitimde Karakterizasyonun Önemi

Karakterizasyon, eğitimde özellikle değer ve karakter eğitimi açısından kritik bir araç niteliği taşımaktadır. Çünkü çocuklar soyut değerleri doğrudan kavramakta zorlanırken, bu değerlerin bir karakter üzerinden somut davranış örnekleriyle sunulması öğrenmeyi kalıcı hâle getirir (Bozkurt, 2019; Lickona, 1992).

İlkokul öğrencileri bilişsel gelişim açısından somut işlemler dönemindedir; bu dönemde öğrenme büyük ölçüde model alma, gözlem ve davranış örneklerinden çıkarım

yapma yoluyla gerçekleşir. Dolayısıyla ders kitaplarındaki karakterler, öğrenciler açısından değerlerin canlı bir temsilcisi haline gelir. Bandura'nın sosyal öğrenme kuramı da bireylerin davranışları modelleri gözlemleyerek öğrendiğini ortaya koymaktadır (Bandura, 1977). Karakterizasyon, tam da bu nedenle eğitim ortamlarında değer aktarımının temel taşıdır.

Karakterizasyon eğitsel açıdan şu işlevleri yerine getirir:

1) Soyut değerleri somutlaştırır. Örneğin "sorumluluk" değerinin bir karakterin davranışları üzerinden verilmesi, öğrencinin değeri içselleştirmesini kolaylaştırır.
2) Öğrencinin empati geliştirmesini sağlar. Karakterlerin düşünce ve duygularının aktarılması, ahlaki muhakeme becerisini geliştirir.
3) Rol modelleme işlevi görür. Metindeki olumlu karakterler öğrenci için davranış modeli haline gelir; olumsuz karakterler ise kaçınılması gereken davranışları temsil eder.
4) Davranışsal öğrenmeyi destekler. Değer öğretimi bilişsel değil, davranışsal sonuç hedefler; karakterizasyon bu davranışsal yansımayı somutlaştırır.
5) Ahlaki gelişim için güvenli tartışma ortamı sağlar. Karakterlerin seçimleri üzerinden ahlaki ikilemler tartışılabilir (Kohlberg, 1985).
6) Okulun örtük programıyla uyumlu bir değer aktarım zemini oluşturur. Bu yönüyle karakterizasyon, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi başta olmak üzere ilkokul düzeyindeki tüm derslerde değer eğitiminin yapı taşı niteliğindedir.

2.6. Rol Model Kavramı ve Eğitsel Önemi

Rol model kavramı, özellikle eğitim bilimleri ve gelişim psikolojisi alanlarında önemli bir yere sahiptir. Çocuklar ve gençler, sosyal öğrenme süreçlerinin doğal bir sonucu olarak çevrelerinde gözlemledikleri kişilerin davranışlarını model alma eğilimindedir. Bandura'nın (1977) Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre bireyler yalnızca doğrudan yaşantılarla değil, gözlem yoluyla da öğrenir; bu nedenle model alınan kişilerin tutum ve davranışları, bireyin karakter gelişimi üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Eğitim ortamlarında rol modeller, öğrencilerin değerleri anlamasında, içselleştirmesinde ve bunları davranışa dönüştürmesinde kritik bir işlev üstlenir. Öğretmenlerin sergiledikleri tutum ve davranışlar, ders kitaplarındaki karakterlerin temsil ettiği değerler ve okul kültürü içerisindeki sosyal ilişkiler, öğrencilerin benimsedikleri rol modellerin niteliğini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle eğitimde kullanılan tüm materyallerin ve

sunulan tüm örnek kişiliklerin ahlaki, sosyal ve değer temelli açıdan tutarlı ve olumlu nitelikler taşıması, çocukların karakter ve değer gelişimi için temel bir gereklilik olarak görülmektedir.

2.6.1. Rol Modelin Tanımı

Rol model, bireyin davranışlarını, tutumlarını ve kişisel yönelimlerini şekillendirirken örnek aldığı, benzemek istediği ya da taklit etmeye değer bulduğu kişi olarak tanımlanmaktadır. Kongar'a (2022) göre rol model; siyasi, sosyal, iletişimsel ya da bilimsel alanlarda geniş kitleleri etkileyen, giyim-kuşamından günlük davranışlarına kadar pek çok yönüyle taklit edilen kişidir. Benzer şekilde Bandura (1977) bireylerin hayranlık duydukları ve başarılarıyla öne çıkan kişilerin karar verme süreçleri üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkiye sahip olduğunu belirtmektedir.

Demir ve Köse (2017) rol modeli; davranışları, kişisel özellikleri veya sahip olduğu nitelikleri başkaları tarafından beğenilen ve örnek alınan kişi olarak tanımlamaktadır. Paice vd.'ye (2002) göre bireylerin yerinde olmak istedikleri veya kendilerini onunla özdeşleştirdikleri kişiler çoğunlukla rol model olarak görülmektedir. Vescio vd. (2003) ise rol modeli "taklit edilen ve değerli olarak algılanan kişi" şeklinde ifade etmekte; bu kişilerin çocukların kişilik gelişiminde, eğitim süreçlerinde ve mesleki yönelimlerinde belirleyici etkileri olduğu belirtilmektedir (Dix vd., 2012).

Mutter ve Pawlowski'ye (2014) göre bireyin karar ve davranışlarını dolaylı ya da doğrudan etkileyebilen herkes rol model olabilir. Bu doğrultuda rol model; aile bireyleri, öğretmenler, arkadaşlar gibi yakın çevreden olabileceği gibi, televizyondaki karakterler, sanatçılar, sporcular veya din adamları gibi dolaylı etkileşim kurulan kişiler de olabilir. Rol modelin davranışlarının taklit edilmesi, bireyin toplumda hangi davranışların onaylandığını fark etmesini sağlamakta ve bireyin bu doğrultuda davranış geliştirmesine zemin oluşturmaktadır (Marshall, 1999; Martin & Bush, 2000).

Çocukluk ve ergenlik dönemlerinde rol model alma eğiliminin belirginleştiği belirtilmektedir. Giles ve Maltby'e (2004) göre çocukların ünlü kişilere duydukları hayranlık kimlik gelişiminin doğal bir parçasıdır. Chan ve Prendergast (2007) çocukların beğendikleri dizi ya da film karakterleriyle kendilerini özdeşleştirdiklerini ve bu karakterlerin davranışlarını taklit ettiklerini ifade etmektedir. Ancak model alınan kişilerin olumsuz davranışlar sergilemesi, çocukların davranışlarını da olumsuz yönde etkileyebilir (Solak, 2007).

Model kavramı "örnek alınmaya değer kişi veya şey" anlamına gelmekte olup (*Sözlükler – Türk Dil Kurumu*, 2011) bu anlamıyla rol model kavramıyla örtüşmektedir. Ekşi ve Ersoy (2020)'ye göre rol model, bireyin örnek aldığı, kendisine yakın gördüğü ve zamanla davranışlarını benimsediği kişidir. Birey, özellikle erken yaşlarda rol modelini aile çevresinden seçerken, ilerleyen dönemlerde arkadaşlar, medya figürleri veya kitap ve film karakterleri de rol model olarak benimsenebilmektedir. Bu nedenle çocuklara yönelik eserlerde yer alan karakterlerin ahlaki ve sosyal açıdan uygun olması büyük önem taşımaktadır. Olumsuz nitelikli karakterlerle özdeşleşme, çocukların kişilik gelişimini olumsuz etkileyebileceğinden, edebiyatın ve görsel medyanın sorumluluğu oldukça büyüktür (Yavuzer, 2001).

2.6.2. Eğitimde Rol Model Kullanımı

Eğitim ortamlarında rol modeller, öğrencilerin hem davranışsal hem de duyuşsal gelişim süreçlerini şekillendiren temel unsurlar arasında yer almaktadır. Öğretmenler, öğrencileriyle kurdukları günlük etkileşimler aracılığıyla sınıfın sosyal ve psikolojik atmosferini belirleyerek öğrenme ortamının niteliğini doğrudan etkilerler (Saban, 2010). Öğrencilerin sosyal ve ahlaki deneyimleri çoğu zaman öğretmenleriyle yaşadıkları etkileşimler üzerinden biçimlenmekte; bu nedenle öğretmen yalnızca bilgiyi aktaran bir figür değil, sahip olduğu tutum, değer ve davranışlarla sürekli gözlemlenen bir model konumunda bulunmaktadır (Memiş & Gedik, 2010).

Rol model kullanımının eğitsel gücü, değerlerin yalnızca bilişsel düzeyde aktarılmasından değil, öğretmenin bu değerleri kendi davranışlarıyla görünür kılmasından kaynaklanmaktadır. Öğretmenin hoşgörü, saygı, adalet, sorumluluk ve dürüstlük gibi temel değerleri bizzat sergilemesi, öğrencilerin bu değerleri içselleştirmelerinde belirleyici bir rol oynar (Yazıcı, 2006). Bu yönüyle öğretmen, öğrencilere rehberlik eden, öğrenme süreçlerine yön veren ve değerleri yaşantısal biçimde sunan bir "yaşayan model" niteliği taşır (Doğanay, 2008).

Bununla birlikte eğitimde rol model kullanımı yalnızca öğretmen figürüyle sınırlı değildir. Öğrenciler, okudukları hikâyelerdeki kahramanlar, ders materyallerinde yer alan karakterler ve medya figürleri aracılığıyla da dolaylı model alma süreçlerine katılırlar. Çocuk edebiyatındaki karakterler, çocukların kendilerini tanımalarına yardımcı olan güçlü rol model figürleridir; öğrenciler çoğu zaman bu karakterlerle özdeşim kurarak onların davranış örüntülerini kendi yaşamlarına uyarlamaktadır (Aslan, 2007; Sever,

2010, 2013). Bu nedenle eğitim materyallerinde kullanılan karakterlerin temsil ettikleri değerler, öğrencilerin davranış gelişimi üzerinde kalıcı etkiler oluşturabilmektedir (Ersanlı, 2007).

DKAB dersinde bu etki daha da belirginleşmektedir. Ders kitabındaki karakterlerin sevgi, saygı, yardımseverlik, hoşgörü gibi temel değerleri temsil etmesi, öğrencilere güçlü dolaylı modeller sunar. Öğretmenin sınıf içindeki tutumlarıyla bu değerleri pekiştirmesi, ders kitabında yer alan olumlu karakter örnekleriyle tutarlı bir öğrenme ortamı oluşturur. Böylece öğrenciler hem öğretmenin doğrudan örnekliğinden hem de ders materyallerindeki karakterlerin dolaylı etkisinden yararlanarak değerleri daha etkin ve kalıcı biçimde içselleştirebilmektedir.

2.6.3. Karakter Eğitimi ve Rol Model İlişkisi

Karakter eğitimi, bireyin olumlu kişilik özelliklerini geliştirerek bu niteliklerin davranışa dönüşmesini hedefleyen bir süreçtir. Bu sürecin en etkili bileşenlerinden biri, bireyin çevresinde gözlemleyerek örnek aldığı rol modellerdir. Çocukluk döneminde başlayan model alma davranışı hem karakter gelişiminin yönünü belirlemekte hem de çocuğun sosyal çevrede kabul gören davranışları benimsemesine katkı sunmaktadır. Bu nedenle çocukların gelişim sürecinde karşılaştıkları her model, onların değer algılarının şekillenmesinde önemli bir rol üstlenir.

Çocuklar için yazılmış edebî eserler bu açıdan güçlü bir etki alanına sahiptir. Hikâye ve romanlarda yer verilen olumlu ya da olumsuz karakterler, çocukların kendilerini ve başkalarını anlamalarını sağlayan örnek davranış biçimleri sunar; böylece çocuk okur, toplumda hangi davranışların kabul edildiğini sezme fırsatı bulur (Aslan, 2007). Çocukların karakter gelişiminin erken yaşlarda şekillendiği düşünüldüğünde, özellikle aile bireylerinin ve yakın çevredeki yetişkinlerin ilk rol modelleri olması kaçınılmazdır. Çocukların taklit ettiği davranışlar, zamanla onların karakter yapısını besleyen temel öğrenme kaynaklarına dönüşmektedir (Ceran, 2015).

Edebî eserlerdeki karakterler bu süreçte belirleyici bir role sahiptir. Okul öncesi dönemden itibaren çocukların özdeşim kurabileceği kahramanlar, onların aile çevresi dışındaki sosyal modellere erişimini sağlar. Çocuklar, kitaplarda karşılaştıkları karakterlerin duygu, düşünce ve davranışlarını gözlemleyerek sosyal hayata katılmayı öğrenirler (Sever, 2010). Bununla birlikte rol model alınan karakterlerin olumsuz davranışlar sergilemesi, çocuğun sosyal davranışlarına aynı şekilde yansıyabilir. Örneğin

sorun çözmede şiddete başvuran bir kahramanın model alınması, çocukta benzer davranış örüntülerinin oluşmasına yol açabilir (Ersanlı, 2007). Bu durum, karakter eğitiminde rol modellerin niteliğinin kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Çocuklar büyüdükçe sosyal çevreleri genişler ve rol model kaynakları çeşitlenir. Öğretmenler, arkadaşlar, medya figürleri ve edebî karakterler, çocuğun özdeşim kurduğu kişiler arasında yer almaya başlar. Çocuk, kendisine yakın bulduğu karakterleri yalnızca beğenmekle kalmaz; onların davranışlarını, konuşma biçimlerini ve hatta dünya görüşlerini taklit ederek kendi kişiliğiyle bütünleştirir (Sever, 2013). Bu süreç yalnızca çocuklukla sınırlı değildir; birey yaşamı boyunca kendine yakın hissettiği kişilerle özdeşim kurmaya devam eder ve bu durum karakter gelişiminin sürekliliğini destekler.

Lapsley (2019)'e göre çocuklarda karakter ve değer eğitimi sürecinde, çocuğa ilgi gösteren kişinin rolü belirleyici bir öneme sahiptir. Çocuk ile bu kişi arasında kurulan ilişkinin güvene dayalı, güçlü ve duygusal bir bağ içermesi, çocuğun söz konusu kişinin etkisine açık hâle gelmesini sağlamaktadır. Bu bağ sayesinde çocuk, ilgi gösteren kişinin benimsediği değerlere uygun davranma konusunda istek geliştirmekte; vicdani ve ahlaki değerler ise çocuk ile ilgilenen kişi arasındaki güçlü ve samimi iletişim yoluyla içselleştirilmektedir.

Rol model alma davranışı, edebî eserlerdeki kahramanların özellikleriyle de yakından ilişkilidir. Çocuğa yakın gelen, gerçek hayatta karşılaşılabilecek türden doğal karakterler özdeşim kurmayı kolaylaştırır. Yazınsal ürünlerdeki karakterlerin sayısı da bu süreci etkiler; çok sayıda karakter içeren eserlerde çocuk, hangisiyle özdeşim kuracağı konusunda kararsız kalabilir ve metinle arasına mesafe koyabilir (Sever, 2007). Bu bağlamda karakter eğitimi açısından çocuğa sunulan modellerin niteliği kadar, bunların çocuk tarafından algılanabilirliği de önemlidir.

Bu noktadan hareketle, rol model olma karakter eğitiminin temelini oluşturmaktadır. Çocuk, gözlemlediği davranışları içselleştirerek alışkanlık hâline getirir; bu da karakter eğitiminin davranışa dönüşmesi anlamına gelir. Dolayısıyla nitelikli rol modeller olmaksızın karakter eğitimi, teorik bir bilgi aktarımından öteye geçemez. Edebî metinler, öğretmenler ve aile bireyleri; çocuğa doğru davranış kalıplarını gösterebilen doğal model kaynakları olarak karakter eğitiminin en etkili araçlarıdır.

2.7. 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ve Değerler Eğitimi

Değerlerin sınıflandırılmasına ilişkin teorik modellerin yanında, Türkiye'de değer eğitimi, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ve sonrasında geliştirilen öğretim programları çerçevesinde somut bir içerik kazanmıştır. Söz konusu Kanun, Türk millî eğitiminin genel amaçlarını ve yetiştirilmesi öngörülen insan profilini tanımlarken, bireylerin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlere bağlı yurttaşlar olarak yetiştirilmesini hedeflemektedir. Kanunun giriş bölümünde millî eğitimin genel amaçları ifade edilirken, 2. maddede yetiştirilmesi öngörülen insan modeline ilişkin değer sisteminin genel hatları çizilmektedir.

1739 sayılı Kanun'un belirlediği vizyon doğrultusunda Türk millî eğitiminin genel amacı, Türk milletinin tüm fertlerini şu şekilde yetiştirmeyi amaçlamaktadır:

"Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek."

Bu amaç doğrultusunda bireylerin; beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu yönlerinden dengeli ve sağlıklı biçimde gelişmiş; özgür ve bilimsel düşünme gücüne sahip; geniş bir dünya görüşü bulunan; insan haklarına saygılı; kişilik ve teşebbüse değer veren; topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirilmesi öngörülmektedir. Ayrıca bireylerin ilgi, yetenek ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri ve davranışları kazanmaları sağlanmakta; böylece hem hayata hazırlanmış hem de toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmaları hedeflenmektedir.

Bu çerçevede Türk vatandaşlarının refah düzeyinin yükseltilmesi, millî birlik ve bütünlük içinde ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın desteklenmesi amaçlanmaktadır. Nihai hedef ise Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı hâline getirmektir.

1739 sayılı Kanun'un vizyonuna uygun olarak 2016–2017 yıllarında program geliştirme çalışmaları başlatılmış; bu kapsamda tüm ders programlarının içeriklerine "değerlerimiz" başlığı altında 10 kök değer yerleştirilmiştir (TTKB, 2017). Bu kök

değerler, eğitim sisteminin temel felsefesini oluşturarak bireylerin karakter gelişimini desteklemeyi amaçlamakta; eğitim sürecinin yalnızca akademik başarıya değil, aynı zamanda insani ve ahlaki değerlerin kazandırılmasına da odaklanmasını sağlamaktadır.

Tablo 2. 1: 2018 Programına Göre Kök Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar

Kök Değer	Değerlerle İlişkili Bazı Tutum ve Davranışlar
Adalet	"Adil olma, eşit davranma, paylaşma…"
Dostluk	"Diğerkâmlık, güven duyma, anlayışlı olma, dayanışma, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma…"
Dürüstlük	"Açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, güvenilir olma, sözünde durma…"
Öz denetim	"Davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma, gerektiğinde özür dileme…"
Sabır	"Azimli olma, tahammül etme, beklemeyi bilme…"
Saygı	"Alçakgönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme, muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme…"
Sevgi	"Aile birliğine önem verme, fedakârlık yapma, güven duyma, merhametli olma, vefalı olma…"
Sorumluluk	"Kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme…"
Vatanseverlik	"Çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, sadık olma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme…"
Yardımseverlik	"Cömert olma, iş birliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma…"

2.7.1. 2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programının Yapısı ve Değerler Eğitimi

2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) Dersi Öğretim Programı, öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişimlerini desteklemeyi amaçlayan bütüncül bir yapı üzerine kurgulanmıştır. Program, ilkokul düzeyinde öğrencilerin dinî kavramları ilk kez sistemli bir şekilde tanıdığı bir öğrenme alanı olduğundan, içerik; çocukların gelişim özellikleri, hazır bulunuşluk düzeyleri ve somut düşünme eğilimleri dikkate alınarak

hazırlanmıştır. Programın temel amacı, öğrencilere yalnızca bilgi aktarmak değil, aynı zamanda değer odaklı bir ahlaki farkındalık kazandırmaktır.

2018 DKAB programının yapısı; kazanımlar, açıklamalar, temel kavramlar, etkinlik önerileri ve ölçme-değerlendirme yaklaşımları olmak üzere beş temel bileşenden oluşmaktadır. Kazanımlar açık, ölçülebilir ve davranışa dönük ifadelerle oluşturulmuş; öğrencilerin hem dinî bilgi hem de karakter gelişimi açısından ilerleme göstermelerini hedeflemiştir. Ayrıca program, farklı öğrenme ortamlarında kullanılabilecek esnek bir yapıya sahip olup öğrenci merkezli etkinliklerle desteklenmiştir.

Programın dikkat çeken yönlerinden biri, değerler eğitiminin tüm kazanımlara örtük ve açık biçimde entegre edilmiş olmasıdır. 2017'den itibaren tüm öğretim programlarında yer alan 10 kök değer (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) DKAB programında hem içerik hem de kazanımların duyuşsal boyutlarında görünür durumdadır. Öğrencilerin empati kurma, hoşgörü geliştirme, farklılıklara saygı duyma, sevgi ve merhamet gösterme gibi davranışları kazanması özellikle vurgulanmıştır.

Bu bağlamda 2018 DKAB programı, yalnızca dinî bilgi aktarımını hedefleyen bir yapıdan çok daha fazlasını sunmakta; ahlaki ilke, değer ve tutumların öğrenciler tarafından içselleştirilmesini temel almaktadır. Dolayısıyla program, karakter eğitimiyle uyumlu bir yapı sergilemekte ve değer eğitiminin ilkokul düzeyinde sistematik bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamaktadır.

2.7.2. İlkokul 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı ve Değerler Eğitimi

İlkokul 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabı, öğrencilerin değer bilinci kazanmaları açısından önemli bir öğretim materyalidir. Kitap, yalnızca dinî bilgi aktaran bir kaynak olmaktan uzak bir şekilde, değer eğitiminin hem örtük hem de açık yansımalarını içeren bir yapıda hazırlanmıştır. Değerlerin öğrenciler tarafından doğal bir öğrenme süreci içinde kazanılmasını sağlamak için örnek olaylar, karakter anlatımları, hikâyeler ve görsel materyaller yoğun biçimde kullanılmıştır.

Kitapta yer alan karakterler, değerlerin davranışa dönüşmüş hâllerini öğrencilere somut biçimde göstermektedir. Bu karakterler aracılığıyla dürüstlük, sorumluluk,

yardımseverlik, sabır, sevgi ve saygı gibi kök değerlerin günlük yaşam içindeki karşılıkları ortaya konmaktadır. Öğrencilerin bu karakterlerle özdeşim kurmaları ve onları rol model olarak benimsemeleri hedeflenmiştir. Bu durum, Bandura'nın gözlem yoluyla öğrenme kuramıyla da uyumlu olup değerlerin davranışa dönüşmesi açısından pedagojik açıdan etkili bir yaklaşım sunmaktadır.

Ders kitabındaki aktiviteler, öğrencilerin değerleri sadece bilişsel düzeyde öğrenmelerine değil, aynı zamanda davranışsal ve duyuşsal olarak içselleştirmelerine yönelik tasarlanmıştır. Örneğin iş birliğine dayalı etkinlikler, sınıf içi tartışmalar, empati geliştirmeyi hedefleyen sorular ve günlük yaşam senaryoları değerlerin uygulanabilirliğini artırmaktadır.

Ayrıca kitapta bulunan görsellerin, iletişim biçimlerinin, karakterlerin temsil ettiği davranışların ve kullanılan dilin tamamı değer eğitimi açısından dikkatle yapılandırılmıştır. Özellikle her ünitede kök değerlerle ilişkilendirilebilecek davranış örneklerine yer verilmiş olması, kitabın programdaki değer eğitimine ilişkin beklentileri karşıladığını göstermektedir.

Sonuç olarak, 4. sınıf DKAB ders kitabı, değer eğitiminin yapılandırılmış, bütüncül ve öğrenci merkezli bir yaklaşımla sunulduğu önemli bir kaynak niteliğindedir. Akademik ve pedagojik boyutları bir araya getirerek hem bilgi hem de karakter gelişimini aynı anda desteklemektedir.

2.7.3. DKAB Dersinde Öğretmenin Rol Model İşlevi

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde öğretmen, öğrencilerin yalnızca bilişsel gelişimlerini destekleyen bir bilgi aktarıcısı değil; aynı zamanda onların sosyal, duyuşsal ve ahlaki gelişimlerini yönlendiren temel bir rehberdir. Öğretmenin sınıf içinde sergilediği tutum, davranış ve iletişim biçimi, öğrencilerin içinde bulundukları sosyal atmosferi doğrudan şekillendirir. Çocukların sosyal ve ahlaki deneyimlerinin büyük bölümü, öğretmenleriyle yaşadıkları etkileşimler sırasında gözlemledikleri davranışlar aracılığıyla oluşmaktadır (Saban, 2010). Dolayısıyla eğitim sürecinin niteliği, öğretmenin sahip olduğu kişisel ve mesleki özelliklerle yakından ilişkilidir (Doğanay, 2008). Bu bağlamda DKAB öğretmeni, pedagojik anlamda hem bir rehber hem bir davranış modeli hem de değer aktarımının uygulayıcısı konumundadır.

Öğretmen, toplumun bir üyesi olarak sahip olduğu değerleri, duygu ve tutumları sınıfa taşır; bu yönüyle öğretmenin taşıdığı değerlerin zamanla öğrenciler tarafından içselleştirilme ve toplumsal değerlere dönüşme potansiyeli bulunmaktadır (Memiş & Gedik, 2010). DKAB öğretmenleri açısından bu işlev daha belirgin hâle gelir; çünkü dersin içeriği ahlakî ilkeler, dini değerler ve sosyal davranış normları üzerine kuruludur. Bu nedenle öğretmen, yalnızca bilgiyi öğreten değil, aynı zamanda öğretilen bilgilerin davranışa dönüşmesini sağlayan "yaşayan bir model"dir. Öğrenciler, öğretmenin davranışlarını gözlemleyerek ahlakî tutarlılık, sorumluluk, özdenetim, saygı, adalet ve hoşgörü gibi temel değerleri öğrenirler.

Değerler eğitiminin temel amacı, bireyin kendini tanıması, anlaması, geliştirmesi ve nitelikli bir yaşam sürdürebilecek ahlaki ve sosyal becerileri kazanmasıdır (Timur vd., 2023). Bu nedenle öğretmenin, öğrencide kazandırılmak istenen değerlere kendisinin de sahip olması; hoşgörü, saygı, adalet, dürüstlük, sorumluluk ve yardımseverlik gibi kök değerleri hem sözleri hem de davranışlarıyla görünür kılması beklenmektedir. Öğretmenin bu değerleri içselleştirmemesi durumunda, öğrencilerde mevcut değerlerin zayıflaması ya da tamamen yok olması söz konusu olabilir (Yazıcı, 2006). Bu nedenle DKAB öğretmeninin kişisel ve mesleki tutarlılığı, değer aktarım sürecinin en kritik bileşenlerinden biridir.

Öğretmen–öğrenci etkileşiminin sürekliliği ve yoğunluğu, öğretmenin model olma işlevini daha da güçlendirir. Araştırmalar, öğrencilerin olumlu ya da olumsuz davranışlarının önemli bir bölümünün öğretmenlerden gözlem yoluyla edinilen tutum ve davranışların bir yansıması olduğunu göstermektedir (Dilmaç vd., 2007). Bandura'nın sosyal öğrenme kuramı bağlamında da öğrenciler, doğru davranışı çoğu zaman doğrudan öğretimle değil, öğretmenin davranışını gözlemleyerek öğrenmektedir. Bu nedenle DKAB öğretmeni, model alma sürecinin doğal ve sürekli bir uygulayıcısıdır. Öğrenciler, öğretmenin yalnızca anlattıklarını değil, davranışsal tutarlılığını, problem çözme biçimini, iletişim tarzını ve günlük etkileşimlerde sergilediği ahlaki yönelimleri de izleyerek öğrenirler.

DKAB öğretmeninin rol model olarak üstlendiği görevler geniş bir çerçeveyi kapsar. Öğretmenin; öğrencilerine rehberlik eden, işbirlikli öğrenmeyi destekleyen, bireysel farklılıkları gözeten, öğrencilerin yeteneklerini keşfetmelerine yardımcı olan ve

problem çözme becerilerini geliştiren bir eğitim anlayışı benimsemesi beklenir. Bunun yanında öğretmenin etkili iletişim kurması, araştırma ve okuryazarlık becerilerini teşvik etmesi, aile ve toplumla iş birliği içinde olması, mesleğine karşı bağlılık ve heyecan göstermesi, disiplinli ve ilkeli bir tutum sergilemesi, demokrasi kültürünü uygulaması ve sevgi–saygı temelli bir sınıf atmosferi oluşturması, rol model olma sürecinin temel unsurlarıdır (Aktepe, 2019). Ayrıca DKAB öğretmeninin dini içerik aktarırken kullandığı dil, açıklamaların nesnelliği, örnek olaylara yaklaşımı ve sınıf içi yönlendirmeleri de öğrencilerin değer algılarının şekillenmesinde önemli rol oynar.

DKAB ders kitabındaki karakterler aracılığıyla sunulan değer örnekleri, öğretmen tarafından sınıf içinde tutum ve davranışlara yansıtıldığında öğrenciler için güçlü bir pekiştirme işlevi görür. Öğrenciler hem metindeki olumlu karakterler aracılığıyla hem de öğretmenin günlük davranışları yoluyla değerlerin somutlaşmış hâlini gözlemlediklerinde, söz konusu değerleri daha kolay içselleştirir ve davranışlarına yansıtabilirler. Ders kitabındaki kurgu karakterlerin temsil ettiği değerler ile öğretmenin gerçek yaşamda sergilediği davranışlar birbiriyle uyumlu olduğunda, öğrencilerde güçlü bir öğrenme ve model alma süreci oluşur. DKAB öğretmeni bu yönüyle dersin içeriğini aktaran bir figür olmanın ötesine geçerek, öğrencinin karakter, kişilik ve değer gelişiminde belirleyici rol üstlenen bir rehber ve "yaşayan değer eğitmeni"dir. Öğretmenin örnekliği, değerlerin kalıcı hâle gelmesinde ve öğrencinin yaşam boyu sürdüreceği karakter yapısının oluşumunda kritik bir işleve sahiptir.

2.8. İlgili Araştırmalar

2.8.1. Değerler Eğitimi Üzerine Yapılan Çalışmalar

Uzunkol ve Karaca (2017), ilkokul üçüncü ve dördüncü sınıf matematik ders ve çalışma kitaplarında yer alan değerlerin dağılımını incelemiştir. Nitel araştırma yaklaşımıyla yürütülen araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmış; 2017–2018 eğitim-öğretim yılında okutulan altı matematik ders kitabı içerik analizi yoluyla değerlendirilmiştir. Araştırma bulgularına göre, değerlerin üçüncü sınıf ders kitaplarında %5,8, dördüncü sınıf ders kitaplarında ise %1,9 oranında yer aldığı belirlenmiştir. Üçüncü sınıf kitaplarında en sık tutumluluk değerine rastlanırken, sorumluluk, saygı ve aile birliğine önem verme değerlerinin oldukça sınırlı düzeyde yer aldığı saptanmıştır. Dördüncü sınıf kitaplarında ise vatanseverlik, tutumluluk ve öz denetim değerlerinin öne

çıktığı; buna karşın sorumluluk, yardımseverlik ve saygı gibi bazı kök değerlere hiç yer verilmediği görülmüştür. Elde edilen bulgular, matematik ders kitaplarında değer aktarımının daha dengeli ve kapsamlı bir biçimde ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Üreyen ve Özmantar (2023), ilkokul matematik ders kitaplarını kök değerler açısından incelemiştir. Nitel araştırma yaklaşımı benimsenerek yürütülen araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmış ve 2022–2023 eğitim-öğretim yılında kullanılan MEB'e ait 1, 2, 3 ve 4. sınıf matematik ders kitapları betimsel analiz ve içerik analizi teknikleriyle değerlendirilmiştir. Araştırma bulgularına göre, kök değerlerin ders kitaplarının farklı bölümlerinde yer aldığı, sevgi değerinin en sık vurgulanan değer olduğu; buna karşılık dostluk, dürüstlük ve vatanseverlik değerlerine sınırlı düzeyde yer verildiği belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar, matematik ders kitaplarında kök değerlerin yeterli ve dengeli bir biçimde yansıtılmadığını ortaya koymaktadır.

Kara ve Emirhan (2020), ilkokul 1–4. sınıf müzik dersi kitaplarında yer alan çocuk şarkılarını değerler eğitimi açısından ele almıştır. Nitel araştırma yaklaşımıyla yürütülen araştırmada doküman tarama yöntemi kullanılmış ve 2019–2020 eğitim-öğretim yılında MEB onaylı müzik ders kitaplarında yer alan toplam 60 çocuk şarkısı incelenmiştir. İnceleme sürecinde şarkı sözleri üzerinden değerler fişlenmiş, sınıflandırılmış ve iletiler belirlenmiştir. Araştırma bulguları, çocuk şarkılarında toplam 20 farklı değerin yer aldığını ve bu şarkıların çocuklara değer aktarımı açısından zengin içerikler sunduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma sonuçları, değerler eğitiminde çocuk şarkılarından yararlanılmasının etkili ve işlevsel bir yöntem olduğunu göstermektedir.

Yükrük ve Akarsu (2015), ilkokul 1–4. sınıf müzik dersi kitaplarında yer alan şarkıları odağına alan araştırmalarında, bu şarkıların değerler açısından nasıl bir içerik sunduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Betimsel içerik analizi ve doküman incelemesi yöntemlerinin birlikte kullanıldığı araştırmada, müzik dersi öğrenci çalışma kitaplarında yer alan şarkı sözleri MEB değerler eğitimi yönergesi doğrultusunda değerlendirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, şarkı sözlerinde toplam 172 değer vurgusunun bulunduğu ve sevgi ile vatanseverlik değerlerinin diğer değerlere kıyasla daha sık yer aldığı belirlenmiştir. Buna karşın adil olma, empati ve alçakgönüllülük gibi bazı değerlere şarkı içeriklerinde rastlanmadığı saptanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular, müzik

derslerinde kullanılan şarkıların değer kazandırma sürecinde daha planlı ve dengeli biçimde ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Kuş vd. (2013), ilköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarını kapsayan araştırmalarında, bu kitaplarda yer alan değerlerin dağılımını ele almıştır. Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda gerçekleştirilen çalışmada doküman incelemesi yöntemi tercih edilmiş; 2009 yılında MEB tarafından basılan ders kitapları tümevarım analizi yoluyla çözümlenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda, ders kitaplarında en sık duyarlılık, vatanseverlik, sorumluluk, sevgi ve dayanışma değerlerine yer verildiği; buna karşılık temizlik, dürüstlük ve hoşgörü değerlerinin oldukça sınırlı düzeyde ele alındığı belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında değerlere daha dengeli biçimde yer verilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Taş (2022), ilkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabını evrensel değerler çerçevesinde ele aldığı araştırmasında, ders kitabında yer verilen değerlerin dağılımını incelemiştir. Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda yürütülen çalışmada durum çalışması deseni benimsenmiş ve doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. MEB tarafından ders kitabı olarak okutulmasına karar verilen 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı betimsel analiz tekniğiyle değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, ders kitabında sorumluluk, dayanışma ve vatanseverlik değerlerinin en sık yer alan değerler olduğunu; bunları saygı, sevgi ve yardımseverlik başta olmak üzere diğer evrensel değerlerin izlediğini göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre, Sosyal Bilgiler ders kitabında değerlere verilen ağırlığın yoğunluk ve dağılım bakımından farklılık gösterdiği görülmektedir.

Demir ve Hacat (2020), 4, 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan değerlerin sınıf düzeyleri ve öğrenme alanları bağlamındaki dağılımını ele almıştır. Nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülen araştırmada durum çalışması deseni benimsenmiş; veriler doküman incelemesi ve betimsel analiz yöntemleriyle çözümlenmiştir. MEB ve Talim Terbiye Kurulu tarafından onaylanan ders kitaplarının incelendiği araştırmada, her öğrenme alanında farklı değerlere yer verildiği, ancak bu değerlerin sınıf düzeylerine göre değişkenlik gösterdiği belirlenmiştir. Bulgulara göre, 4. sınıfta dayanışma ve sorumluluk, 5. sınıfta dayanışma, 6. sınıfta duyarlılık, 7. sınıfta ise özgürlük değerlerinin öne çıktığı; buna karşılık adalet, dürüstlük ve tasarruf gibi bazı

değerlerin sınırlı düzeyde ele alındığı saptanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında değerlerin sınıf düzeyi ve öğrenme alanları bakımından dengeli bir dağılım sergilemediği görülmektedir.

Köksal vd. (2022), Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kök değerlerin yer alma durumunu farklı sınıf düzeyleri ve okul türleri bağlamında incelemiştir. Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda yürütülen araştırmada doküman incelemesi yöntemi tercih edilmiş; ilkokul 4. sınıf ile ortaokul ve imam hatip ortaokulu 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları betimsel analiz tekniğiyle değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, ders kitaplarındaki metinlerde yer alan kök değerlerin sınıf düzeyi, öğrenme alanları ve kök değerler açısından dengeli bir dağılım sergilemediğini ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kök değerlerin daha planlı ve dengeli bir yaklaşımla ele alınması gerektiğine işaret etmektedir.

Eken (2023), ilkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki karakterler üzerinden gerçekleştirilen yüksek lisans tezinde, bu karakterleri niteleyen değerlerin nasıl aktarıldığını incelemiştir. Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda yürütülen araştırmada doküman analizi ve betimsel analiz yöntemleri birlikte kullanılmış; 2022–2023 eğitim-öğretim yılında okutulan 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı veri kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, ders kitabında yer alan 124 karakterin tamamının en az bir değeri temsil ettiğini, bazı karakterlerin ise birden fazla değeri yansıttığını göstermektedir. Karakterler aracılığıyla en sık vurgulanan değerlerin duyarlılık, bilimsellik ve saygı olduğu; barış, sabır, azim, dürüstlük ve estetik gibi değerlerin ise sınırlı düzeyde ele alındığı saptanmıştır. Elde edilen sonuçlar, karakter temelli değer aktarımının Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'ndaki kök değerlerle genel olarak uyumlu olduğunu ortaya koymaktadır.

Bozgün ve Akdağ (2022), ilkokul 4. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan kök değerlerin öğrenme alanlarına göre nasıl dağıldığını ele almıştır. Nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülen araştırmada doküman incelemesi yöntemi tercih edilmiş; 2021–2022 eğitim-öğretim yılında okutulan 4. sınıf Türkçe ders kitabı betimsel analiz tekniğiyle incelenmiştir. Araştırma bulguları, öğretim programında yer alan on kök değerin tamamına ders kitabında yer verildiğini, ancak bu değerlerin kullanım sıklıklarının dengeli bir dağılım göstermediğini ortaya koymaktadır. Bulgulara göre, sorumluluk, sabır

ve yardımseverlik değerleri en sık vurgulanan değerler arasında yer alırken, bazı kök değerlere sınırlı düzeyde yer verildiği belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, Türkçe ders kitaplarında kök değerlerin dağılımı açısından bazı dengesizlikler bulunduğu görülmektedir.

Kırmızı (2014), ilköğretim 4. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinleri değerler açısından ele aldığı araştırmasında, metinlerde aktarılan değerlerin niteliğini ve kapsamını incelemiştir. Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda yürütülen araştırmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmış; değerlerin belirlenmesinde Aydın ve Akyol Gürler'in (2012) değer sınıflandırması temel alınmıştır. Yapılan analizler sonucunda, ders kitabındaki değerlerin sosyal yaşama, evrensel düşüncenin gelişimine, ülkeye bağlılığa ve bireyin kendini tanımasına ilişkin olmak üzere dört ana grupta toplandığı belirlenmiştir. Bulgular, ders kitabında doğa sevgisi/doğal çevreye duyarlılık, iyimser olma/olumlu düşünebilme ve millet sevgisi değerlerinin daha sık vurgulandığını ortaya koymaktadır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, Türkçe ders kitabı metinlerinin değer aktarımı sürecinde önemli bir işlev üstlendiği görülmektedir.

Öksüz ve Eken (2019), ilkokul 1–4. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan hikâye edici metinleri kök değerler bağlamında değerlendirmiştir. Betimsel araştırma niteliği taşıyan çalışmada tarama modeli kullanılmış; toplam 44 öyküleyici metin betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Yapılan analizler, metinlerde yer alan cümlelerin %38,42'sinin değer ifadesi içerdiğini göstermektedir. Bulgular doğrultusunda, sevgi, yardımseverlik ve vatanseverlik kök değerlerinin en sık vurgulanan değerler olduğu; buna karşılık adalet, dürüstlük ve saygı değerlerinin sınırlı düzeyde ele alındığı belirlenmiştir. Araştırma sonuçları, Türkçe ders kitaplarındaki hikâye edici metinlerde kök değerlerin dağılımının dengeli olmadığını ortaya koymaktadır.

Sur (2024), ilkokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metin ve etkinlikleri kök değerler açısından ele aldığı araştırmasında, farklı yayınevlerine ait 2. ve 3. sınıf ders kitaplarını tema temelli bir yaklaşımla incelemiştir. Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda yürütülen araştırmada betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Yapılan değerlendirmeler, kök değerlerin ders kitaplarında yer aldığını; ancak temalar ve yayınevleri arasında değerlerin dağılımının dengeli olmadığını göstermektedir. Araştırma

bulguları, Türkçe ders kitaplarında kök değerlerin daha planlı ve dengeli bir biçimde ele alınması gerektiğine işaret etmektedir.

Kaşkaya ve Duran (2017), ilkokul 1–4. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan okuma metinlerini esas alarak, bu metinlerdeki değerlerin sınıf düzeylerine göre nasıl dağıldığını incelemiştir. Nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülen araştırmada doküman incelemesi yöntemi benimsenmiş; MEB tarafından onaylanan farklı yayınevlerine ait Türkçe ders kitapları analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, ders kitaplarında yer alan değerlerin büyük ölçüde Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerlerle uyumlu olduğunu; ancak sınıf düzeylerine göre dağılımda belirgin tutarsızlıklar bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca ders kitaplarında geleneksel değerlere daha sık yer verildiği, bilimsel değerlerin ise sınırlı düzeyde ele alındığı tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, Türkçe ders kitaplarında değer aktarımının daha dengeli ve planlı bir biçimde ele alınmasının gerekli olduğunu göstermektedir.

Erdönmez (2019), yüksek lisans tezinde ilkokul 4. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinleri değerler eğitimi bağlamında ele almıştır. Nitel araştırma yaklaşımıyla yürütülen çalışmada doküman incelemesi ve betimsel analiz yöntemleri birlikte kullanılmış; 2018–2019 eğitim-öğretim yılında MEB Yayınları tarafından okutulan 4. sınıf Türkçe ders kitabı NVIVO 10 programı desteğiyle analiz edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda, ders kitabındaki metinlerde toplam 146 değerin yer aldığı, en sık vurgulanan değerin çalışkanlık, en az vurgulanan değerin ise adalet olduğu belirlenmiştir. Araştırma bulguları, Türkçe ders kitabında yer alan değerlerin MEB öğretim programında yer alan değerlerle genel olarak örtüştüğünü; ancak bazı değerlere sınırlı düzeyde yer verildiğini ortaya koymaktadır.

Dökme ve Tunçer (2021), ilkokul Türkçe ders kitaplarında yer alan öyküleyici metinleri kök değerler bağlamında ele aldıkları araştırmalarında, bu değerlerin metinlerdeki düzeyini ve dağılımını incelemiştir. Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda yürütülen araştırmada durum çalışması deseni benimsenmiş; metinlerde yer alan kök değerler doküman analizi yoluyla belirlenmiştir. Araştırma bulguları, kök değerlerin her sınıf düzeyinde metinlerde yer aldığını, ancak bu değerlerin metinlere dengeli biçimde dağılmadığını göstermektedir. Öğretmen görüşlerine dayalı bulgular ise değerler eğitiminin öğrenciler üzerinde olumlu etkiler oluşturduğunu, bununla birlikte değer

kazanımının yalnızca okul ortamıyla sınırlı kalmaması ve aile desteğiyle güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar, Türkçe ders kitaplarında değer aktarımının daha dengeli ve somut bir yaklaşımla ele alınması gerektiğine işaret etmektedir.

Yılar (2016), ilkokul 1–4. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin ilettiği değerleri konu alan araştırmasında, bu metinlerin kültürel ve toplumsal değerlerin aktarımındaki rolünü incelemiştir. Nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülen çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmış; 2014–2015 eğitim-öğretim yılında MEB tarafından okutulan Türkçe ders kitapları değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, ders kitaplarındaki metinlerin değer aktarımı açısından önemli bir işlev üstlendiğini, ancak değerlerin metinler arasında dengeli bir dağılım göstermediğini ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar, Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin değer aktarımı açısından karşılaştırmalı biçimde ele alınması ve bu doğrultuda içeriklerin geliştirilmesinin gerekli olduğunu göstermektedir.

Yıldız (2024), yüksek lisans tezinde ilkokul ders kitaplarında Karakter Eğitiminin Altı Temel Değeri'nin (dürüstlük, saygı, sorumluluk, adalet, koruma-kollama ve vatandaşlık) yer alma düzeyini incelemiştir. Tarama modeli doğrultusunda yürütülen araştırmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmış; 2021–2022 eğitim-öğretim yılında Ankara'daki devlet ilkokullarında kullanılan 1–4. sınıf temel ders kitapları analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, ilkokul ders kitaplarında karakter eğitiminin altı temel değerine genel olarak yeterli ve dengeli bir biçimde yer verilmediğini ortaya koymaktadır. Bulgulara göre, özellikle üçüncü sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı dışında kalan derslerde bu değerlerin çoğunlukla sınırlı ya da yüzeysel düzeyde ele alındığı belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar, ders kitaplarında karakter eğitimi değerlerinin daha sistemli ve nitelikli bir yaklaşımla ele alınması gerektiğine işaret etmektedir.

2.8.2. DKAB Ders Kitapları Üzerine Yapılan Çalışmalar

Ağca ve Meydan (2022), 7. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında kök değerlere yer verilme durumunu, alt değerler ile tutum ve davranışlar çerçevesinde ele almıştır. Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda yürütülen araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmış; MEB tarafından belirlenen on kök değer esas alınarak ders kitabı kapsamlı biçimde incelenmiştir. Araştırma bulguları, kök değerlerin üniteler arasında

farklı yoğunluklarda yer aldığını ve adalet değerinin en sık vurgulanan, sorumluluk değerinin ise en az vurgulanan değer olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alan okuma metinlerinin kök değerlerin öğretimi açısından daha zengin ve dengeli bir biçimde düzenlenmesi gerektiğini göstermektedir.

Koca (2023), ilkokul 4. sınıftan ortaöğretim 12. sınıfa kadar okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programları ile ders kitaplarını evrensel değerler bağlamında incelemiştir. Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda yürütülen araştırmada doküman analizi ve içerik analizi yöntemleri birlikte kullanılmış; UNESCO'nun "Yaşayan Evrensel Değerler" çerçevesinden seçilen barış, sevgi-saygı, hoşgörü, iş birliği, özgürlük, sorumluluk ve dürüstlük değerleri analiz ölçütü olarak alınmıştır. Araştırma bulguları, öğretim programları ve ders kitaplarının özgürlük, sorumluluk ve dürüstlük değerleri açısından yeterli olduğunu; buna karşılık barış, sevgi-saygı, hoşgörü ve iş birliği değerleri bakımından önemli eksiklikler içerdiğini ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde evrensel değerlerin daha dengeli ve kapsamlı bir biçimde ele alınmasının gerekli olduğunu göstermektedir.

Arslan ve Çetin (2024), 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alan kök değerlerin üniteler bazındaki dağılımını ele almıştır. Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda yürütülen araştırmada doküman incelemesi ve betimsel analiz yöntemleri birlikte kullanılmış; 2019–2020 eğitim-öğretim yılında okutulan ders kitabında yer alan beş ünite ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, ders kitabında kök değerlere farklı oranlarda yer verildiğini ve sevgi ile saygı değerlerinin en sık vurgulanan kök değerler olduğunu göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında kök değerlerin dağılımı açısından bazı farklılıklar bulunduğu görülmektedir.

Eker ve Ünlü (2020), 5. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alan okuma metinlerini merkeze alan araştırmalarında, bu metinlerde kök değerlere ne düzeyde yer verildiğini incelemiştir. Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda yürütülen araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmış; öğretim programında yer alan on kök değer metinler üzerinden betimsel olarak analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, ders kitabında sevgi değerinin en sık vurgulanan kök değer olduğunu; dostluk ve sabır

değerlerinin ise sınırlı düzeyde ele alındığını göstermektedir. Elde edilen sonuçlar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabındaki okuma metinlerinin kök değerlerin aktarımı açısından daha dengeli bir biçimde düzenlenmesi gerektiğine işaret etmektedir.

2.8.3. Karakterizasyon Üzerine Yapılan Çalışmalar

Karagül ve Samur (2017), ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan öykülerdeki karakterlerin özelliklerini, karakter yapıları bağlamında incelemiştir. Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda yürütülen araştırmada içerik analizi yöntemi kullanılmış; karakter özelliklerinin belirlenmesinde Sever'in (2013) karakter sınıflaması temel alınmıştır. Araştırma bulguları, Türkçe ders kitaplarındaki öykülerde yer alan karakterlerin büyük çoğunluğunun kapalı ve durağan nitelikler taşıdığını göstermektedir. Buna karşılık açık ve devingen karakterlere sınırlı düzeyde yer verildiği tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, Türkçe ders kitaplarındaki öykülerin karakter çeşitliliği ve karakter gelişimi açısından daha zengin bir içerikle ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Çinpolat (2018), ilkokul ve ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan öykülerdeki karakterlerin özelliklerini inceleyen araştırmasında, karakter yapılarını Sever'in (2007) karakter özellikleri sınıflaması doğrultusunda değerlendirmiştir. Nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülen çalışmada doküman analizi ve betimsel analiz yöntemleri birlikte kullanılmış; toplam 52 öyküde yer alan 260 karakter analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, incelenen karakterlerin büyük çoğunluğunun kapalı ve durağan özellikler taşıdığını, açık ve devingen karakterlerin ise oldukça düşük bir oranda temsil edildiğini ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar, Türkçe ders kitaplarındaki öykülerde karakter çeşitliliğini ve karakter gelişimini destekleyen unsurlara yeterince yer verilmediğini göstermektedir.

Karagül (2019), ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan öykü metinlerindeki karakter geliştirme yollarını inceleyen araştırmasında, karakterlerin hangi anlatım yolları aracılığıyla oluşturulduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda yürütülen çalışmada betimsel çözümleme yöntemi kullanılmış; karakter geliştirme yollarının belirlenmesinde Lukens'in (1999) sınıflaması esas alınmıştır. Araştırma bulguları, öykü metinlerinde karakterlerin çoğunlukla konuşmaları ve yazarın yorumu aracılığıyla geliştirildiğini; buna karşılık davranışlar, fiziksel özellikler ve diğer karakterlerin yorumları yoluyla karakter geliştirmeye sınırlı düzeyde

yer verildiğini göstermektedir. Elde edilen sonuçlar, Türkçe ders kitaplarındaki öykü metinlerinde karakter geliştirme yollarının çeşitlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Yiğittir ve Bal (2013), ilkokul ve ortaokul 4–7. sınıf Sosyal Bilgiler dersleri bağlamında karakter eğitiminin önemini ve uygulanabilirliğini tartışmaya açtıkları çalışmalarında, öğretim programlarında değerlerin konumunu kuramsal açıdan ele almıştır. Araştırmada, 2005 yılında Sosyal Bilgiler öğretim programında gerçekleştirilen değişikliklerle birlikte değerlerin programın temel unsurlarından biri hâline geldiği vurgulanmıştır. Kuramsal nitelikte yürütülen incelemede, karakter eğitimi yaklaşımının Sosyal Bilgiler dersinin iyi, ahlaklı ve sorumlu vatandaş yetiştirme hedefiyle örtüştüğü belirtilmiştir. Elde edilen değerlendirmeler, karakter eğitiminin Sosyal Bilgiler dersiyle uyumlu biçimde uygulanabileceğini göstermekte; ayrıca değer eğitimi kapsamında kullanılabilecek örnek materyallere de yer verilmektedir.

Şimşek (2017), Türkçe ders kitaplarında yer alan okuma metinlerinin karakter eğitimi açısından nasıl bir işleve sahip olduğunu irdeleyen araştırmasında, bu metinlerin öğrencilerin karakter ve ahlak gelişimine katkı potansiyelini ele almıştır. Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda yürütülen incelemede doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında yapılan değerlendirmeler, Türkçe ders kitaplarında yer alan edebî metinlerin değer aktarımı açısından önemli bir imkân sunduğunu; ancak metinlerde verilmek istenen değer ve iletilerin öğrenciler tarafından her zaman doğrudan kavranamadığını ortaya koymaktadır. Bulgular, okuma metinlerinin öğretmen rehberliğinde ele alınmasının değerlerin anlaşılması ve pekiştirilmesi açısından daha etkili olacağını göstermektedir. Elde edilen sonuçlar, Türkçe ders kitapları hazırlanırken karakter eğitimi açısından nitelikli metinlerin seçilmesinin önemli bir gereklilik olduğunu göstermektedir.

Kurudayıoğlu vd. (2014), 7. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan hikâyeleri karakter eğitimi perspektifinden ele alarak, metinlerdeki karakter türlerini, bu karakterlerin ele alınış biçimlerini ve karakterler aracılığıyla öğrencilere kazandırılması hedeflenen özellikleri incelemiştir. Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda yürütülen araştırmada doküman tarama ve içerik analizi yöntemleri birlikte kullanılmış; MEB ve Koza Yayınları'na ait 7. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan sekiz hikâye metni analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, söz konusu hikâye metinlerinin karakter eğitimi açısından

önemli bir potansiyele sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, bu potansiyelin daha etkili biçimde değerlendirilebilmesi için metinlerin bilinçli ve amaçlı bir yaklaşımla ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Elde edilen sonuçlar, Türkçe ders kitaplarındaki hikâyelerin karakter eğitimi sürecine katkı sağlayacak şekilde yapılandırılmasının önemine işaret etmektedir.

2.8.4. Rol Model Üzerine Yapılan Çalışmalar

Demircioğlu ve Özalp (2023), Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kadın bilim insanlarının nasıl temsil edildiğini ele aldıkları araştırmalarında, bu temsillerin niceliksel ve niteliksel boyutlarını incelemiştir. Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda yürütülen çalışmada doküman incelemesi ve içerik analizi yöntemleri birlikte kullanılmış; 2018–2019 eğitim-öğretim yılında MEB tarafından onaylanan ilkokul ve ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitapları analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, ders kitaplarında yer verilen bilim insanlarının büyük çoğunluğunun erkek olduğunu, kadın bilim insanlarının ise hem sayıca sınırlı hem de yüzeysel biçimde temsil edildiğini ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kadın bilim insanlarının daha görünür ve nitelikli bir biçimde temsil edilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Emral vd. (2022), ilkokul ders kitaplarında sunulan rol modelleri cinsiyet ve faaliyet alanları bakımından karşılaştırmalı olarak ele aldıkları araştırmalarında, farklı derslerdeki temsil biçimlerini incelemiştir. Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda yürütülen çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmış; Türkçe, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Matematik ve Fen Bilimleri ders kitapları analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, ders kitaplarında yer alan rol modellerin büyük çoğunluğunun erkeklerden oluştuğunu, kadın rol modellerin ise oldukça sınırlı düzeyde temsil edildiğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Matematik ders kitaplarında rol modele hiç yer verilmediği, diğer derslerde ise rol modellerin en sık bilim alanında sunulduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular, ilkokul ders kitaplarında rol model sunumunun cinsiyet ve faaliyet alanları bakımından daha dengeli ve kapsayıcı bir anlayışla yeniden düşünülmesi gerektiğini gündeme getirmektedir.

Kaya ve Aydın (2023), ortaokul öğrencilerinin Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki karakterleri rol model alma düzeylerini belirlemeye yönelik yürüttükleri araştırmada, nicel araştırma yaklaşımını benimsemiştir. Tarama yöntemiyle

gerçekleştirilen araştırmada, 356 ortaokul öğrencisinden "Edebî Eserlerdeki Kahramanları Rol-Model Alma Ölçeği" aracılığıyla veriler toplanmıştır. Araştırma bulguları, öğrencilerin Türkçe ders kitaplarındaki hikâye edici metinlerde yer alan karakterleri rol model alma düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca rol model alma durumunun günlük televizyon izleme sıklığına göre anlamlı farklılık gösterdiği; buna karşılık cinsiyet, ebeveyn öğrenim durumu, kitap okuma sıklığı ve internet kullanımına ilişkin değişkenler açısından anlamlı bir farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar, Türkçe ders kitaplarında sunulan karakterlerin öğrencilerin tutum ve davranışları üzerinde etkili bir yönlendirici rol üstlendiğini ortaya çıkarmakta ve bu karakterlerin pedagojik açıdan daha bilinçli biçimde yapılandırılmasının önemini güçlendirmektedir.

Dündar (2021), yüksek lisans tezinde ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarını toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelemiştir. Nitel araştırma yaklaşımıyla yürütülen araştırmada doküman incelemesi ve içerik çözümlemesi yöntemleri kullanılmış; 2018–2019 ve 2019–2020 eğitim-öğretim yıllarında 5, 6 ve 7. sınıflarda okutulan toplam altı Sosyal Bilgiler ders kitabı analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre, ders kitaplarındaki sözlü ve sözsüz iletilerde erkekler nicel olarak kadınlardan daha fazla temsil edilmekte; erkekler çoğunlukla kamusal alanla, kadınlar ise özel alanla ilişkilendirilmektedir. Ayrıca erkek isimlerinin ve erkeklere atfedilen mesleklerin daha sık yer aldığı, bu temsillerin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıyla örtüştüğü belirlenmiştir. Çalışmada, Sosyal Bilgiler ders kitaplarının toplumsal cinsiyet rolleri açısından değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sarıtaş ve Şahin (2018), ilkokul 1, 2 ve 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerinin ele alınış biçimini incelemiştir. Nitel araştırma yaklaşımıyla yürütülen araştırmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmış; ders kitaplarındaki metinler ve görseller anne-baba rolleri ile mesleki roller açısından analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre, kadınlar daha çok ev içi sorumluluklar ve çocuk bakımıyla ilişkilendirilirken; erkekler güç ve otorite gerektiren ev içi ve ev dışı rollerle temsil edilmiştir. Mesleki rollerde ise kadınlara ev ve çocuk bakımıyla bağlantılı mesleklerin, erkeklere daha çeşitli ve statü odaklı mesleklerin verildiği belirlenmiştir. Araştırmada, Hayat Bilgisi ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargıların bulunduğu görülmektedir.

Topçu ve Karatekin (2017), Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bilim insanlarına ne düzeyde ve hangi bağlamlarda yer verildiğini ele alan araştırmalarında, öğretim programı ile 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders ve çalışma kitaplarını incelemiştir. Nitel araştırma yaklaşımıyla yürütülen araştırmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, ders kitaplarında yer verilen bilim insanlarının büyük çoğunluğu Batı medeniyetine mensup olup, Türk-İslam medeniyetine mensup bilim insanlarına sınırlı sayıda yer verilmiştir. Ayrıca Türk-İslam bilginlerinin daha çok sosyal bilimler alanında sunulduğu, bilim dünyasına önemli katkılar sağlamış birçok Türk-İslam bilginine ise ders kitaplarında yer verilmediği belirlenmiştir. Çalışmada, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bilim insanlarının temsilinin dengesi açısından değerlendirilmesi gereken bir durum bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aytan vd. (2018), Türkçe ders kitaplarında yer alan öyküleyici metin kahramanlarının öğrencilere rol model olma durumlarını ele aldıkları araştırmalarında, 7. sınıf düzeyindeki metinlere odaklanmıştır. Nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde durum çalışması deseni benimsenmiş ve doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. 2017–2018 eğitim-öğretim yılında kullanılan Ez-De Yayınları'na ait 7. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan 14 öyküleyici metin, geliştirilen "Kahraman Değerlendirme Ölçeği" doğrultusunda analiz edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda, metinlerin yarısında (%50) yer alan kahramanların öğrencilere rol model olma yeterliliği gösterdiği, diğer yarısında ise bu niteliğin bulunmadığı belirlenmiştir. Bu durum, Türkçe ders kitaplarında yer alan öyküleyici metin kahramanlarının rol model olma özellikleri bakımından daha dikkatli değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımlarından doküman inceleme modeli kullanılarak yürütülmüştür. Doküman inceleme, araştırma konusu ile ilgili yazılı ve görsel materyallerin sistematik biçimde incelenmesini, seçilmesini ve yorumlanmasını içeren bir nitel araştırma desenidir (Yıldırım & Şimşek, 2021). Araştırmada veri toplama sürecinde ilgili dokümanlar belirlenmiş ve sistematik olarak analiz edilmiştir. Karasar'a (2024) göre doküman analizi, "belgesel tarama" olarak da adlandırılmakta olup, var olan kayıt ve belgelerin incelenmesi yoluyla veri toplanmasını ifade etmektedir.

Bu doğrultuda araştırmada, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2023-2024 yılında yayımlanan İlkokul 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alan karakterlerin nitelediği değerler incelenmiştir. İnceleme sürecinde, Türk Millî Eğitim Sisteminin genel amaçları ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programında yer alan kök değerler ve bu kök değerlere bağlı alt tutum ve davranışlar temel alınmıştır.

Doküman incelemesi sürecinde, ders kitabındaki metinlerde yer alan karakterlerin nasıl sunulduğu, hangi karakterizasyon özelliklerini taşıdığı ve bu özelliklerin değerlerle nasıl ilişkilendirildiği analiz edilmiştir. Bu yöntem sayesinde, ders kitabındaki karakterlerin hangi değerleri temsil ettiği, söz konusu değerlerin nasıl işlendiği ve değer aktarımının ne şekilde yapılandırıldığı bütüncül bir bakış açısıyla ortaya konmuştur.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın veri kaynağını, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2023–2024 eğitim öğretim yılında yayımlanan ve ilkokul 4. sınıflarda okutulan İlkokul 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme

kullanılmıştır. Ölçüt olarak, incelenecek ders kitabının Millî Eğitim Bakanlığı tarafından resmî olarak okutuluyor olması, 2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı doğrultusunda hazırlanmış olması ve araştırmanın odaklandığı kök değerlere ilişkin içerik barındırması esas alınmıştır.

Söz konusu ders kitabı, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının ilgili kararı doğrultusunda ders kitabı olarak kabul edilmiş olup MEB Yayınları tarafından hazırlanmıştır. Kitap, din kültürü ve ahlak bilgisine yönelik temel kazanımları öğrencilere kazandırmak amacıyla hazırlanmış; metin yazarı, ölçme ve değerlendirme uzmanı, rehberlik uzmanı ve görsel tasarım uzmanlarının katkılarıyla oluşturulmuştur. Ders kitabı toplam 130 sayfadan oluşmaktadır.

İncelenen ders kitabında yer alan üniteler şunlardır:

- Günlük Hayattaki Dinî İfadeler
- İslam'ı Tanıyalım
- Güzel Ahlak
- Hz. Muhammed'i Tanıyalım
- Din ve Temizlik

Bu ders kitabı, ilkokul 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programına uygun olarak hazırlanmış olması, kök değerlerin farklı üniteler ve metinler aracılığıyla öğrencilere kazandırılmasını hedeflemesi ve araştırmanın amacı doğrultusunda zengin veri içermesi nedeniyle çalışma materyali olarak seçilmiştir.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmanın veri kaynağını, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2023-2024 yılında yayımlanan İlkokul 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alan metinler ve bu metinlerde bulunan karakterler oluşturmaktadır.

Araştırmada verilerin sistematik biçimde toplanması ve analiz edilmesi amacıyla araştırmacı tarafından bir “Karakter ve Değer İnceleme Formu” geliştirilmiştir. Formun hazırlanma sürecinde Millî Eğitim Bakanlığı (2018) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda yer alan kök değerler ile bu değerlere ilişkin tutum ve davranışlar esas alınarak form oluşturulmuştur.

Araştırma sürecinde elde edilen veriler araştırmacı tarafından tekrar gözden geçirilmiş, kodlama ve sınıflandırma işlemlerinde tutarlılığın sağlanmasına özen gösterilmiştir.

Araştırmada kullanılan Karakter ve Değer İnceleme Formu Ek 1'de sunulmuştur.

3.4. Veri Toplama Süreci

Bu araştırmada veri toplama süreci, doküman inceleme yönteminin gerektirdiği aşamalar doğrultusunda yürütülmüştür. İlk aşamada Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2023-2024 yılında yayımlanan İlkokul 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabı temin edilmiş ve kitapta yer alan tüm metinler ayrıntılı biçimde incelenmiştir. İnceleme sürecinde her bir metinde bulunan karakterler belirlenmiş; bu karakterlerin söylem ve davranışları araştırmanın amacı doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Veri toplama süreci aşağıdaki aşamalar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir:

1. **Ders kitabının bütüncül olarak incelenmesi:** Ders kitabında yer alan üniteler, temalar ve metinler araştırmanın kapsamı doğrultusunda ayrıntılı biçimde okunmuş ve taranmıştır.
2. **Karakterlerin belirlenmesi:** Her bir metinde yer alan karakterler tespit edilmiş; karakterlerin metin içerisindeki rolleri ve bağlamları hakkında ön bilgiler oluşturulmuştur.
3. **Değerle ilişkili ifadelerin seçilmesi:** Karakterlerin değerleri yansıttığı düşünülen cümleler, söylemler, davranışlar ve tutumlar belirlenmiş; bu ifadeler analiz sürecinde kullanılmak üzere kayıt altına alınmıştır.
4. **Kodlama süreci:** Belirlenen ifadeler, Millî Eğitim Bakanlığı öğretim programında yer alan kök değerler ile bu değerlere ilişkin alt tutum ve davranışlar doğrultusunda kodlanmıştır.
5. **Veri toplama formunun doldurulması:** Araştırmacı tarafından geliştirilen **"**Karakter–Değer İnceleme Formu" kullanılarak her bir karakterin temsil ettiği değer, değerin sunulduğu bağlam ve ilgili söylem ya da davranışlar sistematik biçimde kaydedilmiştir.

6. **Kontrol ve yeniden inceleme:** Kodlama sürecinde tutarlılığın sağlanması amacıyla metinler araştırmacı tarafından birden fazla kez okunmuş; gerekli görülen durumlarda kodlamalar gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiştir.

Bu süreç sonucunda, ders kitabında yer alan karakterlerin değerlerle olan ilişkisini ortaya koyan kapsamlı ve sistematik bir veri seti oluşturulmuştur. Verilerin toplanması tamamen doküman incelemesine dayalı olarak gerçekleştirildiğinden, veri toplama süreci nesnel, planlı ve araştırmanın amacıyla uyumlu bir biçimde yapılandırılmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Bu araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Betimsel analiz, verilerin önceden belirlenen temalar çerçevesinde düzenlenmesi, özetlenmesi ve yorumlanmasına dayanan bir analiz yaklaşımıdır. Yıldırım ve Şimşek'e (2021) göre betimsel analizde veriler, araştırmanın amacı doğrultusunda oluşturulan kategoriler altında sunulmakta; gerekli görülen durumlarda doğrudan alıntılara yer verilerek bulguların okuyucu tarafından açık ve anlaşılır biçimde değerlendirilmesi sağlanmaktadır.

Bu doğrultuda araştırmada, İlkokul 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alan karakterlerin hangi kök değerleri temsil ettiği ve bu değerlerin hangi söylem ve davranışlar aracılığıyla aktarıldığı sistematik biçimde analiz edilmiştir. Karakterlerin davranışları, ifadeleri ve metin içerisindeki konumları; Millî Eğitim Bakanlığı öğretim programında yer alan kök değerler ile bu değerlere bağlı alt tutum ve davranışlar çerçevesinde incelenmiştir.

Betimsel analiz sürecinde veriler öncelikle çözümlenmiş, ardından elde edilen bulgular belirlenen temalar (kök değerler) altında düzenlenmiş ve son aşamada yorumlanmıştır. Bu süreç sonucunda, ders kitabında yer alan karakterlerin değer aktarımına ilişkin mevcut durum, açık, anlaşılır ve yorumlanmış bir biçimde ortaya konmuştur.

Araştırmada kullanılan kodlar, kök değerler doğrultusunda oluşturulmuş ve sistematik hale getirilerek EK-1'de gösterilmiştir.

3.6. Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirlik, araştırma sonuçlarının inandırıcılığını, tutarlılığını ve araştırma sürecinin bilimsel ölçütlere uygunluğunu değerlendirmeye yönelik temel unsurlardır. Nicel araştırmalarda geçerlik ve güvenirlik daha çok ölçme araçlarının doğruluğu ve elde edilen sonuçların tekrarlanabilirliği üzerinden ele alınırken, nitel araştırmalarda araştırmacının veri toplama, analiz ve yorumlama süreçlerini açık ve sistematik biçimde ortaya koyması önem taşımaktadır. Bu bağlamda nitel araştırmalarda geçerlik, araştırma sonuçlarının incelenen olguyu doğru ve gerçeğe uygun biçimde yansıtma derecesi; güvenirlik ise araştırma sürecinin tutarlı, izlenebilir ve başka araştırmacılar tarafından değerlendirilebilir olması şeklinde açıklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirliği artırmak amacıyla veri toplama sürecinin ayrıntılı biçimde açıklanması, kullanılan analiz ölçütlerinin açıkça belirtilmesi, verilerin sistematik olarak incelenmesi ve araştırmacı yanlılığını azaltmaya yönelik önlemlerin alınması önerilmektedir (Creswell, 2021; Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Bu araştırmada geçerlik ve güvenirliği sağlamak amacıyla çeşitli stratejiler kullanılmıştır. Öncelikle araştırmanın veri kaynağını oluşturan İlkokul 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alan tüm metinler sistematik biçimde incelenmiş ve analiz süreci belirlenen ölçütler doğrultusunda yürütülmüştür. Araştırmada kullanılan Karakter ve Değer İnceleme Formu, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen kök değerler ve bu değerlere ilişkin tutum ve davranışlar temel alınarak hazırlanmış; değer kategorilerinin araştırmacının kişisel tercihleri doğrultusunda oluşturulmasının önüne geçilmiştir. Böylece analiz sürecinin kuramsal bir temele dayandırılması ve araştırmanın inandırıcılığının artırılması amaçlanmıştır.

Araştırmada kullanılan Karakter ve Değer İnceleme Formu ile kodlama ölçütleri, değerler eğitimi ve nitel araştırma alanında uzman öğretim üyelerinin görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan alınan görüş ve öneriler doğrultusunda form gözden geçirilmiş, kodlama ölçütleri gerekli düzenlemeler yapılarak son hâline getirilmiştir. Bu süreç, veri analizinde tutarlılığın sağlanmasına ve araştırmanın geçerliğinin artırılmasına katkı sağlamıştır.

Araştırma sürecinde elde edilen veriler araştırmacı tarafından tekrar gözden geçirilmiş, karakterlerin değerlerle ilişkilendirilmesi ve kodlama işlemlerinde tutarlılığın sağlanmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca analiz sürecinin nasıl gerçekleştirildiği ayrıntılı biçimde açıklanarak araştırmanın izlenebilirliği artırılmaya çalışılmıştır.

3.7. Araştırmacının Rolü

Bu araştırmada araştırmacı, araştırma sürecinin tüm aşamalarında aktif ve belirleyici bir role sahiptir. Araştırmacının temel görevi; incelenen ders kitabında yer alan metinleri nesnel bir bakış açısıyla değerlendirmek, metinlerde bulunan karakterleri doğru biçimde belirlemek ve bu karakterlerin hangi değerleri yansıttığını sistematik bir şekilde analiz etmektir.

Doküman inceleme yöntemi kullanıldığından, araştırmacı verilerin doğal yapısına müdahale etmeden yalnızca mevcut içerikleri incelemiş; yorumlama aşamasında ise elde edilen bulguları bilimsel ilkelere dayalı olarak açıklamıştır. Bu kapsamda araştırmacı aşağıdaki rolleri üstlenmiştir:

1. **Ders kitabının temin edilmesi ve incelenmesi:** Araştırmacı, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan İlkokul 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabını temin etmiş ve kitabın tüm ünitelerini ayrıntılı biçimde incelemiştir.
2. **Karakterlerin belirlenmesi:** Metinlerde yer alan karakterler araştırmacı tarafından tespit edilmiş; bu karakterlerin metin içerisindeki söylemleri, davranışları ve rolleri dikkatle analiz edilmiştir.
3. **Kodlama sürecinin yürütülmesi:** Araştırmacı, karakterlerin değerleri nasıl yansıttığını ortaya koymak amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı öğretim programında yer alan kök değerler ve bu değerlere ilişkin alt tutum ve davranışlar doğrultusunda kodlamalar gerçekleştirmiştir.
4. **Veri toplama formunun uygulanması:** Araştırmacı tarafından geliştirilen "Karakter–Değer İnceleme Formu" sistematik biçimde doldurulmuş ve elde edilen veriler düzenli şekilde kayıt altına alınmıştır.
5. **Tutarlılık ve nesnelliğin sağlanması:** Kodlamaların tutarlılığını sağlamak amacıyla veriler birden fazla kez gözden geçirilmiş; analiz sürecinde nesnelliğin korunmasına özen gösterilmiştir.

6. **Yorumlama ve raporlama:** Elde edilen bulgular, bilimsel yöntemler doğrultusunda araştırmacı tarafından yorumlanmış ve araştırma raporu hâline getirilmiştir.

Araştırmacı, araştırmanın tüm aşamalarında kişisel görüşlerden bağımsız hareket etmeye, yalnızca metinde yer alan verilere dayalı değerlendirmeler yapmaya ve analiz sürecini şeffaf, sistematik ve bilimsel bir çerçevede yürütmeye özen göstermiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, araştırmanın yöntemi doğrultusunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Doküman inceleme yöntemiyle incelenen İlkokul 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alan karakterlerin nitelediği değerler, Millî Eğitim Bakanlığı öğretim programında belirlenen kök değerler ve bu değerlere bağlı alt tutum ve davranışlar çerçevesinde analiz edilmiştir.

Elde edilen veriler, betimsel analiz tekniği doğrultusunda düzenlenmiş; bulgular, ilgili kök değerler temel alınarak tablolar ve açıklamalar hâlinde sunulmuştur. Bu bölümde, ders kitabında yer alan karakterlerin hangi değerleri temsil ettiği ve değer aktarımının hangi bağlamlarda gerçekleştirildiği sistematik bir biçimde ortaya konmuştur.

4.1. Birinci Ünite: "Günlük Hayattaki Dinî İfadeler" Ünitesine İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabının birinci ünitesine ilişkin karakter, değer ve kök değer dağılımları betimsel analiz çerçevesinde sunulmakta ve yorumlanmaktadır. Kodlama sonucunda ünitede toplam 14 farklı karakter ve bu karakterlere ait 29 farklı özellik tespit edilmiştir.

4.1.1. Karakterler ve Temel Özellikleri

4.1.1.1. Karakter Türlerinin Dağılımı

Ünite metinlerinde yer alan karakterler ilahi, insani ve ruhani olmak üzere üç ana grupta toplanmıştır. Analiz çerçevesinde karakterler dört kategoriye (ilahi, insani, ruhani, hayvani) ayrılmış olmakla birlikte, bu ünitede hayvani karaktere rastlanmamıştır. Karakter türleri ve öne çıkan nitelikler Tablo 4.1'de özetlenmiştir.

Tablo 4. 1: "Günlük Hayattaki Dinî İfadeler" Ünitesine Ait Karakter ve Özellikleri Bulguları

Karakterler	Karakter çeşidi	Özellikleri
Allah	İlahi	Merhametli (f=7), yaratıcı (f=4), yardım eden (f=4), sevecen (f=3), adil (f=3), koruyan (f=2), bağışlayan (f=2), yol gösterici (f=2), rehberlik eden (f=1), nimet veren (f=1), yönlendiren (f=1), rahmet eden (f=1), ödüllendirici (f=1), kudret sahibi (f=1), insanla bağ kuran (f=1)
Hz. Muhammed (sav)	İnsani	Tavsiye eden (f=2), Müslümanların sevgisini kazanan (f=1), merhametli (f=1), sevgi dolu (f=1), öğreten (f=1)
Peygamberler	İnsani	Rehberlik eden (f=3), iyiliği emreden (f=1)
Müslümanlar	İnsani	Sevecen (f=1), sevgi gösteren (f=1), dindar (f=1)
Melekler	Ruhani	Sevgi dolu (f=1), salat eden (f=1)
Akıl sahibi insan	İnsani	Tercih yapabilen (f=1)
Reyhan	İnsani	İnançlı (f=1)
Selamlaşan Müslümanlar	İnsani	Birbirine dua eden (f=1)
Aile	İnsani	Sevgi dolu (f=1)
Öğretmen	İnsani	Öğreten (f=1)
Kardeşler	İnsani	Vefalı (f=1)
İnsanlar	İnsani	Hata yapabilen (f=1)

Tablo 4. 1: Günlük Hayattaki Dinî İfadeler" Ünitesine Ait Karakter ve Özellikleri Bulguları (Devamı)

İman edenler	İnsani	Saygı gösteren (f=1)
Ahmet Amca	İnsani	İnançlı (f=1)

Tablo 4.1'e göre en çok vurgulanan karakter Allah olup, özellikle merhametli, yaratıcı, yardım eden, sevecen ve adil özellikleriyle öne çıkmaktadır. İnsani karakterler arasında Hz. Muhammed (sav), peygamberler, Müslümanlar, aile, öğretmen, kardeşler, insanlar, iman edenler, Reyhan ve Ahmet Amca gibi kişilere yer verilmiştir. Bu karakterler daha çok tavsiyede bulunan, sevgi dolu, merhametli, öğretici, inançlı, vefalı ve hata yapabilen fakat pişmanlık duyan bireyler olarak tanımlanmıştır. Ruhani karakter olarak yalnızca melekler "sevgi dolu" ve "salat eden" nitelikleriyle tasvir edilmiştir. Bu tablo, ünitede dinî ve ahlaki değerlerin farklı karakterler üzerinden çok yönlü biçimde öğrenciye aktarıldığını göstermektedir.

4.1.1.2. Yüce Allah'ın Temel Özellikleri

Kodlamalar, Yüce Allah'a atfedilen özelliklerin ağırlıklı olarak sevgi ve merhamet ekseninde toplandığını göstermektedir. Örneğin:

- **Merhametli (f=7):** *"Yüce Allah; insanları çok sevdiği, onların iyi ve güzel davranışlarda bulunmalarını istediği için peygamberler göndermiştir." (s.13)* Bu ifade, Allah'ın sevgi ve merhameti sebebiyle insanlara peygamberler gönderdiğini vurgulamaktadır.
- **Yaratıcı ve koruyan (f=4):** *"Evrendeki bu düzen, kendi başına var olamaz. Her şeyin yaratıcısı, yüce bir varlığın olması gerekir. Bu varlık, Yüce Allah'tır… O, her şeyi yaratan ve koruyandır." (s.12)*
- **Yardım eden (f=4):** *"Bütün nimetlerin O'ndan olduğunu kabul ederiz. Yüce Allah'ın yardımının her an yanımızda olduğunu hissederiz." (s.14)*
- **Adil (f=3):** *"Kendiniz için her ne iyilik işlemiş olursanız Allah katında onu bulursunuz. Şüphesiz Allah, bütün yaptıklarınızı görür." (s.24)*

Bunlara ek olarak Allah'ın bağışlayan, yol gösterici, nimet veren, yönlendiren, rahmet eden, ödüllendirici ve insanla bağ kuran bir ilahi varlık olarak sunulması, sevgi ve merhametin yanı sıra adalet, koruyuculuk ve rehberlik özelliklerini de güçlendirmektedir. Böylece Allah tasavvuru, kök değerler tablosunda yer alan sevgi ve adalet değerleriyle yüksek uyum göstermektedir.

4.1.1.3. Peygamberlerin Temel Özellikleri

Peygamberler, ünitede hem genel bir kategori olarak hem de özellikle Hz. Muhammed (sav) üzerinden ele alınmaktadır.

Hz. Muhammed (sav), tavsiye eden, merhametli, sevgi dolu, öğreten ve Müslümanların sevgisini kazanan bir peygamber olarak sunulmaktadır:

- *"Hz. Peygamber, Enes b. Mâlik'e (ra) verdiği bir öğütte şöyle buyurmuştur: 'Yavrucuğum! Ailenin yanına girdiğin zaman selam ver. Bu, senin ve ailen için bereket olur.'" (s.18)*
- *"Müslümanlar, Hz. Muhammed'e (sav) olan sevgilerini göstermek istediklerinde onun için dua eder ve ona selam gönderirler." (s.22)*
- *"Hz. Muhammed (sav), Yüce Allah'a nasıl dua edileceğini Müslümanlara öğretmiştir." (s.27)* ifadesi, onun öğreten ve rehberlik eden yönünü vurgulamaktadır.

Genel peygamber kategorisinde ise peygamberler, rehberlik eden ve iyiliği emreden karakterlerdir:

- *"Din; Yüce Allah tarafından peygamberler aracılığıyla akıl sahibi insanlara gönderilen, onların kendi tercihleriyle dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştıran ilahi kurallardır." (s.12)*
- *"İşte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar…" (s.12)*

Bu bağlamda peygamberler, kök değerler arasında yer alan sorumluluk, dürüstlük ve adalet değerleri açısından öğrencilere model olarak sunulmaktadır.

4.1.1.4. İnsani ve Ruhani Karakterlerin Özellikleri

İnsani karakterler; Müslümanlar, iman edenler, aile bireyleri, öğretmen, kardeşler, Reyhan, Ahmet Amca, "akıl sahibi insan", selamlaşan Müslümanlar ve genel "insanlar" kategorisi altında toplanmaktadır.

- **Müslümanlar:** Sevecen, sevgi gösteren ve dindar olarak tanımlanmaktadır. *"Müslümanlar, Hz. Muhammed'e (sav) olan sevgilerini göstermek istediklerinde onun için dua eder ve ona selam gönderirler." (s.22)*
- **Akıl sahibi insan:** Kendi tercihiyle doğru yolu seçebilen, sorumluluk sahibi birey olarak konumlandırılmaktadır: *"Din; Yüce Allah tarafından peygamberler aracılığıyla akıl sahibi insanlara gönderilen, onların kendi tercihleriyle dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştıran ilahi kurallardır." (s.12)*
- **Reyhan ve Ahmet Amca:** Besmeleyle işe başlama, Allah'a olan sevgiyi ve bağlılığı davranışa dönüştürme üzerinden inançlı tiplerdir (s.12, s.15).
- **Aile ve kardeşler:** Sevgi ve vefa değerlerini temsil etmektedir: *"Şükrediyorum, sevgi dolu ailem…" (s.19) "Arkadaş dediğim kardeşlerim için." (s.19)*
- **İnsanlar:** Hata yapabilen fakat pişman olup tövbe eden birey olarak betimlenir: *"Hata işleyen bir insan, sergilediği davranıştan pişman olur… Allah'tan (cc) bağışlanma diler." (s.20)*

Ruhani karakter olarak melekler, "sevgi dolu" ve "salat eden" nitelikleriyle, Hz. Peygamber'e sevgi ve bağlılığın göksel boyutunu temsil etmektedir: *"Şüphesiz Allah ve melekleri, Peygamber'e salat ediyorlar." (s.22)*

4.1.2. Karakterleri Niteleyen Değerler

4.1.2.1. Değerlerin Dağılımı

Ünite genelinde tespit edilen başlıca değerler ve öne çıkan bağlamları şu şekilde özetlenebilir:

- **Sevgi:** Allah'ın insanlara olan sevgisi, peygamber sevgisi, aile içi sevgi, kardeşlik ve dostluk bağları; dua, selam, salavat ve "Maşallah" gibi söylemler üzerinden işlenmektedir.

- **Sorumluluk:** Peygamberlerin rehberliği, akıl sahibi insanın tercihleri, ibadet ve dua pratikleri ile günlük dinî ifadelerin bilinçli kullanımı üzerinden vurgulanmaktadır.
- **Adalet:** Allah'ın hükümleri, helal–haram ayrımı ve yapılan iyiliklerin karşılığının bulunacağına dair vurgularla ilişkilidir.
- **Saygı:** Allah'a ve Hz. Peygamber'e saygı, özellikle salavat getirme ve tekbir örnekleriyle temellendirilmektedir.

Bu dağılım, sevgi değerinin ünite boyunca en baskın ve merkezi değer olduğunu; sorumluluk, adalet ve saygı değerlerinin bu sevgi ekseninde konumlandığını ortaya koymaktadır.

4.1.2.2. Önemli Tespitler

Elde edilen bulgular özetle şu üç noktada yoğunlaşmaktadır:

i. Sevgi, hem ilahi hem de insani karakterlerde en çok vurgulanan ve anlatının merkezine yerleştirilen değerdir.
ii. Sorumluluk, özellikle peygamberlerin rehberliği ve Müslümanların ibadet ve dua pratikleri üzerinden kritik bir değer olarak sunulmaktadır.
iii. Adalet, Allah'ın hükümleri ve helal–haram düzeni ile ilişkilendirilmiş; bu yönüyle kök değerler tablosundaki "adil olma" ifadesiyle tam uyum içindedir.

4.1.2.3. Karakter–Değer İlişkisi

Karakterlerle değerler arasında kurulan ilişki incelendiğinde şu eşleşmeler öne çıkmaktadır:

- Yüce Allah ↔ sevgi, merhamet, adalet
- Peygamberler ↔ sorumluluk, dürüstlük, sevgi
- Müslümanlar ↔ saygı, sorumluluk, sevgi

Bu eşleşmeler, her bir karakter türünün belirli kök değerlerle tutarlı biçimde kurgulandığını göstermektedir. Özellikle Yüce Allah'ın sevgi ve merhametle, peygamberlerin ise sorumluluk ve rehberlikle özdeşleştirilmesi, değer aktarımını güçlendiren bir anlatı yapısı oluşturmaktadır.

4.1.3. Karakterlerin Rol Model Özellikleri

4.1.3.1. Karakterlerin Rolleri ve Toplumsal Etkileri

Karakterlerin işlevsel rolleri dikkate alındığında:

- Yüce Allah, toplum için rehberlik, güven ve merhamet kaynağı olarak sunulmaktadır.
- Peygamberler, ahlaki ilkeleri öğreten, iyi ile kötüyü ayırt etmeyi sağlayan ve toplumsal uyumu destekleyen figürlerdir.
- Müslümanlar, sevgi, saygı ve sorumluluk değerleriyle toplumsal dayanışmayı güçlendiren örnek tipler olarak resmedilmektedir.
- Aile ve kardeşlik ilişkileri, sevgi, vefa ve şükür duygularının taşıyıcısıdır.
- Melekler, peygambere sevgi ve saygının ilahi–ruhani boyutunu temsil etmektedir.

Bu yapı, ünitenin dinî ifadeleri yalnızca bilgi düzeyinde değil, aynı zamanda toplumsal ve ahlaki işlevleriyle birlikte öğrenciye aktarmayı amaçladığını göstermektedir.

4.1.4. Karakterleri Niteleyen Değerlerin Kök Değerler ve Alt Tutumlarla İlişkisi

4.1.4.1. Değerlerin Günlük Hayata Yansımaları

Ünite metinlerinde selamlaşma, dua etme, şükretme, besmele çekme, "Allah'a emanet ol" ve "Maşallah" gibi ifadeler aracılığıyla değerlerin günlük yaşama nasıl taşındığı vurgulanmaktadır. Bu dinî ifadeler:

- Sevgi ve güven duygularını pekiştiren kalıplar olarak,
- Öğrencilerin gündelik iletişimlerinde değer temelli bir dil geliştirmelerine katkı sağlayan söylemler olarak işlenmektedir.

Bu yönüyle değerler, yalnızca bilişsel düzeyde değil, davranışa dönük pratikler üzerinden de somutlaştırılmaktadır.

4.1.4.2. Değer–Kök Değer Uygunluğu

Birinci üniteye ilişkin genel değerlendirme, değerler ile kök değerler arasındaki uyumun büyük ölçüde sağlandığını göstermektedir.

- Sevgi, adalet ve saygı değerleri kök değerlerle tamamen uyumludur.
- Sorumluluk ve güven değerleri, kök değerler tablosunda yer alan "sorumlu olma" ve "güvenilir olma" ifadeleriyle kısmen örtüşmekte; bazı bağlamlarda kapsamı görece dar kalmaktadır.

Buna rağmen, ünite genelinde sevgi, saygı, sorumluluk ve adalet değerlerinin hem ilahi hem de insani karakterler üzerinden sistematik biçimde işlendiği ve öğrencilerin günlük yaşam pratikleriyle ilişkilendirildiği söylenebilir.

Tablo 4. 2: Birinci Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti

Kategori	**Alt Boyut / Değer**	**Yoğunluk /Düzey**	**Temsil Edildiği Karakterler**	**Örnek Bağlam / Cümle**
Karakter Türleri	İlahi karakterler	34	Yüce Allah	*"Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de 'Yaratan Rabbinin adıyla oku!' buyurmuştur." (s.13)*
	İnsani karakterler	22	Peygamberler, Müslümanlar, aile bireyleri	*"Müslümanlar, Hz. Muhammed'e (sav) olan sevgilerini göstermek için dua eder ve ona selam gönderirler." (s.22)*
	Ruhani karakterler	2	Melekler	*"Şüphesiz Allah ve Melekleri, Peygamber'e salat ediyorlar." (s.22)*
Yüce Allah'ın Özellikleri	Sevgi–Merhamet	15	Yüce Allah	*"Yüce Allah insanları çok sevdiği, onların iyi ve güzel davranışlarda bulunmalarını istediği için peygamberler göndermiştir." (s.13)*

Tablo 4.2: Birinci Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti (Devamı)

	Sorumluluk–Öz Denetim	5	Çocuklar, Müslümanlar	*"Hata işleyen bir insan, sergilediği davranıştan pişman olur." (s.20)*
	Dostluk–Vefa	2	Arkadaşlar, kardeşler	*"Arkadaş dediğim kardeşlerim için..." (s.19)*
Değerler	Sevgi	25	İlahi ve insani tüm karakterler	*"Hz. Peygamber'e salavat getirmek de sevaptır. Bu davranışlar, Allah'ın (cc) rızasını ve sevgisini kazanmamızı sağlar." (s.24)*
	Sorumluluk	8	Peygamberler, Müslümanlar	*"İşte o Peygamber onlara iyiliği emreder..." (s.25)*
	Adalet	4	Yüce Allah	*"Allah temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar." (s.25)*
	Saygı	4	Müslümanlar	*"Peygamberlere salavat getirmek saygının göstergesidir." (s.23)*
Değer–Kök Değer Uygunluğu	Sevgi	Tam uyum	Yüce Allah, peygamberler, Müslümanlar	Kök değerde doğrudan yer alır.
	Adalet	Tam uyum	Yüce Allah	Helal–haram bağlamı ile örtüşür.

Tablo 4. 2: Birinci Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti (Devamı)

	Saygı	Tam uyum	Müslümanlar	Peygambere saygı gösterme örneklenir.
	Sorumluluk	Kısmi uyum	Peygamberler, Müslümanlar	Bağlamı dar fakat destekleyici örnekler mevcuttur.

Tablo 4.2, birinci üniteye ait karakter, değer ve kök değer ilişkilerini nicel frekanslarla birlikte özetlemektedir. Bulgular, ünitede en baskın karakterin Yüce Allah olduğunu ve sevgi–merhamet değerinin tüm bağlamlarda temel eksen hâline geldiğini göstermektedir. İnsani karakterler özellikle sevgi, saygı ve sorumluluk değerleriyle temsil edilirken; peygamberler rehberlik ve sorumluluk boyutunda yoğun şekilde öne çıkmaktadır. Değer–kök değer karşılaştırması, sevgi, adalet ve saygı değerlerinin kök değerlerle tam uyumlu olduğunu, sorumluluğun ise kısmen örtüştüğünü ortaya koymaktadır.

4.2. İkinci Ünite: "İslam'ı Tanıyalım" Ünitesine İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabının ikinci ünitesine ilişkin karakter, değer ve kök değer dağılımları betimsel analiz çerçevesinde sunulmakta ve yorumlanmaktadır. Kodlama sonucunda ünitede toplam 14 farklı karakter ve bu karakterlere ait 39 farklı özellik tespit edilmiştir.

4.2.1. Karakterler ve Temel Özellikleri

4.2.1.1. Karakter Türlerinin Dağılımı

Ünite metinlerinde yer alan karakterler ilahi, insani, ruhani ve hayvani olmak üzere dört ana grupta toplanmıştır. Karakter türleri ve bu karakterlere atfedilen temel nitelikler Tablo 4.3'te özetlenmiştir.

Tablo 4. 3: "İslam'ı Tanıyalım" Ünitesine Ait Karakter ve Özellikleri Bulguları

Karakterler	Karakter çeşidi	Özellikleri
Allah	İlahi	Merhametli (f=8), güvenilir (f=6), güvenilen (f=4), yol gösterici (f=2), dengeli (f=1), açık ve anlaşılır olma (f=1), mükâfat veren (f=1), emir veren (f=1), adaletli (f=1), koruyucu (f=1)
İnsanlar	İnsani	Sabırlı (f=2), sorumlu (f=2), bağlı (f=2), saygılı (f=2), iman eden (f=1), nefsine hâkim (f=1), toplumsal bilinçli (f=1), minnettar (f=1), Allah'a yakınlık kuran (f=1)
Müslümanlar	İnsani	İnançlı (f=2), birlik duygusu taşıyan (f=2), iman eden (f=1), doğru sözlü (f=1), itaat eden (f=1), cömert (f=1), sorumluluk sahibi (f=1)
Hz. Muhammed (sav)	İnsani	Rehberlik eden (f=3), sorumluluk sahibi (f=1), yol gösterici (f=1), öğretici (f=1), emir uygulayan (f=1)
İman eden insan	İnsani	Dirençli (f=1), güvenen (f=1), sorumlu (f=1), disiplinli (f=1), teslimiyet sahibi (f=1), sorumluluk sahibi (f=1)
Peygamberler	İnsani	Rehberlik eden (f=2), sorumluluk sahibi (f=1), öğretici (f=1), ahlaklı (f=1)
Oruç tutan insan	İnsani	Ahlaklı (f=1), duyarlı (f=1), nazik (f=1)
Zekât verenler	İnsani	Yardımsever (f=3)
Kişi	İnsani	Saygılı (f=1), sorumluluk sahibi (f=1), güvenen (f=1)
Mümin	İnsani	İman eden (f=2)

Tablo 4.3: "İslam'ı Tanıyalım" Ünitesine Ait Karakter ve Özellikleri Bulguları (Devamı)

Melekler	Ruhani	İtaatkâr (f=1), koruyucu (f=1)
Hz. Âdem	İnsani	Öğretici (f=1), sorumluluk sahibi (f=1)
Bal arısı	Hayvani	İş birliği yapan (f=1), sorumluluk sahibi (f=1)
Sorumluluk çağına gelmiş Müslüman	İnsani	Disiplinli (f=1)

Tablo 4.3'e göre en çok vurgulanan karakterin, 8 kez "merhametli" özelliğiyle Yüce Allah olduğu görülmektedir. Onu 6 kez "güvenilir" ve 4 kez "güvenilen" nitelikleriyle yine Allah takip etmektedir. İnsanî karakterler arasında Hz. Muhammed (sav), peygamberler, mümin, kişi, zekât verenler, oruç tutan insan ve sorumluluk çağına gelmiş Müslüman gibi çeşitli tipler yer almakta; bu karakterler genellikle sorumluluk sahibi, rehberlik eden, iman eden, yardımsever, disiplinli ve sabırlı gibi değerlerle öne çıkmaktadır. Ruhani karakter olarak yalnızca melekler bulunmakta ve "itaatkâr" ve "koruyucu" özellikleriyle nitelendirilmektedir. Hayvani karakter kategorisinde ise yalnızca "bal arısı" iş birliği ve sorumluluk üzerinden örneklendirilmiştir. Bu veriler, ünitede dinî kişilik ve değerlerin farklı karakterler üzerinden öğrencilere sistematik biçimde kazandırılmaya çalışıldığını göstermektedir.

4.2.1.2. Yüce Allah'ın Temel Özellikleri

Allah (f=26) karakterine ilişkin kodlamalar, O'na atfedilen özelliklerin başta merhamet, güvenilirlik ve rehberlik olmak üzere çok boyutlu bir değer alanı oluşturduğunu göstermektedir. Öne çıkan bazı özellikler ve metin örnekleri şu şekildedir:

- **Merhametli (f=8):** *"Yüce Allah; peygamberlerine gönderdiği vahiy aracılığıyla insanlara doğru yolu gösterir, onları iyi ve güzel olana yönlendirir." (s.38)* Bu ifade, Yüce Allah'ın insanlara karşı sevgi ve merhametinin, vahiy ve peygamberler aracılığıyla somutlaştırıldığını göstermektedir.

- **Güvenilir (f=6) ve güvenilen (f=4):** *"Yüce Allah'a inanan bir insan; O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kader ve kazaya da iman etmelidir." (s.34) "İman; insanın, Yüce Allah'tan Hz. Muhammed'e (sav) indirilen bütün bilgi, mesaj ve hükümlerin doğruluğunu hiçbir şüphe duymadan kabul etmesidir." (s.34)* Bu bağlamda Allah, hem mutlak anlamda güvenilir bir ilahi otorite hem de inananlar tarafından koşulsuz güven duyulan bir varlık olarak tasvir edilmektedir.
- **Yol gösterici (f=2):** *Allah (cc), kullarını sevdiği için onlara mutluluğa ulaşacak yolu gösterir; emir ve yasaklar belirleyerek onların iyiliğini gözetir. (s.42)*
- **Dengeli (f=1):** *Allah'ın belirlediği kader sayesinde evrendeki her şeyin bir ölçü ve düzenle işlemesi. (s.39)*
- **Açık ve anlaşılır olma (f=1):** "Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de 'Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin…' buyurarak müminlere namaz kılmalarını emretmiştir." (s.42) Burada Allah'ın ibadet emrini açık ve anlaşılır bir biçimde bildirdiği vurgulanmaktadır.
- **Mükâfat veren (f=1) ve adaletli (f=1):** *Allah'ın zekât verenlere ve salih amel işleyenlere adaletli şekilde karşılık vermesi, adalet ve mükâfat kavramlarını bir arada temellendirmektedir. (s.43–44)*
- **Emir veren (f=1):** "Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de '… Öyleyse içinizden kim bu aya (ramazana) ulaşırsa onu oruçla geçirsin…' buyurarak Müslümanların ramazan ayında oruç tutmalarını emretmiştir." (s.42)
- **Koruyucu (f=1):** *"Şüphesiz, o Kur'an'ı biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz." (s.46)*

Bu özellikler bir arada değerlendirildiğinde, Allah tasavvurunun sevgi–merhamet, güvenilirlik, adalet, rehberlik ve koruyuculuk ekseninde kurgulandığı; bunun da kök değerler tablosunda yer alan "sevgi, merhamet, adalet ve güvenilir olma" değerleriyle yüksek uyum gösterdiği söylenebilir.

4.2.1.3. Peygamberlerin Temel Özellikleri

Peygamberler, ünitede hem genel bir kategori olarak hem de Hz. Muhammed (sav) ve Hz. Âdem özelinde ele alınmaktadır.

- **Hz. Muhammed (sav);** rehberlik eden, sorumluluk sahibi, yol gösterici, öğretici ve Allah'ın emirlerini uygulayan bir peygamber olarak sunulmaktadır:
  - *"Peygamberler, tevhid inancının temsilcileri olarak bütün insanları tevhide çağırmışlardır." (s.35)*
  - *"Hz. Peygamber, İslam dininin esaslarını şu şekilde açıklamıştır: 'İslam beş şey üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka bir ilah olmadığına, Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek, oruç tutmaktır.'" (s.41)*
  - *"Kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber…" (s.46)*
  - "Hazreti Muhammed (sav) de Allah'ın (cc) emri gereği Kur'an-ı Kerim'den bir sureye benim adımı vermiştir." (s.48)
- **Genel peygamber kategorisi;** rehberlik eden, sorumluluk sahibi, öğretici ve ahlaklı karakterler olarak betimlenmektedir:
  - *"Vahiy; peygamberler aracılığıyla insanlara, hayatın hangi ilkelere göre yönlendirilmesi ve nelere uyulup nelerden sakınılması gerektiğini bildiren ilahi bilgidir." (s.38)*
  - *"Peygamberler, gönderildikleri toplumları tevhid inancına çağırmış ve onlara ibadetlerin nasıl yapılacağını öğretmişlerdir." (s.39)*
  - *"Yüce Allah tarafından gönderilen tüm peygamberler, güzel ahlaki davranışlarla bulundukları topluma örnek olmuşlardır." (s.39)*

Bu çerçevede peygamberlerin; sorumluluk, dürüstlük, sevgi ve güzel ahlak değerleri açısından öğrenciler için model karakterler olarak konumlandırıldığı görülmektedir.

4.2.1.4. İnsani, Ruhani ve Hayvani Karakterlerin Özellikleri

İnsani karakterler bu ünitede geniş bir çeşitlilik göstermekte olup; "insanlar, Müslümanlar, mümin, iman eden insan, kişi, zekât verenler, oruç tutan insan, sorumluluk çağına gelmiş Müslüman ve Hz. Âdem" gibi tipler üzerinden temsil edilmektedir.

- **İnsanlar:** Sabırlı, sorumlu, bağlı, saygılı, iman eden, nefsine hâkim, toplumsal bilinçli, minnettar ve Allah'a yakınlık kuran bireyler olarak sunulmaktadır.
  - *"İnsanlar, hayatta yapıp ettiklerinin karşılığını ahirette alırlar." (s.39)*

- *"Kelimeişehadet ile İslam'a giren insan, namaz ile Yüce Allah'ın huzuruna çıkar ve O'na bağlılığını gösterir." (s.41)*
- *"Namaz kılan insan, Allah'ın (cc) ona vermiş olduğu nimetlerin şükrünü yerine getirir." (s.43)*

- **Müslümanlar:** İnançlı, birlik duygusu taşıyan, iman eden, doğru sözlü, itaat eden, cömert ve sorumluluk sahibi olarak tanımlanmaktadır.
  - *"Kelimeişehadet, bir Müslüman'ın Yüce Allah'a ve O'nun Resulü Hz. Muhammed'e (sav) inandığını dili ile ifade etmesidir." (s.42)*
  - *"Hac, Müslümanların bir araya gelerek kardeşlik duygularını pekiştirdiği bir ibadettir." (s.44)*
- **İman eden insan / mümin:** Dirençli, güvenen, sorumlu, disiplinli ve teslimiyet sahibi özellikleriyle ön plana çıkmaktadır.
  - *"İman eden kişi, Yüce Allah'ı bütün isim ve sıfatlarıyla tanır. O'na bağlanır. Allah'a (cc) bağlanan insan, hayatını bu doğrultuda düzenler." (s.35)*
  - *"Ahiret gününe inanan bir kimse, dünya hayatında, söz ve davranışlarında iyi ve güzel olanı yapmaya çaba gösterir." (s.39)*
- **Oruç tutan insan:** Ahlaklı, duyarlı ve nazik olarak nitelendirilmekte; oruç ibadetinin kişide öz denetim ve merhamet duygusunu geliştirdiği vurgulanmaktadır: *"Oruç tutarken insan, yeme içmeden uzak durduğu gibi kötü davranışlardan da uzak durmalıdır. Güzel ahlaki davranışlar ile tüm insanlara örnek olmalıdır." (s.44)*
- **Zekât verenler:** Yardımseverlik değerinin temel taşıyıcısıdır: *"Zekât, insana paylaşma ve yardımlaşma bilincini kazandırır." (s.43)*
- **Hz. Âdem:** Öğretici ve sorumluluk sahibi peygamber olarak sunulmakta; ilahi mesajı ilk insanlara iletme göreviyle ilişkilendirilmektedir. (s.38, 40)
- **Ruhani karakterler – Melekler:** İtaatkâr ve koruyucu özellikleriyle öne çıkmaktadır: *"Melekler, Allah'a (cc) iman eder ve daima O'nu anarlar. Müminlerin bağışlanmasını diler ve Allah'ın (cc) izniyle onları koruyup gözetirler." (s.38)*
- **Hayvani karakter – Bal arısı:** İş birliği yapan ve sorumluluk sahibi bir varlık olarak kurgulanmaktadır: *"Bu işi diğer arı kardeşlerimizle iş bölümüyle ve hiç hata yapmadan var gücümüzle çalışarak yaparız." (s.49)*

Bu yapı, insani, ruhani ve hayvani karakterlerin her birine belirli ahlaki nitelikler yüklenerek değer aktarımının somutlaştırıldığını göstermektedir.

4.2.2. Karakterleri Niteleyen Değerler

4.2.2.1. Değerlerin Dağılımı

Ünite genelinde tespit edilen başlıca değerler ve öne çıkan bağlamları şu şekilde özetlenebilir:

- **Sorumluluk:** İman esaslarını kabul etme, ibadetleri yerine getirme (namaz, oruç, zekât, hac), kader ve ahiret bilinciyle davranışların sonuçlarını üstlenme çerçevesinde baskın bir değer olarak işlenmektedir.
- **Sevgi:** Allah'a yönelme, peygamber sevgisi, ibadetlerdeki gönüllü bağlılık, ümmet bilinci ve kardeşlik duygusu bağlamında ele alınmaktadır.
- **Dürüstlük:** Allah'ın sözlerini doğru kabul etme, kelime-i şehadeti kalben inanarak söyleme, iman–ikrar tutarlığı ve doğru sözlülük üzerinden vurgulanmaktadır.
- **Adalet:** Kader, ölçü ve denge, helal–haram ayrımı ve mükâfat vurgusu çerçevesinde temsil edilmektedir.
- **Sabır:** Kader ve ahiret inancıyla bağlantılı olarak zorluklara katlanma, tahammül etme ve direnç gösterme boyutlarında işlenmektedir.

Bu dağılım, ikinci ünitede değer aktarımının merkezine özellikle sorumluluk değerinin yerleştirildiğini; sevgi, dürüstlük, adalet ve sabır değerlerinin bu sorumluluk eksenini destekleyici nitelikte konumlandığını göstermektedir.

4.2.2.2 Önemli Tespitler

Elde edilen bulgular üç temel noktada toplanmaktadır:

i. Sorumluluk, ünitenin en dominant değeridir ve iman–ibadet çerçevesi üzerinden sistematik biçimde işlenmektedir.
ii. Sevgi hem Allah'a hem peygamberlere yönelik bağlılığı ifade eden bir değer olarak birçok bağlamda görünür durumdadır.
iii. Dürüstlük, iman esaslarını doğru kabul etme ve doğru söz söyleme bağlamında güçlü biçimde temsil edilmektedir.

iv. Sorumluluk–sevgi–dürüstlük üçlüsü, ünitenin değersel bütününü oluşturan çekirdek alan niteliğindedir.

4.2.2.3. Karakter–Değer İlişkisi

Karakterlerle değerler arasında kurulan ilişki şu biçimde özetlenebilir:

- Yüce Allah ↔ dürüstlük, sevgi, adalet, güven
- Peygamberler ↔ sorumluluk, dürüstlük, sevgi, güzel ahlak
- Müminler / iman eden insan ↔ sorumluluk, sevgi, sabır, teslimiyet
- Müslümanlar ↔ sorumluluk, sevgi, yardımseverlik, birlik–kardeşlik
- Melekler ↔ sorumluluk, yardımseverlik, koruyuculuk
- Bal arısı ↔ iş birliği, sorumluluk

Bu eşleşmeler, her karakter türünün belirli kök değerleri taşıma işlevi üstlendiğini; özellikle peygamberlerin sorumluluk, dürüstlük ve güzel ahlak değerlerinin merkezî taşıyıcısı olduğunu göstermektedir.

4.2.3. Karakterlerin Rol Model Özellikleri

4.2.3.1. Karakterlerin Rolleri ve Toplumsal Etkileri

Karakterlerin işlevsel rolleri dikkate alındığında:

- İlahi karakter (Yüce Allah); evreni düzenleyen, adalet sağlayan, iman esaslarını belirleyen ve insanlara rehberlik eden nihai referans noktasıdır.
- Peygamberler; vahyi ileten, iyi–kötüyü ayırt etmeyi sağlayan, ibadetleri öğreten ve topluma güzel ahlakla örnek olan model şahsiyetlerdir.
- Müminler/Müslümanlar ve genel insan karakterleri; iman esaslarını kabul ederek davranışlarını buna göre düzenleyen, ibadet bilinci ve sorumluluk duygusuyla toplumsal dayanışmayı ve yardımlaşmayı güçlendiren aktörlerdir.
- Melekler ve bal arısı gibi ruhani ve hayvani karakterler ise itaat, iş birliği ve sorumluluk gibi değerlerin sembolik taşıyıcıları olarak kurgulanmaktadır.

Bu yapı, ünitenin İslam'ın inanç ilkelerini yalnızca bilişsel düzeyde öğretmekle yetinmeyip, bu ilkeleri ahlaki ve toplumsal davranışlarla bütünleşmiş şekilde sunduğunu göstermektedir.

4.2.4. Karakterleri Niteleyen Değerlerin Kök Değerler ve Alt Tutumlarla İlişkisi

4.2.4.1. Değerlerin Günlük Hayata Yansımaları

Ünite, değerleri soyut kavramlar olarak bırakmamakta; ibadetler (namaz, oruç, zekât, hac), kader bilinci, dua ve aidiyet ifadeleri üzerinden günlük hayata taşımaktadır. Örneğin:

- *"Namaz kılan insan, Allah'ın (cc) ona vermiş olduğu nimetlerin şükrünü yerine getirir." (s.43)* ifadesi, sevgi ve sorumluluğun ibadet pratiğinde somutlaştığını,
- Zekât ve hac örnekleri, yardımseverlik ve ümmet bilincinin toplumsal düzeyde görünür kılındığını,
- Oruç örneği ise öz denetim, sabır ve merhamet değerlerinin gündelik hayatta davranışa dönüştüğünü göstermektedir.

Bu yönüyle ikinci ünite, değerleri davranışsal düzeyde somutlaştıran işlevsel bir içerik sunmaktadır.

4.2.4.2. Değer–Kök Değer Uygunluğu

İkinci ünite, genel olarak kök değerlerle yüksek düzeyde uyum göstermektedir. Aşağıdaki eşleşmeler dikkat çekmektedir:

- Sorumluluk → kök değer "sorumlu olma" ile tam uyum (iman, ibadet, kader bilinci üzerinden),
- Sevgi → kök değer "sevgi" ile tam uyum (Allah, peygamber ve mümin ilişkisi),
- Dürüstlük → kök değer "doğru sözlü olma, güvenilir olma" ile tam uyum (iman tanımı, kelime-i şehadet, Allah'a güven),
- Adalet → kök değer "adil olma" ile tam uyum (kader, helal–haram ve mükâfat vurgusu),
- Sabır → kök değer "dirençli/dayanıklı olma" ile tam uyum (kader ve ahiret bilinci üzerinden dolaylı temsil).

Genel olarak bakıldığında, değerler kök değerlerle büyük ölçüde örtüşmekte ve ünitenin öğretim hedefiyle uyumlu, tutarlı bir ahlaki yapı oluşturmaktadır.

Tablo 4. 4: İkinci Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti

Kategori	Alt Boyut / Değer	Yoğunluk / Düzey	Temsil Edildiği Karakterler	Örnek Bağlam / Cümle
Karakter Türleri	İlahi karakterler	26	Yüce Allah	*"İslam dininin temelini Allah'a (cc) iman oluşturur." (s.35)*
	İnsani karakterler	54	Peygamberler, müminler, insanlar	*"Müminler, bu emir ve yasaklara uyarak imanın gerekliliklerini yerine getirmiş olurlar." (s.41)*
	Ruhani karakterler	2	Melekler	*"Yüce Allah'ın verdiği çeşitli görevleri sorgusuz sualsiz yerine getirirler." (s.37)*
	Hayvani karakterler	2	Bal arısı	*"Bu işi diğer arı kardeşlerimizle iş bölümüyle ve hiç hata yapmadan var gücümüzle çalışarak yaparız." (s.49)*
Yüce Allah'ın Özellikleri	Güvenilirlik – Dürüstlük	8	Yüce Allah	*"İman; kulun Allah'a (cc), dayanıp güvenmesidir." (s.34)*
	Sevgi – Merhamet	6	Yüce Allah	*"Sadece O'na kulluk eder ve yalnızca O'ndan yardım ister." (s.35)*

Tablo 4. 4: İkinci Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti **(**Devamı)

	Adalet – Ölçü ve Denge	3	Yüce Allah	*"Allah'ın(cc) her şeyi bir ölçüye göre yaratmasına." (s.39)*
	Yaratıcılık – Kudret	3	Yüce Allah	*"Allah'ın (cc) yarattığı..." (s.48)*
Peygamberlerin Özellikleri	Rehberlik – Sorumluluk	10	Peygamberler, Hz. Muhammed, Hz. Âdem	*"Peygamberler gönderildikleri toplumları tevhid inancına çağırmış..." (s.39)*
	Sevgi – Örnek Olma	3	Peygamberler	*"Tüm peygamberler, güzel ahlaki davranışlarla bulundukları topluma örnek olmuşlardır." (s.39)*
	Dürüstlük	2	Peygamberler	*"Hz. Muhammed (sav); kavminin en üstün ahlaklısı, en güvenilir ve en doğru sözlüsüydü." (s.90)*
İnsani Karakterlerin Özellikleri	Sorumluluk (İman– İbadet)	12	Müminler, Müslümanlar, insan	*"Allah (cc) müminlerden ibadet etmelerini ve O'nun rızasına uygun hareket etmelerini ister." (s.41)*
	Sevgi (Bağlılık, Merhamet)	6	Mümin, Müslüman, insan	*"Namaz kılan insan, Allah'ın (cc) ona vermiş olduğu nimetlerin şükrünü yerine getirir." (s.43)*

Tablo 4. 4: İkinci Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti **(**Devamı)

	Dürüstlük (Doğru sözlülük)	4	Müslüman, mümin	*"Kelimeişehadeti kalben inanarak söyleyen kişi Müslüman olur." (s.42)*
	Sabır – Öz Denetim	3	İman eden insan	*"Ahiret hayatında mükâfatını alacağına inandığı için dünya hayatında Allah (cc) rızasına uygun olarak yaşamaya çalışır." (s.39)*
	Yardımseverlik	3	Zekât verenler	*"Zekât, insana paylaşma ve yardımlaşma bilincini kazandırır." (s.43)*
Değerler	Sorumluluk	22	Peygamberler, müminler, insanlar	İman ve ibadet yükümlülükleri, kader bilinci
	Sevgi	15	Yüce Allah, peygamberler, müminler	Allah ve Peygamber sevgisi, merhamet
	Dürüstlük	10	Yüce Allah, müminler	İman tanımı, kelime-i şehadet, Allah'a güven
	Adalet	4	Yüce Allah	Kader, helal–haram, mükâfat vurgusu
	Sabır	3	İman eden insan	Kader ve ahiret inancı, zorluklara dayanma

Tablo 4. 4: İkinci Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti (Devamı)

Değer–Kök Değer Uygunluğu	Sorumluluk	Tam uyum	İman–ibadet–kader bağlamı	Kök değerde doğrudan yer alır.
	Sevgi	Tam uyum	Allah–Peygamber–mümin ilişkisi	"Sevgi" kök değeriyle tam örtüşür.
	Dürüstlük	Tam uyum	İman ve doğru sözlülük	"Doğru sözlü olma, güvenilir olma" alt tutumlarıyla uyumludur.
	Adalet	Tam uyum	Kader, helal–haram	"Adil olma" kök değeriyle örtüşür.
	Sabır	Tam uyum	Kader–ahiret vurgusu	"Dirençli olma, tahammül etme" ile ilişkili, dolaylı temsil edilir.

Tablo 4.4, ikinci üniteye ait karakter, değer ve kök değer ilişkilerini nicel frekanslar üzerinden özetlemektedir. Bulgular, bu ünitede birinci üniteden farklı olarak insani karakterlerin (mümin, Müslüman, insan) daha yoğun temsil edildiğini ve anlatımın merkezine özellikle sorumluluk değerinin yerleştirildiğini göstermektedir. Yüce Allah karakteri çoğunlukla güvenilirlik, sevgi/merhamet ve adalet ekseninde sunulurken; peygamberler vahyi iletme, tevhid inancına çağırma ve örnek olma rolleriyle sorumluluk değerinin başat taşıyıcısı konumundadır. Mümin ve Müslümanlar ise iman ve ibadet esaslarını yerine getirme, kader ve ahirete iman etme, davranışlarını buna göre düzenleme bağlamında sorumluluk, sevgi, dürüstlük, sabır ve yardımseverlik değerleriyle ilişkilendirilmektedir. Değer–kök değer karşılaştırması, sorumluluk, sevgi, dürüstlük, sabır ve adalet değerlerinin kök değerlerle tam uyumlu olduğunu ortaya koymaktadır.

4.3. Üçüncü Ünite: "Güzel Ahlak" Ünitesine İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabının üçüncü ünitesine ilişkin karakter, değer ve kök değer dağılımları betimsel analiz çerçevesinde sunulmakta ve yorumlanmaktadır. Kodlama sonucunda "Güzel Ahlak" ünitesinde toplam 24 farklı karakter ve bu karakterlere ait 38 farklı özellik tespit edilmiş; bulgular, Tablo 4.5'te ayrıntılı şekilde gösterilmiştir.

4.3.1. Karakterler ve Temel Özellikleri

4.3.1.1. Karakter Türlerinin Dağılımı

Ünite metinleri incelendiğinde karakterlerin büyük ölçüde insani karakterler üzerinden kurgulandığı görülmektedir. Kodlamalara göre:

- İnsani karakterler (Hz. Muhammed, Müslüman, insan, anne–baba, kardeşler, akrabalar, komşular, arkadaşlar, öğretmen–öğrenci, çocuk, evlat vb.) ağırlıklı grubu oluşturmaktadır (toplam 23 farklı insani karakter),
- İlahi karakter olarak yalnızca Yüce Allah yer almaktadır,
- Ünitede ruhani veya hayvani karaktere rastlanmamıştır.

"Hz. Muhammed (sav), her konuda Müslümanlar için en güzel örnektir." (s.58) ifadesi hem peygamber karakterinin merkezî konumunu hem de güzel ahlak temasının somut bir model şahsiyet üzerinden verildiğini göstermektedir. Aynı zamanda anne–baba, kardeşler, akrabalar, komşular, arkadaşlar, öğretmen ve öğrenci gibi karakterlerin yoğun kullanımı, güzel ahlakın özellikle gündelik ilişkiler üzerinden somutlaştırıldığını ortaya koymaktadır.

Tablo 4. 5: "Güzel Ahlak" Ünitesine Ait Karakter ve Özellikleri Bulguları

Karakterler	Karakter çeşidi	Özellikleri
Hz. Muhammed (sav)	İnsani	Güvenilir (f=3), öğüt veren (f=3), ahlaklı (f=2), yol gösterici (f=2), duyarlı (f=2), örnek alınan (f=1), destek veren (f=1), diğerkâm (f=1), ilgili (f=1), vefalı (f=1), adil (f=1), öğretici (f=1)

Tablo 4. 5: "Güzel Ahlak" Ünitesine Ait Karakter ve Özellikleri Bulguları (Devamı)

Allah	İlahi	Merhametli (f=6), sevgi nimetini veren (f=1), ilahi rehber (f=1), birleştirici (f=1)
İnsan	İnsani	Sorumluluk sahibi (f=2), sevgi dolu (f=1), ahlaklı (f=1), paylaşımcı (f=1), güven geliştiren (f=1), sevgiyle ilişki kuran (f=1), merhametli (f=1), anlayışlı (f=1)
Müslüman	İnsani	Adaletli (f=1), doğru (f=1), güvenilir (f=1), merhametli (f=1), sabırlı (f=1), yardımsever (f=1), cömert (f=1)
Kardeşler	İnsani	Yardımsever (f=2), sevgi dolu (f=1), sevecen (f=1), saygılı (f=1), dostane (f=1)
Akrabalar	İnsani	Destekleyici (f=2), sevgi dolu (f=2), saygılı (f=1), yardımsever (f=1)
Öğretmen	İnsani	Adaletli (f=1), merhametli (f=1), sabırlı (f=1)
Kişi	İnsani	Uyumlu (f=2)
Aile Büyükleri	İnsani	Sevgi gösteren (f=1), adil (f=1)
Çocuk	İnsani	Minnettar (f=1), sorumluluk sahibi (f=1)
Adam	İnsani	Duygularını ifade eden (f=1), duygularını ifade etmeyen (f=1)
Öğrenci	İnsani	Saygılı (f=2)
Arkadaşlar	İnsani	Güvenilir (f=2)
Aile Bireyi	İnsani	Farklılıklara saygılı (f=1), topluma karşı duyarlı (f=1)

Tablo 4. 5: "Güzel Ahlak" Ünitesine Ait Karakter ve Özellikleri Bulguları **(**Devamı)

Betül	İnsani	Saygılı (f=1), merhametli (f=1)
Anne ve Baba	İnsani	Şefkatli (f=1), fedakâr (f=1)
Komşular	İnsani	Paylaşımcı (f=1)
Hz. Ebubekir	İnsani	Güvenilir (f=1)
Büyük Kardeş	İnsani	Sevgi dolu (f=1)
Küçük Kardeş	İnsani	Saygılı (f=1)
Geçen Kişi	İnsani	Sevecen (f=1)
Evlat	İnsani	Sorumluluk sahibi (f=1)
İman Edenler	İnsani	Yararlı iş yapan (f=1)
Kul	İnsani	Güvenen (f=1)

Tablo 4.5'te yer alan verilere göre, 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabındaki "Güzel Ahlak" ünitesinde toplam 24 farklı karakter ve bu karakterlere ait 38 farklı özellik tespit edilmiştir. Karakterler ilahi ve insani olmak üzere iki ana grupta toplanmış, bu ünitede ruhani ya da hayvani karaktere yer verilmemiştir. En sık vurgulanan karakterlerden Hz. Muhammed (sav), güvenilir (f=3) ve öğüt veren (f=3) özelliklerinin yanı sıra ahlaklı, yol gösterici, duyarlı, diğerkâm, vefalı ve öğretici nitelikleriyle "güzel ahlak"ın merkezinde konumlanmaktadır. İlahi karakter olarak Allah, merhametli (f=6) oluşu, sevgi nimetini insana bahşetmesi, ilahi rehberlik etmesi ve birleştirici özelliğiyle tanımlanmaktadır. İnsani karakterler; insan, Müslüman, kardeşler, akrabalar, aile bireyleri, öğretmen, öğrenci, arkadaşlar, komşular, evlat, iman edenler gibi birey ve topluluk temsilleri üzerinden, sorumluluk sahibi, sevgi dolu, yardımsever, saygılı,

güvenilir, paylaşımcı ve anlayışlı gibi olumlu değerlerle betimlenmiştir. Bu tablo, ünitede güzel ahlakın yalnızca bireysel bir erdem değil, aile, akrabalık, komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerini kuşatan toplumsal bir yapı olarak sunulduğunu ortaya koymaktadır.

4.3.1.2. Yüce Allah'ın Temel Özellikleri

Ünite kodlamalarında Yüce Allah'a atfedilen özelliklerin başında merhamet ve sevgi gelmektedir. Tablo 4.5'e göre Allah karakteri:

- Merhametli (f=6),
- Sevgi nimetini veren (f=1),
- İlahi rehber (f=1),
- Birleştirici (f=1) şeklinde nitelendirilmiştir.

"Sevgi, insanın doğuştan sahip olduğu bir duygudur. Bu duygu insana Yüce Allah tarafından verilmiştir." (s.60) cümlesi, sevginin ilahi kaynaklı bir nimet olarak sunulduğunu açıkça göstermektedir. Yine, *"Müminler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin…" (s.70)* ayetinden hareketle Allah'ın müminleri kardeş kılan, aralarındaki dargınlıkları gidermeyi emreden birleştirici bir ilahi otorite olarak konumlandırıldığı görülmektedir.

Bu çerçevede Yüce Allah:

- Sevgi ve merhameti insana veren,
- Müminler arasında kardeşlik ve dayanışmayı emreden,
- Selam verme, akrabalık bağlarını sürdürme, komşuya iyilik gibi toplumsal ilişkilere ilahi rehberlik eden bir karakter olarak kurgulanmaktadır. Bu nitelikler, kök değerler tablosundaki "sevgi", "merhametli olma", "adil olma" ve "yardımseverlik/dayanışma" değerleriyle yüksek düzeyde uyum göstermektedir.

4.3.1.3. Peygamberlerin Temel Özellikleri

Üçüncü ünitede peygamber karakteri büyük ölçüde Hz. Muhammed (sav) üzerinden ele alınmaktadır. Tablo 4.5'te Hz. Peygamber için kodlanan başlıca özellikler şunlardır:

- Güvenilir (f=3),
- Öğüt veren (f=3),
- Ahlaklı (f=2),

- Yol gösterici (f=2),
- Duyarlı (f=2),
- Örnek alınan, destek veren, diğerkâm, ilgili, vefalı, adil, öğretici (her biri f=1).

"Hz. Peygamber, 'Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.' sözüyle tüm peygamberlerle gelen inanç ve güzel ahlak zincirinin son halkası olduğunu ifade etmiştir." (s.58) cümlesi, onun güzel ahlakın tamamlayıcı ve model şahsiyeti olarak sunulduğunu göstermektedir.

Ayrıca:

- *"Büyüğüne saygı göstermeyen bizden değildir." (s.64)* hadisi, Hz. Peygamber'in değer merkezli öğüt veren yönünü,
- Komşuya eziyet etmeyi yasaklayan ifadeler (s.68), duyarlı ve merhametli tarafını,
- *"Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa akraba ilişkilerini sürdürsün…" (s.67)* ifadesi, vefalı ve ilişkileri güçlendiren yönünü,
- Anlaşmazlıklarda kendisine danışılması ve adil çözüm üretmesi (s.69), adalet ve güvenilirliğini ön plana çıkarmaktadır.

Böylece Hz. Muhammed (sav), kök değerler açısından dürüstlük, adalet, merhamet, sorumluluk ve sevgi değerlerini aynı anda taşıyan bütüncül bir örnek şahsiyet olarak kurgulanmaktadır.

4.3.1.4. İnsani Karakterlerin Özellikleri

İnsani karakterler, bu ünitede en geniş yelpazeyi oluşturmaktadır. Tablo 4.5 ve metin örnekleri birlikte değerlendirildiğinde insani karakterlerde öne çıkan temel özellikler şöyle gruplanabilir:

- **Sorumluluk:** İnsan, Müslüman, çocuk, evlat, aile bireyi gibi karakterler üzerinden özellikle aile içi görevler, anne–babaya iyilik, ev işlerine yardım, israftan kaçınma ve topluma faydalı olma bağlamında vurgulanmaktadır. *"Ailesinde huzurlu olan birey, topluma ve ülkesine faydalı işler yapar." (s.64)* ifadesi bu yönüyle dikkat çekicidir.
- **Sevgi ve merhamet:** Kardeşler, akrabalar, anne–baba, büyük kardeş, komşular, arkadaşlar ve Betül gibi karakterler üzerinden aile içi sevgi, kardeşlik sevgisi, akraba ve komşu sevgisi, arkadaşlık ve yaşlılara karşı merhamet ön plana

çıkarılmaktadır. *"Kardeşlerin birbirlerine sevgi, saygı, arkadaşlık, merhamet ve yardımlaşma gibi değerlerle davranmaları onların olgunlaşmasını sağlar." (s.63)*

- **Saygı:** Özellikle anne–baba, aile büyükleri, öğretmen, yaşlılar, kardeşler ve Betül karakteri üzerinden saygı değeri işlenmekte; *"Büyüğüne saygı göstermeyen bizden değildir." (s.64)* hadisi bu değeri doğrudan temellendirmektedir.
- **Dürüstlük ve güvenilirlik:** Müslüman ve arkadaşlar karakterlerinde, güvenilir olma, doğru sözlü olma ve güven temelli ilişkiler kurma üzerinden ele alınmaktadır. *"Arkadaşlık bağı, iki kişi arasında sevgi ve güven duygusuyla kurulur." (s.69)*
- **Yardımseverlik ve dayanışma:** Kardeşler, akrabalar ve komşular; hastalıkta, cenazede, sevinçte ve zorlukta dayanışma örnekleriyle sürekli yardımlaşan karakterler olarak öne çıkmaktadır. *"Komşuluk, insanlara kaynaşmayı, paylaşmayı ve yardımlaşmayı öğretir." (s.67)*

Bu yapı, güzel ahlakın yalnızca bireysel erdemler toplamı değil, aynı zamanda ilişkisel ve toplumsal bir pratik olarak kurgulandığını göstermektedir.

4.3.2. Karakterleri Niteleyen Değerler

4.3.2.1. Değerlerin Dağılımı

Ünite genelinde tespit edilen değerlerin dağılımı ana hatlarıyla şu şekilde özetlenebilir:

- **Sevgi:** Aile içi sevgi, kardeşlik, akraba ve komşu sevgisi, arkadaşlık, "Allah için sevmek", sevgiyi ifade etmek, hediyeleşmek ve selamlaşmak bağlamlarında yoğun biçimde işlenmektedir. Sevgi hem ilahi bir nimet hem de toplumu bir arada tutan bağlayıcı unsur olarak sunulmaktadır.
- **Dürüstlük ve güvenilirlik:** Hz. Peygamber'in El-Emin oluşu, Müslümanın doğruluk ilkesini benimsemesi ve arkadaşlıkta güven temelinin vurgulanması üzerinden ele alınmaktadır.
- **Saygı:** Anne–baba, aile büyükleri, yaşlılar, öğretmen, kardeşler ve akrabalara saygı, güzel ahlakın vazgeçilmez bir boyutu olarak sunulmaktadır.
- **Yardımseverlik–dayanışma:** Kardeşler, akrabalar ve komşuların zor zamanlarda birbirine destek olması, paylaşma ve yardımlaşmanın hem aile hem toplum düzeyinde ahlaki bir sorumluluk olduğunu göstermektedir.

- **Sabır:** Müslümanın ahlaki olgunlaşma sürecinde, öğretmenin eğitim faaliyetlerinde, anne ve babanın çocuk yetiştirirken gösterdiği tahammül ve sebat örnekleriyle işlenmektedir.

"İnsanları bir arada tutan, birlik ve beraberliklerini koruyan sevgi ve saygıdır." (s.62) ifadesi, sevgi ve saygının ünitenin değer eksenini belirleyen iki temel kavram olduğunu ortaya koymaktadır.

4.3.2.2. Önemli Tespitler

1. Üçüncü üniteye ilişkin bulgular üç temel noktada yoğunlaşmaktadır:
2. **Sevgi–saygı–dürüstlük ekseni:** Güzel ahlakın çekirdeğini sevgi, saygı ve dürüstlük değerlerinin oluşturduğu; bu değerlerin aile, akrabalık, komşuluk, arkadaşlık ve okul ortamı gibi farklı bağlamlarda tekrar tekrar örneklendirildiği görülmektedir.
3. **Merhametin çift yönlü işlenişi:** Merhamet hem Yüce Allah'ın Rahman ve Rahîm sıfatları üzerinden ilahi düzeyde, hem de insanlar arası ilişkilerde (kardeşlik, yaşlıya saygı, komşuya iyilik, yoksula destek vb.) insani düzeyde somutlaştırılmaktadır.
4. **İslam ahlakının bütüncül yaşam modeli olarak sunulması:** Güzel ahlak yalnızca kavramsal bir bilgi alanı olarak değil; aile hayatından okul ve sosyal çevreye uzanan gündelik yaşam pratiklerini düzenleyen bütüncül bir yaşam modeli olarak kurgulanmaktadır.

4.3.2.3. Karakter–Değer İlişkisi

Karakterlerle değerler arasındaki ilişki, Tablo 4.5'teki bulgularla birlikte değerlendirildiğinde şu örüntü ortaya çıkmaktadır:

- Hz. Muhammed (sav) ↔ dürüstlük, güvenilirlik, adalet, merhamet, sevgi, rehberlik, diğerkâmlık, vefa
- Yüce Allah ↔ sevgi, merhamet, birleştiricilik, ilahi rehberlik
- Müslüman ↔ adalet, doğruluk, güvenilirlik, merhamet, sabır, yardımseverlik, cömertlik
- İnsan / evlat / çocuk ↔ sorumluluk, sevgi, minnettarlık, paylaşım, güven geliştirme, anlayış

- Aile bireyleri (anne–baba, aile büyükleri, kardeşler) ↔ sevgi, saygı, adalet, fedakârlık, dayanışma
- Akrabalar ve komşular ↔ yardımseverlik, destekleyicilik, paylaşım, dostluk
- Arkadaşlar ↔ sevgi, güven, sadakat
- Öğretmen–öğrenci ↔ saygı, sabır, adalet, örneklik

Bu eşleşmeler, kök değerlerin (sevgi, saygı, dürüstlük, yardımseverlik, adalet, sorumluluk vb.) metinde hem doğrudan (isim olarak) hem de dolaylı (tutum ve davranış örnekleri üzerinden) temsil edildiğini göstermektedir.

4.3.3. Karakterlerin Rol Model Özellikleri

4.3.3.1. Karakterlerin Rolleri ve Toplumsal Etkileri

Karakterlerin işlevsel rolleri dikkate alındığında:

- Peygamberler, özellikle Hz. Muhammed (sav), toplumu eğiten, ahlaki ilkeleri pekiştiren, birlik ve kardeşlik duygusunu güçlendiren model şahsiyetlerdir.
- Aile bireyleri (anne–baba, evlat, kardeşler, aile büyükleri), dayanışma, fedakârlık, sevgi ve saygının öğrenildiği ilk sosyal çevre olarak sunulmaktadır.
- Akrabalar, komşular ve arkadaşlar, sosyal güven ve dayanışma ağını oluşturan; zor zamanlarda destek sağlayan, bireyin duygusal ve sosyal gelişimini besleyen karakterlerdir.
- Öğretmen–öğrenci ilişkisi, adaletli, merhametli ve sabırlı davranışlarla rol model oluşturma ve saygı kültürünün pekiştirilmesi bakımından kritik öneme sahiptir.

"Komşuluk, insanlara kaynaşmayı, paylaşmayı ve yardımlaşmayı öğretir." (s.67) ifadesi, hem komşuluk kurumunun değer aktarımındaki rolünü hem de toplumsal dayanışmayı güçlendirici etkisini açık biçimde ortaya koymaktadır.

4.3.4. Karakterleri Niteleyen Değerlerin Kök Değerler ve Alt Tutumlarla İlişkisi

4.3.4.1. Değerlerin Günlük Hayata Yansımaları

Ünite, değerlerin günlük hayata nasıl yansıdığını somut davranış örnekleri üzerinden göstermektedir. Öne çıkan pratikler şunlardır:

- **Selamlaşma:** Sevgi ve saygıyı besleyen temel bir davranış olarak sunulmakta, selamı yaygınlaştırmanın insanlar arasındaki sevgiyi artıracağı vurgulanmaktadır (s.62).
- **Hediyeleşme ve sevgiyi ifade etme:** *"Sevdiğimizi açıkça söylemek, sevdiklerimize vakit ayırmak, imkânlarımızı paylaşmak, fedakârlık yapmak, güler yüzlü olmak, selamlaşmak, hediyeleşmek…"* gibi tutumlar sevginin davranış boyutunu somutlaştırmaktadır (s.61).
- **Aile içi görevler:** Ev işlerine yardım, israftan kaçınma, ders çalışma, zamanı verimli kullanma gibi davranışlar sorumluluk bilincini güçlendirmektedir (s.63–64).
- **Sosyal medya örneği:** Betül'ün yaşlı bir amcayla alay edilen videoya tepki göstermesi, saygı ve merhamet değerlerinin dijital ortama da taşınması gerektiğine dikkat çekmektedir (s.65).

Bu unsurlar, üçüncü ünitenin değerleri yalnızca bilişsel düzeyde tanıtmakla yetinmediğini, bunları öğrencilerin günlük yaşam pratikleriyle doğrudan ilişkilendirdiğini göstermektedir.

4.3.4.2. Değer–Kök Değer Uygunluğu

Üçüncü üniteye ilişkin genel değerlendirme, işlenen değerlerin kök değerlerle yüksek düzeyde uyum içinde olduğunu göstermektedir:

- Dürüstlük, Hz. Peygamber'in El-Emin oluşu ve Müslümanın doğruluk ilkesini benimsemesi üzerinden kök değer "dürüstlük" ile tam uyum içindedir.
- Sevgi hem ilahi bir nimet olarak hem de aile, akraba, komşu ve arkadaşlık ilişkilerinin temel bağı olarak "sevgi" kök değeriyle doğrudan örtüşmekte; merhamet, fedakârlık, aile birliğine önem verme gibi alt tutumlarla da güçlenmektedir.
- Saygı, anne–baba, aile büyükleri, öğretmen, yaşlılar ve kardeşler bağlamında "saygı" kök değeriyle tam uyumlu biçimde temsil edilmektedir.
- Yardımseverlik, özellikle akrabalar, komşular ve kardeşler üzerinden "yardımseverlik, dayanışma ve paylaşma" kök değerleriyle tam uyum sergilemektedir.

- Sabır, “dirençli olma, tahammül gösterebilme” tutumlarıyla ilişkilidir ve bu açıdan tam bir uyum taşımaktadır.
- Dostluk, güven, yardımseverlik, paylaşma ve dayanışma tutumlarıyla ilişkili alt değerler olarak görünmektedir bundan dolayı tam uyumlu biçimde temsil edilmektedir.

Genel olarak metin, değerlerin teorik tanımları ile pratik davranış örneklerini uyumlu bir bütün halinde sunmakta; İslam ahlakının ilişki temelli, bütüncül yapısını “güzel ahlak” başlığı altında görünür kılmaktadır.

Tablo 4. 6: Üçüncü Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti

Kategori	**Alt Boyut / Değer**	**Yoğunluk / Düzey**	**Temsil Edildiği Karakterler**	**Örnek Bağlam / Cümle**
Karakter Türleri	İnsani karakterler	76	Hz. Muhammed, Müslüman, insan, aile bireyleri, akrabalar, komşular, arkadaşlar, öğretmen–öğrenci	*“Hz. Muhammed (sav), her konuda Müslümanlar için en güzel örnektir.” (s.58)*
	İlahi karakterler	9	Yüce Allah	*“Sevgi, insanın doğuştan sahip olduğu bir duygudur. Bu duygu insana Yüce Allah tarafından verilmiştir.” (s.60)*
Yüce Allah’ın Özellikleri	Sevgi–Merhamet	7	Yüce Allah	*“Sevgi, insana Allah (cc) tarafından verilmiş bir nimettir.” (s.61)*

Tablo 4. 6: Üçüncü Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti (Devamı)

	Rehberlik–Birleştiricilik	2	Yüce Allah	*"Müminler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin…" (s.70)*
Peygamberlerin Özellikleri	Dürüstlük–Güvenilirlik	3	Hz. Muhammed (sav), Hz. Ebubekir	*"Onu tanıyan tüm insanlar, ona çok güvenir, ondan kimseye zarar gelmeyeceğini bilirlermiş." (s.69)*
	Rehberlik–Öğüt Verme	3	Hz. Muhammed (sav)	*"Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim." (s.58)*
	Merhamet–Duyarlılık–Vefa	3	Hz. Muhammed (sav)	*"Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa akraba ilişkilerini sürdürsün…" (s.67)*
İnsani Karakterlerin Özellikleri	Sevgi	9	Kardeşler, akrabalar, aile bireyleri, büyük kardeş, geçen kişi	*"Kardeşlerin birbirlerine sevgi, saygı, arkadaşlık, merhamet ve yardımlaşma gibi değerlerle davranmaları…" (s.63)*
	Sorumluluk	4	İnsan, Müslüman, çocuk, evlat, aile bireyi	*"Bu davranışlar sorumluluk duygusu kazanmamızı sağlar." (s.63)*
	Saygı	7	Çocuk, kardeşler, Betül, öğrenci, küçük kardeş	*"Büyüğüne saygı göstermeyen bizden değildir." (s.64)*

Tablo 4. 6: Üçüncü Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti (Devamı)

	Yardımseverlik–Dayanışma	4	Kardeşler, akrabalar, komşular	*"Komşuluk, insanlara kaynaşmayı, paylaşmayı ve yardımlaşmayı öğretir." (s.67)*
Değerler	Sevgi	18	İlahi ve insani karakterler	*"İnsanları bir arada tutan, birlik ve beraberliklerini koruyan sevgi ve saygıdır." (s.62)*
	Dürüstlük–Güvenilirlik	9	Hz. Muhammed, Müslüman, arkadaşlar	*"Müslümanın adalet, doğruluk, güven, merhamet, sabır, yardımseverlik ve cömertlik gibi ahlaki değerleri benimseyerek güzel ahlak sahibi olması İslam'ın temel amaçlarındandır." (s.59)*
	Saygı	13	Anne–baba, aile büyükleri, öğretmen, yaşlılar, kardeşler	*"Sevgi ve saygı, anne ve babamızla ilişkilerimizde olduğu kadar akrabalarımızla ilişkilerimizde de önemlidir." (s.66)*
	Yardımseverlik–Dayanışma	21	Kardeşler, akrabalar, komşular	*"Hastalıklarda ve cenazelerde yanı başımızda akrabalarımız yer alır ve bizlere destek olur." (s.66)*
	Sabır	2	Müslüman, öğretmen, anne–baba	*"Onlar adaletli, merhametli ve sabırlı davranarak bizlere örnek olurlar." (s.71)*

Tablo 4. 6: Üçüncü Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti (Devamı)

Değer–Kök Değer Uygunluğu	Dürüstlük	Tam uyum	Hz. Muhammed (sav), Müslüman	El-Emin oluşu ve doğruluk vurgusu kök değer "dürüstlük" ile örtüşmektedir.
	Sevgi	Tam/bağlamsal uyum	Yüce Allah, aile, arkadaş, akraba, komşu	Sevgi, kök değer "sevgi" ile doğrudan; merhamet ve fedakârlık alt tutumlarıyla dolaylı uyumludur.
	Saygı	Tam uyum	Anne–baba, aile büyükleri, öğretmen, yaşlılar, kardeşler	Kök değer "saygı" ile doğrudan örtüşmektedir.
	Yardımseverlik	Tam uyum	Akrabalar, komşular, kardeşler	Kök değer "yardımseverlik, dayanışma, paylaşma" ile örtüşmektedir.
	Sabır	Tam uyum	Müslüman, öğretmen, anne–baba	Kök değerde yer alan "dirençli / tahammül gösterebilme" tutumuyla ilişkilidir.

Tablo 4.6, üçüncü üniteye ait karakter, değer ve kök değer ilişkilerini kodlama frekanslarıyla birlikte özetlemektedir. Bulgular, ünitede insani karakterlerin belirgin biçimde baskın olduğunu; bu karakterler üzerinden özellikle sevgi, saygı, dürüstlük ve yardımseverlik değerlerinin sistematik biçimde işlendiğini göstermektedir. Hz. Muhammed (sav), güvenilirliği, adaleti ve merhametiyle güzel ahlakın merkezî örnek şahsiyeti olarak sunulurken; aile, akraba, komşu ve arkadaşlık ilişkileri aracılığıyla değerlerin günlük hayattaki pratik karşılıkları görünür kılınmaktadır. Değer–kök değer karşılaştırması, dürüstlük, sevgi, saygı, sabır, dostluk ve yardımseverlik değerlerinin kök değerlerle büyük ölçüde örtüştüğünü ortaya koymaktadır.

4.4. Dördüncü Ünite: "Hz. Muhammed'i Tanıyalım" Ünitesine İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabının dördüncü ünitesine ilişkin karakter, değer ve kök değer dağılımları betimsel analiz çerçevesinde sunulmakta ve yorumlanmaktadır. Kodlama sonucunda ünitede toplam 32 farklı karakter ve bu karakterlere ait 56 farklı özellik tespit edilmiştir. Ünite genelinde Hz. Muhammed'in (sav) hayatı merkez alınarak bireysel ve toplumsal düzeyde bütüncül bir ahlak modeli kurgulanmaktadır.

4.4.1. Karakterler ve Temel Özellikleri

4.4.1.1. Karakter Türlerinin Dağılımı

Ünite metinlerinde karakterler ilahi, insani ve hayvani olmak üzere üç ana grupta toplanmıştır. İlahi karakter olarak Yüce Allah'a, insani karakterler olarak peygamberler (Hz. Muhammed, Hz. İbrahim, Hz. İsmail), aile bireyleri, sahabiler, Mekke/Medine toplumu ve çeşitli toplumsal gruplara; hayvani karakterler olarak ise fil ve Ebabil kuşlarına yer verilmiştir. Karakter türleri ve öne çıkan nitelikler Tablo 4.7'de özetlenmiştir.

Tablo 4. 7: "Hz. Muhammed'i Tanıyalım" Ünitesine Ait Karakter ve Özellikleri Bulguları

Karakterler	Karakter Çeşidi	Özellikleri
Hz. Muhammed (sav)	İnsani	Görev bilinci olan (f=4), adil (f=4), yardımsever (f=3), sevgi dolu (f=3), güvenilir (f=3), sabırlı (f=3), saygılı (f=2), akrabalık ilişkilerine önem veren (f=2), aile birliğine önem veren (f=2), destek olma (f=2), sorumluluk sahibi (f=2), duyarlı (f=2), merhametli (f=2), birleştirici (f=2), örnek olan (f=1), rehber (f=1), duygusal (f=1), büyüklere saygılı (f=1), dürüst (f=1), kanaatkâr (f=1), misafirperver (f=1), girişken (f=1), komşularıyla iyi ilişki kuran (f=1), sadık (f=1), vefalı (f=1), davet edici (f=1), kararlı (f=1), yol gösterici (f=1), bilge lider (f=1)

Tablo 4. 7: "Hz. Muhammed'i Tanıyalım" Ünitesine Ait Karakter ve Özellikleri Bulguları (Devamı)

Abdülmuttalib	İnsani	Şefkatli (f=2), ilgili (f=2), adil (f=1), yardımsever (f=1), akrabalık ilişkilerine önem veren (f=1), tevekkül sahibi (f=1), merhametli (f=1)
Ebu Talip	İnsani	Şefkatli (f=2), sevgi dolu (f=1), fedakâr (f=1), cömert (f=1), merhametli (f=1), koruyucu (f=1)
Hz. Hatice	İnsani	Sadık (f=2), güvenilir (f=1), güven duyan (f=1), sabırlı (f=1), anlayışlı (f=1)
Hz. İbrahim	İnsani	Allah'a teslim olmuş (f=2), emirleri yerine getiren (f=1), birlikte hareket eden (f=1), itaatkâr (f=1), şefkatli (f=1)
Yüce Allah	İlahi	Merhamet (f=3), yönlendirici (f=1), sevecen (f=1)
Hz. İsmail	İnsani	Allah'a teslim olmuş (f=2), yardımcı olan (f=1), birlikte hareket eden (f=1), aile kuran (f=1)
Halime	İnsani	Şefkatli (f=3), fedakâr (f=1)
Arap / Mekke Toplumu	İnsani	Adaletsiz (f=1), takdir edici (f=1), duyarlı (f=1), mağdur (f=1)
Müslüman	İnsani	İbadet eden (f=1), sabırlı (f=1), cesur (f=1), vefalı (f=1)
Mekkeliler	İnsani	Duyarsız (f=1), sorumluluklarını yerine getirmeyen (f=1), haksız (f=1)
Amine	İnsani	Ahlaklı (f=1), sevecen (f=1), şefkatli (f=1)
Hanifler	İnsani	Duyarlı (f=2)
Ebu Talip'in eşi Fatıma	İnsani	Şefkatli (f=1), fedakâr (f=1)
Hz. Ali	İnsani	Sevecen (f=1), sadık (f=1)
Hz. Zeyd	İnsani	Sadık (f=2)
Hz. Hacer	İnsani	Sabırlı (f=1)
Zengin Kabileler	İnsani	Haksızlık yapan (f=1)
Köleler	İnsani	Yoksul (f=1)

Tablo 4. 7: "Hz. Muhammed'i Tanıyalım" Ünitesine Ait Karakter ve Özellikleri Bulguları (Devamı)

Medineli Müslümanlar	İnsani	Kararlı (f=1)
Müminler	İnsani	Sevgi dolu (f=1)
Zübeyr	İnsani	Vefalı (f=1)
Abbas	İnsani	Vefalı (f=1)
Hamza	İnsani	Vefalı (f=1)
Ebrehe	İnsani	Zalim (f=1)
Fil	Hayvani	İtaat etmeyen (f=1)
Ebabil Kuşları	Hayvani	İtaatkâr (f=1)
Haris	İnsani	Şefkatli (f=1)
Mekke'nin İleri Gelenleri	İnsani	Duyarlı (f=1)
Hz. Ebubekir	İnsani	Sadık (f=1)
Musab b. Umeyr	İnsani	Sorumluluk sahibi (f=1)
Abdullah	İnsani	Faziletli (f=1)

Tablo 4.7'ye göre en çok vurgulanan karakter Hz. Muhammed (sav) olup, özellikle görev bilinci, adalet, yardımseverlik, sevgi, güven ve sabır nitelikleriyle ön plana çıkmaktadır. İlahi karakter olarak yalnızca Yüce Allah yer almakta; hayvani karakterler ise Fil ve Ebabil kuşlarıdır. Bu dağılım, ünitenin Hz. Muhammed'in şahsiyetini çok yönlü tanıtmayı ve içinde bulunduğu toplumsal yapıyı ahlaki bakış açısıyla değerlendirmeyi amaçladığını göstermektedir.

4.4.1.2. Yüce Allah'ın Temel Özellikleri

Kodlamalar, Yüce Allah'a atfedilen özelliklerin ağırlıklı olarak merhamet, sevgi ve rehberlik ekseninde toplandığını göstermektedir. Örneğin:

- **Merhametli (f=3):** Yüce Allah'ın, insanları doğru yola ulaştırmak, onlara iyilikte bulunmak ve yalnız bırakmamak için Hz. Muhammed'i peygamber olarak görevlendirmesi, O'nun kullarına duyduğu sevgi ve merhametin bir yansımasıdır. (s.94)
- **Yönlendirici (f=1):** *"Yüce Allah ona İslam'ı herkese duyurmasını emredince…" (s.94)* ifadesi, Allah'ın insanları doğruya yönlendiren, hayatlarını düzenlemelerini isteyen ilahi rehber konumunu vurgulamaktadır.
- **Sevecen (f=1):** Allah'ın Hz. Muhammed'i (sav) sevdiği için Müslümanlara ona salavat getirmelerini emretmesi, Allah'ın Peygamberine duyduğu sevginin bir göstergesi olarak sunulmaktadır. (s.98)

Bu çerçevede Yüce Allah, sevgi ve merhametin kaynağı, peygamberler göndererek insanlara doğru yolu gösteren rehber bir varlık olarak tasvir edilmekte; bu da kök değerler arasında yer alan sevgi, merhamet ve adaletle yüksek düzeyde uyum göstermektedir.

4.4.1.3. Peygamberlerin Temel Özellikleri

Ünitede peygamber karakterleri çoğunlukla Hz. Muhammed (sav), bunun yanında Hz. İbrahim ve Hz. İsmail üzerinden işlenmektedir. Kodlamalar, peygamberlere ilişkin başlıca özellikleri şu eksenlerde toplamaktadır:

- **Sorumluluk ve görev bilinci:**
  - *"Hz. Muhammed'e (sav) peygamberlik görevinin Mekke'de verilmesi..." (s.80)*
  - *"Hz. Muhammed (sav), İslam'a davetini üç yıl boyunca gizli olarak yürüttü. Yüce Allah ona İslam'ı herkese duyurmasını emredince…" (s.94)*
  - *"Hz. İbrahim de bu emri yerine getirerek oğlu Hz. İsmail ile Kâbe'nin inşasını tamamladı." (s.80)*
- **Adalet:** Kâbe'nin onarımı sırasında kabileler arasındaki anlaşmazlıkta Hz. Muhammed'in (sav) adil yaklaşımı, Hilfu'l-Fudûl'e katılımı ve zayıfların haklarını korumaya yönelik çabaları, onun adaletin temsilcisi olduğunu göstermektedir. (s.91)
- **Sabır:** Boykot yılları, Taif yolculuğu ve çeşitli zulümlere rağmen Hz. Peygamber'in tebliğini sürdürmesi, peygamberlerin sabırlı, dirençli ve tevekkül sahibi karakterler olarak sunulduğunu ortaya koymaktadır.

Bu özellikler, kök değerler tablosunda yer alan sorumluluk, adalet ve sabırlı olma değerleriyle tam uyum içindedir.

4.4.1.4. İnsani Karakterlerin Özellikleri

İnsani karakterler; Abdülmuttalib, Âmine, Ebu Talib, Hz. Hatice, Halime, Haris, Hanifler, Medineli Müslümanlar, Müminler, köleler, zengin kabileler, Mekke toplumu ve sahabiler gibi geniş bir yelpazede yer almaktadır. Bu karakterlerde özellikle üç tema öne çıkmaktadır:

- **Sevgi–merhamet–vefa:**
  - Abdülmuttalib'in torununa şefkat ve merhametle yaklaşması, ona özel ilgi göstermesi (s.85).
  - Ebu Talib ve eşi Fatıma'nın, Hz. Muhammed'i (sav) kendi çocuklarından ayırt etmeden büyütmeleri (s.86).
  - Hz. Hatice'nin, Hz. Muhammed'e (sav) duyduğu güven ve sadakat, onun yanında durması (s.92, s.94).
  - Halime ve Haris'in, Hz. Muhammed'i sevgi ve şefkatle büyütmeleri (s.89).
- **Sorumluluk ve koruyuculuk:**
  - Medineli Müslümanların Hz. Peygamber'e hem dinî hükümlere uymak hem de onu korumak üzere söz vermeleri (s.95).
  - Musab b. Umeyr'in Medine'ye ilk öğretmen olarak gönderilmesi ve görevini sorumluluk bilinciyle yerine getirmesi (s.95).
- **Adalet / adaletsizlik:**
  - Abdülmuttalib'in adil bir yönetici olarak Kâbe'yi koruması ve yanlış uygulamalara izin vermemesi (s.85).
  - Zengin kabilelerin güçsüzleri köleleştirerek haksızlık yapmaları, kölelerin yoksul ve mağdur olarak tanımlanması (s.82, s.84).
  - Mekke toplumunda kadınlara ve kız çocuklarına değer verilmemesi (s.82).

Bu yapı, insani karakterler üzerinden hem olumlu (sevgi, vefa, sorumluluk) hem de olumsuz (adaletsizlik, zulüm) örnekler sunularak değerlerin pekiştirildiğini göstermektedir.

4.4.2. Karakterleri Niteleyen Değerler

4.4.2.1. Değerlerin Dağılımı

Ünite genelinde öne çıkan değerler ve bağlamları şu şekilde özetlenebilir:

- **Sorumluluk:** Peygamberlerin tebliğ ve liderlik görevleri, Musab b. Umeyr'in Medine'ye öğretmen olarak gönderilmesi, Medineli Müslümanların Hz. Peygamber'i koruma sözü, Mescid-i Nebevi'nin inşası ve Ensar–Muhacir kardeşliği gibi örneklerde güçlü biçimde işlenmektedir.
- **Sevgi:** Aile içi sevgi (Âmine, Ebu Talib, Hz. Hatice, Halime), sütannelik kurumu, akraba ve komşu ziyaretleri, Peygamber ve Ehlibeyt sevgisi, Müslümanların Hz. Peygamber'e salavat getirmesi bağlamında vurgulanmaktadır.
- **Adalet:** Kâbe anlaşmazlığının çözümü, Hilfu'l-Fudûl, zayıfların ve kölelerin haklarının korunması, Veda Hutbesi'nde "can, mal, din dokunulmazlığı" vurgusu üzerinden somutlaştırılmaktadır.
- **Sabır:** Hz. Hacer'in zemzem arayışı, ilk Müslümanların boykot ve baskılara karşı direnişi, Hz. Peygamber'in bütün zorluklara rağmen tebliğini sürdürmesi örnekleriyle işlenmektedir.

Bu dağılım, ünitenin ana ekseninin sorumluluk–sevgi–adalet olduğunu; sabır ve özdenetimin bu ekseni destekleyen tamamlayıcı değerler olarak kurgulandığını göstermektedir.

4.4.2.2. Önemli Tespitler

Elde edilen bulgular özetle şu noktalarda yoğunlaşmaktadır:

i. Sorumluluk–sevgi–adalet ekseni, ünitenin temel omurgasını oluşturmaktadır. Hz. Muhammed'in (sav) peygamberlik görevi, aile içi ilişkileri ve toplumsal liderliği bu eksen üzerinde sunulmuştur.

ii. Yüce Allah'ın merhameti ve rehberliği, peygamberlerin görev bilinci ve toplumsal adalet vurgusuyla birleşerek ilahi–peygamberî–insani bir değer zinciri oluşturmakta; böylece değerler dikey bir süreklilik içinde aktarılmaktadır.

iii. Aile sahneleri ve gündelik örnekler, çocuk okuyucuya yakın somut durumlar üzerinden sevgi, merhamet, vefa, misafirperverlik ve aile birliğine önem verme

değerlerini görünür kılmakta; bu da değer eğitimini duygusal bağlamlarla güçlendirmektedir.

iv. Karşıt örnekler (Ebrehe, zengin kabileler, adaletsiz Mekke toplumu) aracılığıyla zulüm, haksızlık ve adaletsizlik somutlaştırılmakta; böylece adalet, merhamet ve sorumluluk değerlerinin gerekliliği pedagojik olarak pekiştirilmektedir.

4.4.2.3. Karakter–Değer İlişkisi

Karakterlerle değerler arasındaki ilişki incelendiğinde aşağıdaki örüntü öne çıkmaktadır:

- Yüce Allah ↔ sevgi, merhamet, rehberlik: Peygamberler göndermesi, Hz. Muhammed'i (sav) son peygamber olarak görevlendirmesi ve insanları doğruya yönlendirmesi, kök değerler arasında yer alan sevgi, merhamet ve adaletle uyum hâlindedir.
- Peygamberler ↔ sorumluluk, adalet, sabır, sevgi: Hz. Muhammed'in (sav) tebliğ görevi, Kâbe anlaşmazlığını adaletle çözmesi, Hilfu'l-Fudûl'e katılımı ve zulme rağmen tebliğini sürdürmesi; Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in Kâbe'yi inşa sürecindeki teslimiyeti ve görev bilinci, sorumluluk, adalet ve sabır kök değerleriyle doğrudan örtüşmektedir.
- İnsani karakterler ↔ sevgi, sorumluluk, adalet/adaletsizlik, vefa: Aile bireyleri sevgi, merhamet ve aile birliğine önem verme; Hanifler toplumsal bozulmaya karşı duyarlılık; Medineli Müslümanlar ve Musab b. Umeyr sorumluluk; köleler ve mağdurlar adalet ihtiyacı; Zübeyr, Abbas, Hamza, Hz. Ebubekir gibi isimler vefa ve sadakat değerleriyle ilişkilendirilmektedir.

Bu ilişkiler, her bir karakter türünün belirli kök değerlerle tutarlı şekilde kurgulandığını; özellikle Hz. Muhammed'in (sav) sorumluluk ve adalet değerlerinin somutlaşmış modeli olarak sunulduğunu göstermektedir.

4.4.3. Karakterlerin Rol Model Özellikleri

4.4.3.1. Karakterlerin Rolleri ve Toplumsal Etkileri

Karakterlerin işlevsel rolleri dikkate alındığında:

- Peygamberler (özellikle Hz. Muhammed): Toplumu eğiten, birleştiren ve dönüştüren rehber ve lider figürlerdir. Medine Sözleşmesi, Ensar–Muhacir

kardeşliği, Mescid-i Nebevi'nin inşası ve Veda Hutbesi örnekleri üzerinden toplumsal barış ve adaletin kurucu aktörü olarak kurgulanmaktadır.

- Aile bireyleri (Abdülmuttalib, Âmine, Ebu Talib, Hz. Hatice, Halime vb.): Dayanışma, sevgi, merhamet, vefa ve aile birliğini temsil eder; çocuk okuyucunun duygusal ve kimlik gelişimi için temel bir öğrenme ortamı olarak sunulmaktadır.
- Toplum liderleri (Abdülmuttalib vb.): Adaleti tesis eden, kutsal mekânları ve toplumsal düzeni koruyan, yanlış uygulamalara engel olan figürlerdir.
- Topluluklar (Mekke toplumu, Ensar, Muhacirler, Medineli Müslümanlar): Adalet, dayanışma, vatanseverlik ve toplumsal birlik gibi değerlerin hem olumlu hem olumsuz örnekleri üzerinden didaktik biçimde işlenmesini sağlamaktadır.

Bu yapı, ünitenin Hz. Muhammed'in (sav) hayatını yalnızca tarihsel bir anlatı olarak değil, aynı zamanda toplumsal dönüşüm ve değer inşası modeli olarak sunduğunu göstermektedir.

4.4.4. Karakterleri Niteleyen Değerlerin Kök Değerler ve Alt Tutumlarla İlişkisi

4.4.4.1. Değerlerin Günlük Hayata Yansımaları

Metinlerde, değerlerin yalnızca kuramsal düzeyde değil, günlük hayata yansıyan davranışlar üzerinden somutlaştırıldığı görülmektedir. Bunlar arasında:

- **Aile içi sevgi ve adalet:** Hz. Muhammed'in (sav) çocuklara sevgi ve adaletle yaklaşması, kız çocuklarının değersiz görüldüğü bir toplumda bütün çocuklara eşit değer vermesi (s.94).
- **Misafirperverlik ve dayanışma:** Misafirlere ikramda bulunması, akraba ve komşu ziyaretlerini ihmal etmemesi, Ensar–Muhacir kardeşliği örnekleri (s.90–95).
- **Toplumsal sorumluluk ve vatanseverlik:** Medine'nin savunulması için hendek kazılması, Medine Sözleşmesi ile ortak yaşam ilkelerinin belirlenmesi, Mekke'nin fethinde affedicilik ve barışçı tutum (s.96–97).

Bu örnekler, ünitede işlenen değerlerin öğrencilerin günlük yaşamlarıyla ilişkilendirildiğini ve ahlaki davranış örüntüleri üzerinden modellendiğini ortaya koymaktadır.

4.4.4.2. Değer–Kök Değer Uygunluğu

Dördüncü üniteye ilişkin genel değerlendirme, değerler ile kök değerler arasındaki uyumun büyük ölçüde sağlandığını ortaya koymaktadır:

- Sorumluluk, adalet ve sabır değerleri; kök değerler tablosunda yer alan "sorumlu olma", "adil olma" ve "sabırlı olma" başlıklarıyla tam uyum içindedir.
- Sevgi değeri, bağlama göre merhamet, aile birliğine önem verme, vefa ve diğerkâmlık gibi alt tutumlarla birlikte işlendiğinden, kök değer "sevgi"yi destekleyen geniş bir anlam alanına sahiptir.
- Dostluk, dayanışma, sadakat ve sorumlulukla ilişkilendirilerek kök değerleri tam uyum biçiminde desteklemektedir.

Bu çerçevede, dördüncü ünitede sorumluluk, sevgi, adalet ve sabır değerlerinin ilahi, peygamberî ve insani karakterler üzerinden sistematik biçimde işlendiği ve öğrencilerin hem bireysel hem toplumsal yaşam pratikleriyle ilişkilendirildiği söylenebilir.

Tablo 4. 8: Dördüncü Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti

Kategori	**Alt Boyut / Değer**	**Yoğunluk / Düzey**	**Temsil Edildiği Karakterler**	**Örnek Bağlam / Cümle**
Karakter Türleri	İlahi karakterler	5	Yüce Allah	*"Yüce Allah, insanların doğru ve güzel yaşamayı öğrenmeleri için onlara yol gösterecek peygamberler göndermiştir." (s.80)*
	İnsani karakterler	142	Aile bireyleri, Müslümanlar, toplum liderleri, topluluklar	*"Abdülmuttalib, torununa karşı çok iyilikseverdi." (s.90)*

Tablo 4. 9: Dördüncü Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti (Devamı)

	Hayvani karakterler	2	Fil, Ebabil kuşları	*"Fil ordusu, Kâbe'ye yaklaşınca en öndeki fil birden yere çöktü." (s.88)*
Yüce Allah'ın Özellikleri	Sevgi–Merhamet	4	Yüce Allah	*"Yüce Allah, insanların doğru ve güzel yaşamayı öğrenmeleri için onlara yol gösterecek peygamberler göndermiştir." (s.80)*
	Rehberlik	1	Yüce Allah	*"Yüce Allah, ilk vahiyle birlikte insanları İslam dinine davet etmesi için Hz. Muhammed'i (sav) peygamber olarak görevlendirdi." (s.94)*
Peygamberlerin Özellikleri	Sorumluluk–Görev bilinci	6	Hz. Muhammed, Hz. İbrahim, Hz. İsmail	*"Hz. Muhammed (sav), İslam'a davetini üç yıl boyunca gizli olarak yürüttü." (s.94)*
	Adalet	4	Hz. Muhammed	*"Hz. Muhammed (sav), adaletsizlik yapmaz, herkes için en doğru kararları verirdi." (s.91)*
	Sabır	3	Hz. Muhammed	*"Hz. Peygamber, yaşadığı sıkıntılara rağmen Allah'tan (cc) aldığı mesajı bütün insanlara duyurmalıydı." (s.95)*

Tablo 4. 10: Dördüncü Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti (Devamı)

İnsani Karakterlerin Özellikleri	Sevgi–Merhamet–Aile birliği	7	Abdülmuttalib, Âmine, Ebu Talib, Hz. Hatice, Halime vb.	*"Ebu Talib, eşi Fatıma ile birlikte Hz. Muhammed'i (sav) kendi çocuklarından ayırt etmeden yetiştirdi." (s.86)*
	Sorumluluk–Çevreye duyarlılık	4	Hanifler, Medineli Müslümanlar, Musab b. Umeyr vb.	*"Onlar, Hz. Peygamber'e iki konuda söz verdiler: Allah'ın emir ve yasaklarına uymak ve Hz. Peygamber'i korumak." (s.95)*
	Adalet / Adaletsizlik	2	Abdülmuttalib, Mekke toplumu, köleler	*"Fakir ve güçsüzler, zenginler tarafından eziliyor, büyük haksızlığa uğruyordu." (s.91)*
Değerler	Sorumluluk	15	Peygamberler, Medineli Müslümanlar, Musab b. Umeyr vb.	*"Hz. Peygamber, müşriklerin her türlü çirkin saldırısına rağmen Mekke'ye gelenlere İslam'ı anlatıyordu." (s.95)*
	Sevgi	12	Aile bireyleri, Müslümanlar, müminler	*"Peygamber Efendimiz, aile bireyleri arasında asla ayrım yapmazdı." (s.94)*
	Adalet	8	Hz. Muhammed, Abdülmuttalib	*"Bu hutbesinde 'can, mal, din dokunulmazlığı' üzerinde durdu." (s.98)*

Tablo 4. 11: Dördüncü Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti (Devamı)

	Sabır	5	Hz. Hacer, ilk Müslümanlar, Hz. Muhammed	*"Onlar, sabır ve şükürle Allah'tan (cc) gelene teslim oldular." (s.92)*
Değer–Kök Değer Uygunluğu	Sorumluluk	Tam uyum	Hz. Muhammed, Musab b. Umeyr, Medineli Müslümanlar	*Kök değerde "sorumlu olma" ile doğrudan örtüşmektedir.*
	Adalet	Tam uyum	Hz. Muhammed, Abdülmuttalib	*Kök değerde yer alan "adil olma" ile tam uyumludur.*
	Sabır	Tam uyum	Hz. Hacer, Hz. Muhammed, ilk Müslümanlar	*"Sabırlı olma" kök değeriyle örtüşmektedir.*
	Sevgi	Geniş uyum	Yüce Allah, aile bireyleri, Müslümanlar	*Merhamet, aile birliği, vefa ve diğerkâmlık alt tutumlarıyla kök değer "sevgi"yi desteklemektedir.*

Tablo 4.8, dördüncü üniteye ait karakter, değer ve kök değer ilişkilerini nitel bulgular ve yaklaşık frekanslarla birlikte özetlemektedir. Bulgular, ünitede peygamber ve insani karakterlerin merkezde konumlandığını; sorumluluk–sevgi–adalet ekseninin, sabır ve özdenetimle desteklenerek öğrenciler için bütüncül bir ahlak modeli sunduğunu göstermektedir.

4.5. Beşinci Ünite: "Din ve Temizlik" Ünitesine İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabının beşinci ünitesi olan "Din ve Temizlik"e ilişkin karakter, değer ve kök değer dağılımları betimsel analiz çerçevesinde sunulmakta ve yorumlanmaktadır. Ünite genelinde temizlik; iman, güzel

ahlak ve çevre bilinci ile ilişkilendirilerek dinî–ahlaki bir sorumluluk alanı olarak yapılandırılmaktadır. Kodlama sonucunda ünitede toplam 5 farklı karakter ve bu karakterlere ait 14 farklı özellik tespit edilmiştir.

4.5.1. Karakterler ve Temel Özellikleri

4.5.1.1. Karakter Türlerinin Dağılımı

Ünite metinlerinde yer alan karakterler ilahi ve insani olmak üzere iki ana grupta sınıflandırılmış; ruhani ve hayvani karakterlere bu ünitede yer verilmemiştir. Kodlamalara göre:

- İnsani karakterler (insan, Hz. Muhammed (sav), Müslüman, dede): ağırlıklı olarak yer almakta,
- İlahi karakter (Allah): sınırlı fakat belirleyici bağlamlarda kullanılmaktadır.

Karakter türleri ve öne çıkan nitelikler Tablo 4.9'da özetlenmiştir.

Tablo 4. 12: "Din ve Temizlik" Ünitesine Ait Karakter ve Özellikleri Bulguları

Karakterler	Karakter çeşidi	Özellikleri
İnsan	İnsani	Toplumsal sorumluluk bilincine sahip (f=1), adaletli (f=1), güvenilir (f=1), doğru sözlü (f=1), saygılı (f=1), sevgi dolu (f=1), sorumluluk sahibi (f=1), pişmanlık duyan (f=1), dikkatli (f=1)
Hz. Muhammed (sav)	İnsani	Duyarlı (f=2), sorumluluk sahibi (f=1), yardımsever (f=1)
Müslüman	İnsani	Duyarlı (f=3)
Allah	İlahi	Merhametli (f=1), adil (f=1)
Dede	İnsani	Öğretici (f=1)

Tablo 4.9.'a göre en fazla özelliğe sahip karakter "İnsan" olup, "toplumsal sorumluluk bilincine sahip, adaletli, güvenilir, doğru sözlü, saygılı, sevgi dolu,

sorumluluk sahibi, pişmanlık duyan, dikkatli" nitelikleriyle tanımlanmıştır. Hz. Muhammed (sav), "duyarlı, sorumluluk sahibi ve yardımsever" özellikleriyle öne çıkarken; Müslüman karakteri özellikle "duyarlılık" (f=3) değeri üzerinden vurgulanmaktadır. İlahi karakter olarak yer alan Allah, "merhametli" ve "adil" sıfatlarıyla; dede karakteri ise "öğretici" yönüyle dikkat çekmektedir. Bu tablo, din ve temizlik ilişkisinin bireylerdeki ahlaki tutumlarla bütünleştirilerek farklı karakterler aracılığıyla öğrenciye sunulduğunu göstermektedir.

4.5.1.2. Yüce Allah'ın Temel Özellikleri

Beşinci ünitede Yüce Allah'a atfedilen özellikler iki ana eksende yoğunlaşmaktadır:

1. **Merhamet ve sevgi:** Allah'ın temizliği sevmesi ve temiz olan kullarını sevdiğinin belirtilmesi, O'nun kullarının sağlık, huzur ve iyiliğini isteyen merhametli bir ilahi varlık olarak konumlandırıldığını göstermektedir. Bu vurgu, temizlikle birlikte Allah'ın sevgisi ve rızasının da kazanılabileceği fikrini öne çıkarır. (s.109)
2. **Adalet ve ölçü:** *"Allah (cc), evrendeki her şeyi bir ölçü ve düzen içerisinde yaratmış, insanların faydasına sunmuştur. İnsanlardan da bu ölçü ve düzeni korumasını istemiştir." (s.117)* ifadesi, yaratılışta adalet, denge ve düzeni öne çıkarmaktadır. İnsanlardan bu ölçü ve düzeni korumalarının istenmesi, çevreye ve diğer canlılara karşı sorumluluğu adalet kavramıyla ilişkilendirmektedir.

Bu çerçevede Yüce Allah, bir yandan temizliği ve temiz olanları seven merhametli bir ilahî varlık, diğer yandan evrendeki ölçü ve düzeni kuran ve korunmasını talep eden adil bir otorite olarak sunulmaktadır. Bu yaklaşım, kök değerler bağlamında "merhametli olma" ve "adil olma" kök değerleriyle doğrudan uyum içerisindedir.

4.5.1.3. Peygamberlerin Temel Özellikleri

Beşinci ünitede peygamber anlatısı, doğrudan Hz. Muhammed (sav) üzerinden yürütülmekte ve onun özellikle temizlik, çevre bilinci ve aile içi yardımlaşma konularındaki tutumları öne çıkarılmaktadır. Kodlamalara göre Hz. Muhammed (sav) şu özelliklerle tanımlanmaktadır:

- **Sorumluluk ve görev bilinci:** *"Hz. Muhammed (sav), temizlik konusunda hassasiyet göstermiş, 'Temizlik imanın yarısıdır.' buyurarak Müslümanlara temiz*

olmayı öğütlemiştir." (s.108) ifadesi, temizlik konusunun imanla ilişkilendirilerek bireyin hem kendine hem çevresine karşı sorumlu olması gerektiğini vurguladığını göstermektedir.

- **Duyarlılık:** Hz. Peygamber'in çevre temizliğine dair öğütleri ve toplumun genel iyiliğine yönelik hassasiyeti, onun çevre ve toplum karşısında duyarlı bir lider olduğunu ortaya koymaktadır. (s.116, s.119)
- **Yardımseverlik ve aile içi dayanışma:** *"Hz. Peygamber de ev işlerinde ailesine yardımcı olmuştur." (s.116)* ifadesi, onun aile bireyleriyle dayanışma içinde olan, yardımsever bir şahsiyet olduğunu göstermekte; temizlik temasını aile içi paylaşım ve iş birliği ile ilişkilendirmektedir.

Bu özellikler, kök değerler tablosundaki "sorumluluk", "yardımseverlik" ve "adalet" başlıklarıyla doğrudan örtüşmekte; Hz. Muhammed'i (sav) din ve temizlik ilişkisinin temel model karakteri hâline getirmektedir.

4.5.1.4. İnsani Karakterlerin Özellikleri

İnsani karakterler (insan, Müslüman, dede) açısından öne çıkan özellikler şunlardır:

- **Toplumsal sorumluluk ve ahlaki bütünlük (İnsan):** İnsan karakteri; toplumsal sorumluluk bilincine sahip, adaletli, güvenilir, doğru sözlü, saygılı, sevgi dolu, sorumluluk sahibi, pişmanlık duyan ve dikkatli olarak tanımlanmaktadır.
  - *"Temizlik, kişinin toplumsal saygınlığını artırdığı gibi toplumun huzurunu da sağlar." (s.108)* ifadesi, temizliğin bireysel hijyenin ötesinde toplumsal bir sorumluluk olduğunu göstermektedir.
  - *"Güzel ahlak sahibi kimse, her zaman doğruyu söyler, kendisine verilen emanete sahip çıkar, insanlara saygı ve sevgi ile yaklaşır." (s.109)* cümleleri; doğru sözlülük, güvenilirlik, sevgi ve saygı değerlerini insan karakterinde bütüncül bir ahlak profili olarak ortaya koymaktadır.
  - Günah sonrası pişmanlık ve tövbe vurgusu, insanın kendi davranışlarını sorgulayıp değiştirme sorumluluğunu üstlendiğini göstermektedir. (s.109)
  - *"İnsanın kişisel temizliğine dikkat etmesi, sosyal yaşantısını da etkileyerek toplumdaki saygınlığını ve öz güvenini arttırır." (s.115)* ifadesi, dikkatli ve özenli olma tutumunu güçlendirmektedir.

- **Duyarlılık ve öz denetim (Müslüman):** Müslüman karakteri özellikle "duyarlı" özelliği (f=3) ile öne çıkarılmaktadır:
  - *"Müslüman; bedeninin, elbisesinin ve namaz kılacağı yerin temizliğini sağladıktan sonra namaza niyet ederken kalbini de her türlü kötü düşünceden arındırır." (s.111)* ifadesi hem ibadete hazırlıkta titizlik hem de öz denetim değerinin altını çizmektedir.
- **Öğreticilik ve kuşaklar arası aktarım (Dede):** Dede karakteri, torununa abdest almayı öğreten ve cami ziyaretiyle dinî bilgiyi uygulamalı olarak aktaran bir figürdür:
  - *"Dedem bana, Rabbimize ibadet ederken temiz olmamız gerektiğini, bu temizliği de abdest alarak sağlayacağımı söyledi." (s.112)* cümlesi, dede figürünün öğretici rolünü ve aile içi dinî eğitimdeki yerini vurgulamaktadır.

Bu tablo, beşinci ünitede insani karakterlerin ağırlıklı olarak öz denetim, sorumluluk, adalet ve öğreticilik ekseninde kurgulandığını göstermektedir.

4.5.2. Karakterleri Niteleyen Değerler

4.5.2.1. Değerlerin Dağılımı

"Din ve Temizlik" ünitesinde işlenen başlıca değerler ve yaklaşık frekansları şu şekilde özetlenebilir:

- **Sorumluluk:** Temizlik–iman ilişkisi, toplum huzuruna katkı, çevreyi koruma, ibadet öncesi hazırlık ve aile içi görevler gibi bağlamlarda öne çıkmaktadır.
- **Öz denetim:** Günah sonrası pişmanlık ve tövbe, kalbin kötü düşüncelerden arındırılması, namaza hazırlıkta içsel arınma ve kişisel temizliğin öz güvenle ilişkisi örneklerinde işlenmektedir.
- **Adalet:** Çevre hakkını gözetmek, kul hakkından sakınmak ve tüm canlılara temiz bir ortam sunmak üzerinden tanımlanmaktadır.
- **Sevgi/merhamet: Düşük frekansta** Özellikle Allah'ın temizliği ve temiz olanları sevmesi; insanın diğer insanlara sevgiyle yaklaşması çerçevesinde vurgulanmaktadır.

Bu dağılım, ünitede temizlik temasının özellikle "sorumluluk" ve "öz denetim" değerleri etrafında yoğunlaştığını; "adalet" değerinin ise çevre ve kul hakkı ekseninde destekleyici bir rol üstlendiğini göstermektedir.

4.5.2.2. Önemli Tespitler

Elde edilen bulgular, beşinci ünite için şu temel tespitleri ortaya koymaktadır:

1. **Temizlik, doğrudan iman ve sorumlulukla ilişkilendirilmiştir.** *"Temizlik imanın yarısıdır."* hadisi üzerinden temizlik; imanla bağlantılı dinî bir yükümlülük ve bireyin hem kendine hem de topluma karşı sorumluluğunun bir gereği olarak sunulmaktadır.
2. **Çevre bilinci, adalet ve kul hakkı çerçevesinde temellendirilmiştir.** Çevreyi kirletmemenin "insanların ve canlıların hakkını gözetmek" anlamına geldiği vurgulanmakta; çevre temizliği, yalnızca ekolojik değil, aynı zamanda ahlaki ve dinî bir adalet meselesi hâline getirilmektedir.
3. **Kişisel temizlik, sosyal saygınlık ve öz güvenle ilişkilendirilmiştir.** Temizliğe dikkat etmenin bireyin toplumsal saygınlığını ve öz güvenini artırdığı vurgulanarak, temizlik bireysel kimlik ve toplumsal konumla ilişkilendirilmektedir.

Bu çerçevede ünite, gündelik temizlik pratiklerinin arkasındaki manevi ve ahlaki anlamı görünür kılmakta; öğrencinin din–temizlik ilişkisinde davranış ve değer bağını kurmasını kolaylaştırmaktadır.

4.5.2.3. Karakter–Değer İlişkisi

Karakterlerle değerler arasındaki ilişkiler şu şekilde özetlenebilir:

- **Hz. Muhammed (sav) ↔ sorumluluk, yardımseverlik, çevre bilinci:** Temizlik ve çevreye dair hadis ve öğütler, sorumluluk kök değeriyle tam uyum içindedir. Ev işlerinde ailesine yardımcı olması ise yardımseverlik ve aile içi dayanışma değerlerini görünür kılar.
- **Müslüman / insan ↔ öz denetim, sorumluluk, adalet:** Namaza hazırlıkta kalp temizliği, günah sonrası pişmanlık ve tövbe, kişisel temizliğin öz güven ve saygınlıkla ilişkilendirilmesi öz denetim değerini; toplum huzuruna katkı vurgusu

sorumluluğu, çevre temizliği üzerinden hak gözetme ise adalet kök değerini destekler.

- **Yüce Allah ↔ sevgi–merhamet, adalet:** Allah'ın temizliği ve temiz olanları sevmesi "merhametli olma" kök değerini; evrendeki ölçü ve düzen vurgusu ise "adil olma" kök değerini güçlendirmektedir.

Bu analiz, işlenen değerlerin büyük çoğunluğunun kök değerlerle doğrudan uyumlu olduğunu; özellikle öz denetim değerinin, dürüstlük ve sorumluluk arasında köprü kuran işlevsel bir ara değer olarak konumlandırıldığını göstermektedir.

4.5.3. Karakterlerin Rol Model Özellikleri

4.5.3.1. Karakterlerin Rolleri ve Toplumsal Etkileri

Karakterlerin işlevsel rolleri dikkate alındığında:

- **Hz. Muhammed (sav):** Temizlik, güzel ahlak ve çevre duyarlılığı konusunda topluma örnek davranış modelleri sunan ahlaki liderdir. Hadisleri ve tavsiyeleri, öğrenciler için normatif referans noktasıdır.
- **Dede:** Aile içi dinî eğitimin taşıyıcısı ve aktarıcısıdır. Torununa abdest almayı öğretmesi ve ibadet–temizlik ilişkisini açıklaması, değerlerin kuşaklar arası aktarımını somutlaştırır.
- **Müslüman/insan:** Kişisel temizlik, öz denetim ve çevre temizliğine gösterdiği özenle toplumsal sorumluluk ve adalet bilincini yaygınlaştıran aktör olarak resmedilmektedir.

Bu kurguda ünitenin amacı, temizlik temasını bireysel hijyenin ötesine taşıyarak aile, toplum ve çevre boyutlarıyla çok katmanlı bir değer alanına dönüştürmektir.

4.5.4. Karakterleri Niteleyen Değerlerin Kök Değerler ve Alt Tutumlarla İlişkisi

4.5.4.1. Değerlerin Günlük Hayata Yansımaları

Metinde değerlerin günlük hayata yansımaları somut davranış örnekleriyle iç içe sunulmaktadır:

- **Kişisel temizlik ve öz güven:** *"İnsanın kişisel temizliğine dikkat etmesi, sosyal yaşantısını da etkileyerek toplumdaki saygınlığını ve öz güvenini arttırır."*

(s.115) cümlesi, temizlik, öz güven ve toplumsal saygınlık arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır.

- **Aile içi dayanışma:** *"Hz. Peygamber de ev işlerinde ailesine yardımcı olmuştur." (s.116)* ifadesi, yardımseverlik ve aile içi dayanışmanın pratik bir yansıması olarak öğrenciye model sunmaktadır.
- **Çevre temizliği ve adalet:** *"Bir Müslüman, özellikle kul hakkından sakınmak, insanların ve canlıların hakkını gözetmek amacıyla çevre temizliğine dikkat etmelidir." (s.119)* cümlesiyle çevre bilinci, kul hakkı ve adalet kavramlarıyla doğrudan ilişkilendirilmektedir.

Bu örnekler, beşinci ünitenin değerleri yalnızca kavramsal düzeyde değil, öğrencinin gündelik hayatında karşılaşabileceği somut davranışlar üzerinden aktardığını göstermektedir.

4.5.4.2. Değer–Kök Değer Uygunluğu

Beşinci üniteye ilişkin genel değerlendirme, işlenen değerler ile kök değerler arasındaki uyumun yüksek düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır:

- Sorumluluk, kök değerler tablosunda yer alan "sorumlu olma" ile tamamen uyumludur; temizlik, ibadet hazırlığı, çevre koruma ve toplumsal huzur bağlamlarında geniş bir alana yayılmıştır.
- Adalet, çevre temizliği ve kul hakkı bağlamında "adil olma" kök değeriyle doğrudan örtüşmektedir.
- Öz denetim, kök değerlerde yer alan "dürüstlük" ve "sorumluluk" başlıklarıyla iç içe geçmiş bir alt tutum olarak; kişinin davranışlarını kontrol etmesi, hatasından dönmesi ve kendini düzeltmesi bağlamında kısmi uyum göstermektedir.
- Sevgi/merhamet, Allah'ın temiz olanları sevmesi ve insanların birbirine sevgiyle yaklaşması üzerinden "merhametli olma" kök değerini destekleyici niteliktedir.

Aşağıda, beşinci üniteye ilişkin temel bulguları özetleyen tablo yer almaktadır.

Tablo 4. 13: Beşinci Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti

Kategori	Alt Boyut / Değer	Yoğunluk / Düzey	Temsil Edildiği Karakterler	Örnek Bağlam / Cümle
Karakter Türleri	İnsani karakterler	17	Hz. Muhammed (sav), Müslümanlar, dede, genel insan	*"Güzel ahlak sahibi kimse, her zaman doğruyu söyler..." (s.109)*
	İlahi karakterler	2	Yüce Allah	*"Allah temizdir, temizliği ve temiz olanları sever." (s.108)*
Yüce Allah'ın Özellikleri	Merhamet	1	Yüce Allah	*"Allah temizliği ve temiz olanları sever." (s.108)*
	Adalet	1	Yüce Allah	*"Allah (cc), evrendeki her şeyi bir ölçü ve düzen içerisinde yaratmış..." (s.117)*
Peygamberlerin Özellikleri	Sorumluluk	3	Hz. Muhammed (sav)	*"Temizlik imanın yarısıdır.' buyurarak Müslümanlara temiz olmayı öğütlemiştir." (s.108)*
	Yardımseverlik	1	Hz. Muhammed (sav)	*"Ev işlerinde ailesine yardımcı olmuştur." (s.116)*
İnsani Karakterlerin Özellikleri	Öz denetim	4	Müslüman, insan	*"Her türlü kötü düşünce ve davranıştan uzak durarak..." (s.109)*

Tablo 4. 10: Beşinci Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti **(**Devamı)

	Sorumluluk	3	İnsan, Müslüman	*"Toplumun huzurunu da sağlar." (s.108)*
	Dürüstlük– güvenilirlik	2	İnsan	*"Kendisine verilen emanete sahip çıkar." (s.109)*
	Adalet / hak gözetme	2	Müslüman	*"Bir Müslüman, özellikle kul hakkından sakınmak, insanların ve canlıların hakkını gözetmek amacıyla çevre temizliğine dikkat etmelidir." (s.119)*
Değerler	Sorumluluk	6	Peygamberler, Müslümanlar, insan	*"... bulundukları çevrenin temizliğine de dikkat etmelerini ister." (s.108)*
	Öz denetim	4	Müslüman	*"... kalbini de her türlü kötü düşünceden arındırır." (s.111)*
	Adalet	3	Müslüman	*"Böylece hem Allah'ın (cc) emrini yerine getirmiş hem de tüm canlıların temiz bir ortamda yaşamasına katkıda bulunmuş oluruz." (s.119)*
	Sevgi	2	İnsan	*"İnsanlara saygı ve sevgi ile yaklaşır." (s.109)*

Tablo 4. 10: Beşinci Üniteye İlişkin Karakter ve Değer Analizi Özeti **(**Devamı)

	Saygı	1	İnsan	*"İnsanlara saygı ve sevgi ile yaklaşır." (s.109)*
	Dürüstlük	2	İnsan	*"Güzel ahlak sahibi kimse, her zaman doğruyu söyler..." (s.109)*
Değer–Kök Değer Uygunluğu	Sorumluluk	Tam uyum	Peygamberler, Müslümanlar, insan	Kök değerde doğrudan yer alır.
	Adalet	Tam uyum	Yüce Allah, Müslüman	Hak gözetme bağlamıyla örtüşür.
	Öz denetim	Kısmi uyum	Müslüman	Dürüstlük–sorumluluk ilişkisini güçlendirir.
	Sevgi / merhamet	Kısmi uyum	Yüce Allah, insan	Merhamet ve diğerkâmlık alt tutumlarıyla bağlantılıdır.

Tablo 4.10, beşinci üniteye ait karakter, değer ve kök değer ilişkilerini nicel/nitel frekanslarla birlikte özetlemektedir. Bulgular, ünitede en baskın karakter türünün Hz. Muhammed (sav) öncülüğünde insani karakterler olduğunu ve temizlik temasının özellikle sorumluluk, öz denetim ve adalet değerleri etrafında kurgulandığını göstermektedir. İnsani karakterler; kişisel hijyen, ibadete hazırlık ve çevre temizliği bağlamlarında sorumluluk ve öz denetimle, Müslüman tipi ise çevre ve kul hakkı vurgusuyla adalet değeriyle temsil edilmektedir. Peygamber anlatıları, temizlik ve çevre bilinci konusunda model alınacak davranışları öne çıkararak sorumluluk ve yardımseverlik boyutunda yoğunlaşmaktadır. Değer–kök değer karşılaştırması, sorumluluk ve adalet değerlerinin kök değerlerle tam uyumlu olduğunu, öz denetim ve

sevgi değerlerinin ise dürüstlük ve sorumlulukla ilişkili alt tutumlar üzerinden kısmen örtüştüğünü ortaya koymaktadır.

Tablo 4. 14: Kök Değerlerin Ünitelere Göre Toplam Dağılımı

Kök Değer	**Toplam**
Sevgi	91
Sorumluluk	87
Yardımseverlik	57
Saygı	40
Dürüstlük	36
Adalet	24
Dostluk	19
Sabır	12
Öz Denetim	7
Vatanseverlik	4

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada elde edilen bulgular, İlkokul dördüncü sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alan karakterlerin değer aktarımında merkezi bir rol üstlendiğini ve bu karakterlerin öğrencilerin ahlaki gelişim süreçlerinde işlevsel birer figür olarak kurgulandığını göstermektedir. Ders kitabında karakterler aracılığıyla en sık vurgulanan değerlerin sevgi, sorumluluk, yardımseverlik ve saygı olduğu saptanmıştır. Bu durumun Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programında yer alan kök değerlerle genel olarak örtüştüğü görülmektedir. Bu bulgu, DKAB ders kitaplarında değerlerin karakter temelli bir yaklaşımla öğrencilere sunulduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma bulgularında sevgi değerinin diğer kök değerlere kıyasla daha yoğun biçimde temsil edilmesi, ilkokul düzeyindeki öğrencilerin gelişim özellikleriyle ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda, ders kitabında sevgi değerinin merkezî bir konumda yer alması pedagojik açıdan anlamlı bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Ancak bazı kök değerlerin ikincil düzeyde ele alınması, değer aktarımında bütüncül bir denge sağlanamadığını göstermektedir.

Elde edilen bulgular, karakterlerin değer aktarımında yalnızca söylemsel düzeyde değil, davranışsal örnekler yoluyla kullanıldığını ortaya koymaktadır. Karakterlerin günlük yaşam bağlamları içinde sunulması, değerlerin soyut kavramlar olmaktan çıkarılarak öğrencilerin somut yaşantılarıyla ilişkilendirilmesini sağlamaktadır. Bu durum, karakterlerin rol model işlevini güçlendirmekte ve değerlerin içselleştirilmesine katkı sunmaktadır. Ancak bazı ünitelerde karakter çeşitliliğinin sınırlı olması ve belirli değerlerin tekrar eden anlatımlarla sunulması, değer aktarımının derinliğini azaltabilecek bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu araştırmanın bulguları, DKAB ders kitaplarında kök değerlerin dağılımı ve bazı değerlerin daha baskın olduğu yönündeki önceki çalışmalarla (Ağca & Meydan, 2022; Arslan & Çetin, 2024; Eker & Ünlü, 2020;

Koca, 2023) genel olarak örtüşmektedir. Bu çalışmada elde edilen bulgular da benzer şekilde, ders kitabında değer aktarımının genel olarak planlı olmakla birlikte, bazı değerlerin ihmal edildiğini veya daha düşük yoğunlukta işlendiğini göstermektedir.

5.1. Değerler Eğitimi Üzerine Yapılan Çalışmalarla Karşılaştırma

Bu araştırmada elde edilen bulgular, ilkokul ders kitaplarında değerlerin aktarımına ilişkin yapılan birçok çalışmayla benzerlikler göstermektedir. Ders kitaplarında bazı değerlerin daha yoğun, bazı değerlerin ise daha sınırlı biçimde yer aldığı yönündeki bulgular, literatürde yapılan çalışmalarla da desteklenmektedir (Erdönmez, 2019; Öksüz & Eken, 2019; Yıldız, 2024). Yıldız'ın (2024) çalışmasında dürüstlük, saygı, sorumluluk, adalet, koruma-kollama ve vatandaşlık değerlerinin ders kitaplarında yeterli düzeyde yer almadığı belirlenmiştir. Erdönmez (2019) ile Öksüz & Eken'in (2019) araştırmalarında çalışkanlık, sevgi, yardımseverlik ve vatanseverlik değerlerinin daha sık vurgulandığı; adalet, dürüstlük ve saygı gibi bazı değerlere ise sınırlı düzeyde yer verildiği ortaya konulmuştur. Bu çalışmada, İlkokul dördüncü sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında sevgi, saygı ve sorumluluk gibi değerlerin öne çıktığı; buna karşılık adalet ve dostluk gibi bazı kök değerlerin daha sınırlı görünürlük kazandığı tespit edilmiştir.

Bu bulgu, Uzunkol ve Karaca'nın (2017) matematik ders kitaplarında değerlerin dengesiz dağılım gösterdiğine ilişkin bulgularıyla örtüşmektedir. Söz konusu araştırmada da bazı değerlere hiç yer verilmediği ya da sınırlı düzeyde ele alındığı belirtilmiştir. Benzer şekilde Üreyen ve Özmantar (2023), ilkokul matematik ders kitaplarında sevgi değerinin baskın olduğunu, bazı kök değerlerin ise yeterince yansıtılmadığını ortaya koymuştur.

Kaşkaya ve Duran'ın (2017) araştırmasında geleneksel değerlerin daha baskın olduğu, bilimsel değerlerin ise sınırlı kaldığı; Eken'in (2023) çalışmasında duyarlılık, bilimsellik ve saygı değerlerinin öne çıktığı, barış, sabır ve estetik gibi değerlerin ise daha az temsil edildiği belirlenmiştir. Müzik ve Türkçe ders kitapları üzerine yapılan çalışmalar da bu araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir (Bozgün & Akdağ, 2022; Erdönmez, 2019; Kaşkaya & Duran, 2017; Karagül & Samur, 2017; Öksüz & Eken, 2019; Sur, 2024; Yükrük & Akarsu, 2015). Kara ve Emirhan (2020) ile Yükrük ve Akarsu'nun (2015) çalışmalarında, bazı değerlerin tekrarlandığı, bazı değerlerin ise metinlerde yer

almadığı belirlenmiştir. Bu durum, değer aktarımında ders kitapları arasında ortak bir yaklaşımın bulunduğunu; ancak değer çeşitliliği ve dengesi açısından geliştirilmesi gereken yönlerin olduğunu göstermektedir.

Bozgün ve Akdağ (2022) ile Kırmızı'nın (2014) araştırmaları sorumluluk, sabır, yardımseverlik, doğa sevgisi ve millet sevgisi gibi değerlerin daha sık yer aldığını göstermektedir. Taş (2022) ile Demir ve Hacat'ın (2020) çalışmalarında sorumluluk, dayanışma, vatanseverlik ve duyarlılık değerlerinin öne çıktığı; adalet, dürüstlük, tasarruf ve özgürlük gibi bazı değerlerin ise daha sınırlı düzeyde ele alındığı görülmektedir. Ders kitaplarında değerlerin dağılımına ilişkin genel eğilimler değerlendirildiğinde, özellikle sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik gibi öğrencilerin günlük yaşam deneyimleriyle doğrudan bağlantı kurulabilen değerlerin daha fazla yer aldığı görülmektedir. Buna karşın adalet, dürüstlük, sabır ve özdenetim gibi daha soyut nitelikli ve ahlaki gelişimi destekleyen değerlerin ders kitaplarında görece sınırlı düzeyde temsil edildiği anlaşılmaktadır.

5.2. DKAB Ders Kitapları Üzerine Yapılan Çalışmalarla Karşılaştırma

Bu araştırmada elde edilen bulgular, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitapları üzerine yapılan önceki çalışmalarla büyük ölçüde örtüşmektedir (Ağca & Meydan, 2022; Arslan & Çetin, 2024; Eker & Ünlü, 2020; Koca, 2023). Ders kitabında kök değerlerin yer alma düzeyinin üniteler arasında farklılık gösterdiği ve bazı değerlerin daha yoğun biçimde işlendiği bulgusu, literatürde yapılan çalışmalarla da desteklenmektedir (Ağca & Meydan, 2022; Arslan & Çetin, 2024; Erdönmez, 2019; Eker & Ünlü, 2020; Koca, 2023). Ağca ve Meydan'ın (2022) yedinci sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabı üzerine gerçekleştirdikleri çalışmada, kök değerlerin üniteler arasında dengesiz dağıldığı ve bazı değerlerin ön plana çıktığı belirlenmiştir. Söz konusu çalışma, kök değerlerin üniteler arasında farklı yoğunluklarda dağılım gösterdiğini, adalet değerinin en sık vurgulanan, sorumluluk değerinin ise en az vurgulanan değer olduğunu ortaya koymuştur. Bu araştırmada da benzer şekilde, İlkokul dördüncü sınıf DKAB ders kitabında sevgi ve saygı değerlerinin diğer değerlere kıyasla daha yoğun biçimde temsil edildiği görülmektedir. Arslan ve Çetin'in (2024) dördüncü sınıf DKAB ders kitabına yönelik bulguları da, sevgi ve saygı değerlerinin en sık vurgulanan kök değerler olduğunu ortaya koymaktadır. Bu

yönüyle mevcut araştırma, aynı sınıf düzeyinde yapılan çalışmalarla doğrudan örtüşmektedir.

Eker ve Ünlü'nün (2020) beşinci sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında sevgi değerinin baskın olduğuna ilişkin bulguları, bu araştırmada elde edilen sonuçları desteklemektedir. Söz konusu çalışmada sevgi değerinin en sık vurgulanan kök değer olduğu, dostluk ve sabır değerlerinin ise sınırlı düzeyde ele alındığı belirlenmiştir. Ayrıca Koca'nın (2023) DKAB öğretim programları ve ders kitaplarını evrensel değerler açısından incelediği çalışmasında, bazı evrensel değerlerin yeterince temsil edilmediği yönündeki bulgular, bu araştırmada belirlenen sınırlı değer temsilleriyle paralellik göstermektedir. Koca, öğretim programları ve ders kitaplarının özgürlük, sorumluluk ve dürüstlük değerleri açısından yeterli düzeyde olduğunu; buna karşılık barış, sevgi-saygı, hoşgörü ve iş birliği değerleri bakımından önemli eksiklikler barındırdığını ortaya koymuştur. Arslan ve Çetin (2024) dördüncü sınıf kitabındaki kök değerlerin üniteler arasında farklı oranlarda dağılım gösterdiğini ve sevgi ile saygı değerlerinin en sık vurgulanan değerler olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, DKAB ders kitaplarında değer aktarımının genel olarak programla uyumlu olduğu; ancak değerlerin dağılımı ve çeşitliliği açısından benzer sorunların devam ettiği söylenebilir.

5.3. Karakterizasyon Üzerine Yapılan Çalışmalarla Karşılaştırma

Bu araştırmada elde edilen bulgular, ders kitaplarında karakterlerin değer aktarımında önemli bir araç olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Karakterlerin söylem ve davranışları üzerinden değerlerin aktarılması, karakterizasyon üzerine yapılan çalışmaların bulgularıyla uyumludur. Karagül ve Samur (2017) ile Çinpolat'ın (2018) çalışmalarında, ders kitaplarında yer alan karakterlerin büyük çoğunluğunun kapalı ve durağan nitelikler taşıdığı belirtilmiştir. Bu araştırmada da karakterlerin genellikle belirli değerleri temsil eden, sınırlı gelişim gösteren yapılarla sunulduğu görülmektedir. Bu durum, karakterlerin derinlikli gelişimden ziyade değer aktarımı amacıyla yapılandırıldığını düşündürmektedir.

Karagül'ün (2019) karakter geliştirme yollarına ilişkin bulguları da bu araştırmayla ilişkilendirilebilir. Söz konusu çalışmada karakterlerin çoğunlukla yazar anlatımı ve konuşmalar aracılığıyla geliştirildiği ifade edilmektedir. Bu araştırmada da DKAB ders kitabında karakterlerin değerleri çoğunlukla doğrudan söylemler ve örnek

davranışlar yoluyla aktardığı görülmektedir. Bu benzerlik, ders kitaplarında karakterlerin daha çok öğretici bir işlevle kurgulandığını göstermektedir. Değer aktarımının sunuluş biçimi incelendiğinde, değerlerin yalnızca doğrudan öğütleyici ifadeler aracılığıyla değil; karakterlerin davranışları, diyalogları, yaşantıları, olaylara verdikleri tepkiler ve problem çözme süreçleri üzerinden yapılandırıldığı görülmüştür. Bu durum, değerlerin soyut bir bilgi alanı olmaktan çıkarılarak somut yaşantılarla ilişkilendirildiğini göstermektedir. Özellikle peygamberler ve tarihî şahsiyetler gibi güçlü rol modeller aracılığıyla üst düzey değerlerin somutlaştırıldığı; gündelik yaşamdan karakterler üzerinden ise değerlerin günlük hayat bağlamına taşındığı belirlenmiştir. Bununla birlikte bazı karakterlerin hata yapma ve bu süreçten ders çıkarma durumlarına yer verilmesi, değer aktarımının yalnızca idealize edilmiş bir düzlemde değil, sınırlı da olsa gelişimsel bir perspektifle ele alındığını ortaya koymaktadır.

5.4. Rol Model Üzerine Yapılan Çalışmalarla Karşılaştırma

Bu araştırmada karakterlerin değer aktarımında rol model işlevi üstlendiği bulgusu, rol model ve temsil üzerine yapılan çalışmalarla örtüşmektedir. Karakterlerin günlük yaşam bağlamlarında sunulması ve değerleri davranış yoluyla aktarması, öğrenciler için örnek oluşturabilecek bir yapı sunmaktadır. Kaya ve Aydın'ın (2023) öğrencilerin ders kitaplarındaki karakterleri rol model alma düzeylerine ilişkin bulguları, bu araştırmanın sonuçlarını destekler niteliktedir. Öğrencilerin karakterleri rol model alma eğiliminde olması, DKAB ders kitabında karakterlerin değer aktarımı açısından etkili bir araç olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde Aytan vd. (2018) bulguları, ders kitaplarındaki kahramanların rol model olma özelliklerinin dikkatle ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Topçu ve Karatekin (2017), ders kitaplarında bilim insanlarının büyük bölümünün Batı medeniyetine mensup kişilerden oluştuğunu, Türk-İslam medeniyetine ait bilim insanlarının ise sınırlı sayıda yer aldığını belirlemiştir. Sarıtaş ve Şahin (2018), ilkokul ders kitaplarında kadınların daha çok ev içi sorumluluklarla ilişkilendirilen roller üzerinden, erkeklerin ise güç ve otoriteyi temsil eden rollerle sunulduğunu tespit etmiştir. Emral vd. (2022), Güllühan ve Bekiroğlu'nun (2022) araştırmasında ise ders kitaplarında rol modellerin büyük ölçüde erkek karakterlerden oluştuğu belirlenmiştir. Toplumsal cinsiyet ve temsil üzerine yapılan çalışmalar (Demircioğlu ve Özalp, 2023; Dündar, 2021;

Sarıtaş ve Şahin, 2018) ise bu araştırmada dolaylı olarak değerlendirilebilecek bir boyuta işaret etmektedir. Karakterlerin değer aktarımındaki işlevselliğine rağmen, rol model çeşitliliği ve temsil dengesinin geliştirilmesi gerektiği yönündeki bulgular, literatürde yapılan çalışmalarla da örtüşmektedir (Arslan & Çetin, 2024; Eker & Ünlü, 2020; Erdönmez, 2019; Koca, 2023). Bu bağlamda, DKAB ders kitaplarında sunulan karakterlerin hem değer aktarımı hem de rol model olma özellikleri açısından daha bilinçli biçimde yapılandırılmasının gerekli olduğu söylenebilir.

5.5. Sonuç

Bu araştırmada, İlkokul dördüncü sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alan karakterlerin nitelediği değerler incelenmiş ve bu karakterlerin değer aktarımındaki rolü ortaya konulmuştur. Doküman inceleme yöntemiyle yürütülen araştırma sonucunda, ders kitabında yer alan karakterlerin büyük ölçüde Millî Eğitim Bakanlığı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında yer alan kök değerlerle uyumlu biçimde yapılandırıldığı belirlenmiştir. Araştırma kapsamında kitapta toplam altmış altı benzersiz karakter belirlenmiştir. Bu karakterlerin büyük çoğunluğunun insan türünde olduğu; peygamberler, sahabeler, tarihî şahsiyetler ve gündelik yaşamdan bireylerin değer aktarımında işlevsel biçimde kullanıldığı saptanmıştır.

Analizler sonucunda öğretim programında yer alan on kök değerin tamamının ders kitabında temsil edildiği görülmüş; ancak bu değerlerin karakterler ve üniteler arasında dengeli biçimde dağılmadığı saptanmıştır. En sık temsil edilen kök değerin sevgi (f=91) olduğu, bunu sırasıyla sorumluluk (f=87), yardımseverlik (f=57), saygı (f=40), dürüstlük (f=36), adalet (f=24), dostluk (f=19), sabır (f=12), öz denetim (f=7) ve vatanseverlik (f=4) değerlerinin izlediği belirlenmiştir. Bu bulgular, karakterlerin değer aktarımında belirli değerler etrafında yoğunlaştığını; bazı değerlerin ise oldukça sınırlı bağlamlarda yer aldığını göstermektedir. Değerlerin temsil yoğunluklarının dengeli bir dağılım sergilememesi pedagojik açıdan sınırlayıcı bir durum oluşturabilir.

Ünitelere göre dağılım da benzer bir dengesizliği ortaya koymuştur. “Güzel Ahlak” ve “Hazreti Muhammed’i Tanıyalım” üniteleri hem karakter hem de değer çeşitliliği bakımından en zengin içeriğe sahipken; “Din ve Temizlik” ünitesi hem karakter sayısı hem de değer çeşitliliği bakımından en düşük temsil düzeyine sahip ünite olarak dikkat çekmektedir. Araştırma sonuçları, DKAB ders kitabında karakter temelli değer

aktarımının etkili bir yöntem olduğunu; ancak bu yöntemin daha dengeli ve bütüncül bir yaklaşımla yapılandırılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

5.6. Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

5.6.1. Öğretim Programına Yönelik Öneriler

- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarının hazırlanma sürecinde, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde benimsenen erdem-değer-eylem yaklaşımı dikkate alınarak karakterler aracılığıyla sunulan değerlerin üniteler ve temalar arasında dengeli biçimde yapılandırılması önerilebilir.
- Programda yer verilen değerlerin yalnızca genel ifadelerle belirtilmesi yerine, bu değerlerin hangi bağlamlarda ve hangi öğretim durumlarında ele alınabileceğine ilişkin açıklayıcı yönlendirmelere yer verilmesi, uygulama sürecini daha işlevsel hâle getirebilir.
- Kitapta verilecek değerlerin öğrencilerin günlük yaşam deneyimleriyle ilişkilendirilebilecek etkinlikler ve örnek durumlarla desteklenmesi, değerlerin daha somut biçimde anlaşılmasına katkı sağlayabilir.
- Öğretim programında her bir değer için yaş düzeyine uygun öğrenme çıktıları ve davranış göstergelerinin daha açık biçimde ifade edilmesi, değerlerin öğretim sürecinde daha görünür ve izlenebilir hâle gelmesini sağlayabilir.
- Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ile birlikte değerler eğitimi Erdem-Değer-Eylem yaklaşımı doğrultusunda yeniden yapılandırılmış olmakla birlikte, kök değerlerle büyük ölçüde örtüşen bir içerik devam etmektedir. Bu nedenle programda yer alan değerlerin bu yeni yaklaşım çerçevesiyle uyumlu biçimde bütüncül olarak ele alınması önerilmektedir.

5.6.2. Ders Kitabı Yazımına Yönelik Öneriler

- Ders kitaplarında karakterlerin yalnızca belirli değerleri temsil eden sabit figürler olarak değil, olay örgüsü içinde gelişim gösteren ve çok boyutlu bireyler olarak kurgulanması önerilmektedir.

- Değerlerin öğrenciler tarafından daha iyi içselleştirilebilmesi için karakterlerin karşılaştığı ahlaki ikilemler ve çözüm süreçleri üzerinden yapılandırılmış bağlamlara daha fazla yer verilmesi önem taşımaktadır.
- Ders kitaplarında yer alan karakterlerin temsil ettiği değerlerin daha dengeli ve bütüncül biçimde dağıtılması gerekmektedir.
- Özellikle sınırlı düzeyde temsil edilen adalet, dostluk ve vatanseverlik gibi değerlerin farklı bağlamlarda daha görünür hâle getirilmesi, değer aktarımının çeşitliliğini artırabilir.

5.6.3. Gelecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

- Farklı sınıf düzeylerine ve yayınevlerine ait Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi, değerlerin farklı öğretim kademeleri ve materyallerdeki dağılımını ortaya koyabilir.
- Ders kitaplarında yer alan değerlerin yalnızca metinler üzerinden değil; görseller, etkinlikler ve ölçme-değerlendirme unsurları bağlamında da ele alındığı çalışmalar yapılması, değer aktarımının bütüncül yapısını daha görünür kılabilir.
- Karakter temelli değer aktarımının öğrencilerin değer kazanımı, tutum ve davranışları üzerindeki etkisini inceleyen nicel, nitel ve karma yöntemli araştırmalar gerçekleştirilmesi alana katkı sağlayacaktır.
- Öğretmen ve öğrencilerin ders kitaplarındaki karakter ve değer algılarını ortaya koyan saha temelli çalışmaların yapılması, uygulamadaki yansımaların daha iyi anlaşılmasına katkı sunabilir.

KAYNAKÇA

Ağca, C., & Meydan, H. (2022). Yedinci sınıf din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitabının kök değerlerin öğretimi açısından incelenmesi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), 94–116. https://doi.org/10.34086/rteusbe.1114158

Akbaş, O. (2004). Türk Millî Eğitim Sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. Değerler Eğitimi Dergisi, 6(16), 9–27.

Akiskal, H. S., Hirschfeld, R. M. A., & Yerevanian, B. I. (1983). The relationship of personality to affective disorders: A critical review. *Archives of General Psychiatry, 40*(7), 801-810. https://doi.org/10.1001/archpsyc.1983.01790060099013

Aktepe, V. (2019). *Karakter ve değer eğitiminde rol model olarak öğretmen*. http://acikerisim.nevsehir.edu.tr/xmlui/handle/20.500.11787/2233

Aktepe, V., & Tahiroğlu, M. (2016). Değerler eğitimi yaklaşımları ve etkinlik örnekleri. *The Journal of Academic Social Science Studies, 1*(42), 361-361. https://doi.org/10.9761/JASSS2941

Alver, M., & Kesicioğlu, S. O. (2021). Karakter ve değerler eğitimi yaklaşımları ve uygulamaları (3. Baskı, ss. 155-174). Pegem Akademi Yayıncılık. https://doi.org/10.14527/9786050370133

Arslan, A., & Çetin, H. (2024). 4. sınıf din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitabında yer alan kök değerler: Bir doküman incelemesi. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, 8*(3), 201-221. https://doi.org/10.54707/meric.1457551

Arthur, J. (2008). Britanya ve Amerika'da karakter eğitimine yönelik geleneksel yaklaşımlar. İçinde *Ahlak ve karakter eğitimi el kitabı* (ss. 80-98). Routledge.

Aslan, C. (2007). Yazınsal nitelikli çocuk kitaplarının çocuğun gelişim sürecindeki yeri. İçinde *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri* (ss. 189-200). Ankara Üniversitesi Basımevi.

Aydın, A. (2005). *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğrencilerinin değer hiyerarşileri ile İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin değer hiyerarşilerinin karşılaştırılması* [Tez]. Ankara Üniversitesi.

Aydın, M. (2011). Değerler, işlevleri ve ahlak. *Eğitime Bakış Dergisi, 7*(19), 39–45.

Aydın, M. Z., & Gürler, Ş. A. (2020). *Okulda değerler eğitimi: Yöntemler-etkinlikler-kaynaklar* (6. Basım). Nobel Akademik Yayıncılık.

Aydın, M. Z., & Akyol Gürler, Ş. (2012). *Okulda değerler eğitimi*. Nobel Yayıncılık.

Aytan, T., Çalici, M. A., & Erdem, A. (2018). Türkçe ders kitaplarındaki öyküleyici metin kahramanlarının rol model olma durumları üzerine bir araştırma. *Journal of International Scientific Researches, 3*(2), 634-652. https://doi.org/10.21733/ibad.435151

Bacanlı, H. (1999). Üniversite öğrencilerinin değer tercihleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 20*(20), 597–610.

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall. http://archive.org/details/sociallearningth0000band

Başaran, İ. E. (1988). *Eğitim psikolojisi: Modern eğitimin psikolojik temelleri*. Sevinç Matbaası.

Battistich, V. (2005). Character education, prevention, and positive youth development.

Baymur, F. (1994). *Genel psikoloji*. İnkılap Kitabevi. https://www.inkilap.com/genel-piskoloji

Bozgün, K., & Akdağ, A. (2022). İlkokul 4. sınıf Türkçe ders kitabındaki değerlerin incelenmesi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2*(1), 47–59.

Bozkurt, E. (2019). Karakter eğitimi ve değerler eğitimi ile ilgili temel kavramlar. İçinde *Karakter ve değerler eğitimi* (1. Baskı, ss. 2-23). Pegem Akademi Yayıncılık.

Cambridge Dictionary. (2026). Oxford. https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/oxford

Ceran, D. (2015). Çocuklara rol model olması bakımından Millî Mücadele kahramanları ve edebî eserlere yansıması: "Kurtuluşun Kahramanları" kitap dizisi örneği. *Tarih Okulu Dergisi (TOD), 8*(24), 135–157.

Cevizci, A. (2000). *Felsefe terimleri sözlüğü*. Paradigma. http://archive.org/details/ahmet-cevizci-felsefe-terimleri-sozlugu-paradigma-yayinlari

Chan, K., & Prendergast, G. (2007). Materialism and social comparison among adolescents. *Social Behavior and Personality: An International Journal, 35*, 213-228. https://doi.org/10.2224/sbp.2007.35.2.213

Charrier, C., & Ozouf, R. (1972). *Yaşanmış pedagoji* (2. bsl.). Millî Eğitim Bakanlığı.

Coleman, J. S. (1974). Inequality, sociology, and moral philosophy. *American Journal of Sociology, 80*(3), 739-764. https://doi.org/10.1086/225859

Creswell, J. W. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (M. Bütün & S. B. Demir, Çev. Ed.). Siyasal Kitabevi.

Çağdaş, A., & Seçer, Z. Ş. (2002). *Çocuk ve ergende sosyal ve ahlak gelişimi*. https://www.kitapstore.com/urun/71157/kitap/nobel-yayin-dagitim/dr-zarife-sahin-secer/cocuk-ve-ergende-sosyal-ve-ahlak-gelisimi/

Çamdibi, H. M. (2007). Gazzali'de ahlak terbiyesi. İçinde *Teorik ve pratik yönleriyle ahlak* (ss. 213-251). Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Çelikkaya, T. (2016). Sosyal bilgiler programındaki değerlere ilişkin sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değer öncelikleri ve gerekçelerine ilişkin görüşleri. *The 2nd International Conference on the Changing World and Social Research (ICWSR'2016) Proceedings Book*, 945–962, Barcelona, Spain.

Çelikkaya, T. (2019). Değerin tanımı ve sınıflandırılması. İçinde *Karakter ve değer eğitimi* (1. Baskı, ss. 66-87). Pegem Akademi Yayıncılık. https://doi.org/10.14527/9786050370003

Çınar, F. (2019). Kavramsal çerçeve. İçinde *Karakter ve değer eğitimi* (1. Baskı, ss. 2-19). Pegem Akademi Yayıncılık. https://doi.org/10.14527/9786050370003

Çinpolat, E. (2018). Türkçe ders kitaplarında yer alan öykülerdeki kişilerin karakter özellikleri üzerine bir inceleme. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 6*(4), 1016-1040. https://doi.org/10.16916/aded.448580

Değerler Eğitimi Ansiklopedisi. (2018). https://edam.com.tr/urun/degerler-egitimi-ansiklopedisi/

Demir, E., & Köse, M. (2017). *Rol model olarak öğretmen*. Lambert Academic Publishing.

Demir, F. B., & Hacat, S. O. (2020). Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi. *Journal of History School, 13*(XLIX), 4443-4466. https://doi.org/10.29228/joh.46733

Demircioğlu, E., & Özalp, M. T. (2023). Representation of female scientists in social studies textbooks. *Educational Academic Research, 47*(1), 80-92. https://doi.org/10.5152/AUJKKEF.2022.991680

Demirel, M. (2009). Sınıf öğretmenlerinin ve okul yöneticilerinin karakter eğitimine ilişkin öz-yeterlik inançları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 37*(37), 36–49.

Dilmaç, B., & Bircan, H. H. (Ed.). (2019). *Değerler ve değerler psikolojisi* (3. bs.). Pegem Akademi Yayıncılık. https://doi.org/10.14527/9786053648109

Dilmaç, B., Kulaksızoğlu, A., & Ekşi, H. (2007). An examination of the humane values education program on a group of science high school students. *Educational Sciences: Theory & Practice, 7*(3), 1221–1261.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı. (2018). Millî Eğitim Bakanlığı.

Dirlik, E. E., Paksoy, H. B., Yiğit, H., Kazan, K., & Erez, Z. (2024). *İlkokul din kültürü ve ahlak bilgisi 4. sınıf ders kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Dix, K., Slee, P., Lawson, M., & Keeves, J. (2012). Implementation quality of whole-school mental health promotion and students' academic performance. *Child and Adolescent Mental Health, 17*, 45-51. https://doi.org/10.1111/j.1475-3588.2011.00608.x

Doğanay, A. (2006). Değerler eğitimi. İçinde *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* (ss. 255-286). Pegem Akademi Yayıncılık.

Doğanay, A. (2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17*(2), 77–96.

Dökme, K., & Kızılaslan Tunçer, B. (2022). İlkokul Türkçe ders kitaplarındaki öyküleyici metinlerin değerler yönünden incelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi, 51*(235), 2085–2106.

Dündar, S. (2021). *Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet* [Yüksek lisans tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi].

Eken, B. (2023). *İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki karakterleri niteleyen değerlerin incelenmesi* [Tez]. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.

Eker, C., & Ünlü, S. (2020). An examination of religious culture and moral knowledge course book for inclusion of root values. *The Journal of International Educational Sciences, 25*(25), 71-88. https://doi.org/10.29228/INESJOURNAL.47190

Ekşi, H. (2004). "Karakter eğitimi nedir?" ve "Niçin karakter eğitimi?" İçinde *Kara tahtayı aşmak: Öğrenci merkezli öğretmenlik* (1. Baskı, ss. 251-272). Kaknüs Yayınları.

Ekşi, H., & Ersoy, F. (2020). Karakter ve değer eğitiminde rol model olarak öğretmen. İçinde H. Ekşi & A. Katılmış (Ed.), *Karakter ve değerler eğitimi* (ss. 143–178). Nobel Akademik Yayıncılık.

Ekşi, H., & Katılmış, A. (2016). *Uygulama örnekleriyle değerler eğitimi*. https://tarama.pau.edu.tr/client/tr_TR/defaulttr/search/detailnonmodal/ent:$002f$002fSD_ILS$002f0$002fSD_ILS:98040/ada?qu=Values.&d=ent%3A%2F%2FSD_ILS%2F0%2FSD_ILS%3A98040~ILS~54&ic=true&ps=300&h=8

Emral, T., Şimşek, A., & Ütkür Güllühan, N. (2022). İlkokul ders kitaplarında rol modellerin cinsiyete ve faaliyet alanlarına göre dağılımı. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2022*(19), 355-380. https://doi.org/10.46778/goputeb.1140216

Erdönmez, A. (2019). *İlkokul 4. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin değerler eğitimi bakımından incelenmesi* [Tez]. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi.

Ersanlı, E. (2007). Çocuğun davranışlarının biçimlenmesinde rol model davranışların etkisi. İçinde *Okullarda şiddet ve çocuk suçluluğu* (ss. 321-327). Hegem Yayınları.

Ertürk, S. (1979). *Eğitimde "program" geliştirme*. Yelkentepe Yayınları.

Giles, D., & Maltby, J. (2004). The role of media figures in adolescent development: Relations between autonomy, attachment, and interest in celebrities. *Personality*

and Individual Differences, 36, 813-822. https://doi.org/10.1016/S0191-8869(03)00154-5

Gülçür, M. K. (1991). *Kur'an'da karakter eğitimi* [Tez]. Selçuk Üniversitesi.

Güneş, A. (2015). Manevi-insani değerler eğilim ölçeği (MİDÖ): Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Journal of International Social Research, 8*(41), 1354-1354. https://doi.org/10.17719/jisr.20154115117

Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar: Ahlâk psikolojisi, ahlâkî değerler ve ahlâkî gelişme*. Ötüken Yayınları.

Güngör, E. (2000). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar: Ahlâk psikolojisi, ahlâkî değerler ve ahlâkî gelişme*. Ötüken. https://books.google.com.tr/books?id=nEXGMwEACAAJ

Güven, A. Z. (2014). *Değerler eğitimi ve Türkçe derslerinde değerlerin kullanımı*. Palet Yayınları.

Halstead, J. M., & Taylor, M. J. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge Journal of Education, 30*(2), 169-202. https://doi.org/10.1080/713657146

Hökelekli, H. (2010). Modern eğitimde yeni bir paradigma: Değerler eğitimi. *Eğitime Bakış Dergisi, 6*(18), 4-10.

İşcan, C. D. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği* [Sosyal Bilimler Enstitüsü]. https://avesis.hacettepe.edu.tr/yonetilen-tez/15053746-7948-4c94-9d70-0863e1bea5d2/ilkogretim-duzeyinde-degerler-egitimi-programinin-etkililigi

Kağan, M. (2021). Değerlerin tanımı ve sınıflandırılması. İçinde *Karakter ve değer eğitimi* (3. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık. https://doi.org/10.14527/9786050370133

Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni insan ve insanlar-sosyal psikolojiye giriş: Sistem ofset* (10. Baskı). Evrim Yayınevi.

Kara, M., & Emirhan, T. (2020). Değerler eğitimi açısından müzik dersi kitaplarındaki çocuk şarkıları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 39*(2), 153–178.

Kara, O. (2012). Kur'ân'a göre insan şahsiyetine etki eden faktörler. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 14*(25), 1-24.

Karagül, S. (2019). Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan öykü metinlerindeki karakter geliştirme yollarının incelenmesi. *Başkent University Journal of Education, 6*(2), 293-303.

Karagül, S., & İnce Samur, A. Ö. (2017). Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan öykülerdeki kişilerin karakter özelliklerinin incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 5*(2), 336–352.

Karaman, K. (2010). Küreselleşme ve eğitim. *Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks, 2*(3), 131–144.

Karasar, N. (2024). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar ilkeler teknikler* (C. 39). https://www.nobelyayin.com/bilimsel-arastirma-yontemi-kavramlar-ilkeler-teknikler_1755.html

Kasapoğlu, H. (2013). Okulda değer eğitimi ve hikâyeler. *Millî Eğitim Dergisi, 43*(198), 97–109.

Kaşkaya, A., & Duran, T. (2017). İlkokul Türkçe ders kitaplarının değer aktarımı açısından incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 417-417. https://doi.org/10.24315/trkefd.303978

Kaya, M., & Aydın, E. (2023). Ortaokul öğrencilerinin Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki karakterleri rol-model alma durumlarının incelenmesi. *Ihlara Eğitim Araştırmaları Dergisi, 8*(1), 31-40. https://doi.org/10.47479/ihead.1314932

Keskin, Y. (2008). *Türkiye'de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: Tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması*. https://avesis.marmara.edu.tr/yonetilen-tez/9e47e50f-f460-42b3-9b21-8eab7c2f6102/turkiyede-sosyal-bilgiler-ogretim-programlarinda-degerler-egitimi-tarihsel-gelisim-1998-ve-2004-programlarinin-etkililiginin-arastirilmasi

Kırmızı, F. S. (2014). 4. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi, 12*(27), 217–259.

Kirschenbaum, H. (1995). *100 ways to enhance values and morality in schools and youth settings*. Allyn and Bacon. http://archive.org/details/100waystoenhance0000kirs

Koca, H. K. (2023). Evrensel değerler bağlamında din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 64*(2), 629-657. https://doi.org/10.33227/auifd.1196313

Kohlberg, L. (1985). Kuram ve uygulamada adil topluluk yaklaşımıyla ahlak eğitimi. İçinde *Ahlak eğitimi*.

Kongar, E. (2022). *İçimizdeki zalim*. Remzi Kitabevi. https://www.remzi.com.tr/kitap/icimizdeki-zalim-1

Korkmaz, M. (2019). Değerler eğitimi yaklaşımları. İçinde *Teoriden pratiğe değerler eğitimi* (2. Baskı, ss. 37-61). Nobel Akademik Yayıncılık.

Köksal, K., Yaylaci, Z., Yel, Ü., Erbaş, S., & Kilcan, B. (2022). Sosyal bilgiler ders kitaplarının kök değerler açısından incelenmesi. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi, 5*(2), 74-87. https://doi.org/10.48174/buaad.52.1

Kuçuradi, İ. (2000). *İnsan ve değerleri*. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kurudayıoğlu, M., Baş, B., & Aytan, N. (2014). 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki hikâyelerin karakter eğitimi açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 1*(4), 22-22. https://doi.org/10.16916/aded.15992

Kuş, Z., Merey, Z., & Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi, 11*(25), 183-214.

Kuşdil, M. E., & Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi, 15*(45), 59–76.

Lapsley, D. K. (2019). Eğitimin hedefi olarak ahlaki öz kimlik. İçinde *Ahlak ve karakter eğitimi el kitabı* (ss. 33-56). Edam Yayınevi.

Lickona, T. (1992). *Educating for character—How our schools can teach respect and responsibility*. Bantam Books.

Lickona, T. (1997). Chapter IV: Educating for character: A comprehensive approach. *Teachers College Record, 98*(6), 45-62. https://doi.org/10.1177/016146819709800604

Lickona, T. (1991). *Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility*. Bantam Books.

Lockwood, A. L. (2009). *The case for character education: A developmental approach*. Teachers College Press. http://archive.org/details/caseforcharacter0000lock

Lukens, R. J. (1999). *A critical handbook of children's literature* (6th ed.). Longman.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü* (O. Akınhay & D. Kömürcü, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.

Martin, C. A., & Bush, A. J. (2000). Do role models influence teenagers' purchase intentions and behavior? *Journal of Consumer Marketing, 17*(5), 441-453. https://doi.org/10.1108/07363760010341081

Memiş, A., & Gedik, E. G. (2010). Sınıf öğretmenlerinin değer yönelimleri. *Değerler Eğitimi Dergisi, 8*(20), 123-142.

Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1*(1), 93-108.

Michaelis, J. U. (1985). *Social studies for children: A guide to basic instruction* (8th ed.). Prentice-Hall.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programı (İlkokul 4. sınıf)*. Millî Eğitim Bakanlığı.

Mutter, F., & Pawlowski, T. (2014). Role models in sports – Can success in professional sports increase the demand for amateur sport participation? *Sport Management Review, 17*(3), 324–336.

Naylor, D. T., & Diem, R. A. (1987). *Elementary and middle school social studies*. Random House. https://books.google.com.tr/books?id=kgImAQAAIAAJ

Power, F. C., Nuzzi, R. J., Narvaez, D., Lapsley, D. K., & Hunt, T. C. (2018). *Değerler eğitimi ansiklopedisi: Kavramlar, kişiler, kuramlar* (C. Şeker, Çev. Ed.). EDAM.

Okumuş, E. (2010). Toplum ve ahlak eğitimi. *Eğitime Bakış, 6*(18), 28-32.

Otten, E. H. (2000). *Character education*. ERIC Clearinghouse for Social Studies/Social Science Education. (ERIC Document Reproduction Service No. ED444932).

Öksüz, H. İ., & Eken, N. T. (2019). İlkokul (1-4) Türkçe ders kitaplarındaki hikâye edici metinlerin Türkçe dersi öğretim programındaki kök değerler bakımından

incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 7*(2), 384-401. https://doi.org/10.16916/aded.543009

Öncül, R. (2000). *Eğitim ve eğitim bilimleri sözlüğü: Terimlerin Almanca, Fransızca, İngilizce ve eski Türkçe terim karşılıkları ile*. Millî Eğitim Bakanlığı.

Özbolat, A. (2012). Değerleri küreselleşme sürecinden değerlendirmek. *Değerler Eğitimi Dergisi, 10*(24), 147–167.

Özdaş, F., & Akpınar, B. (2018). Ortaokullarda istenmeyen öğrenci davranışlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 17*(68), 1489–1501.

Özdemir, S. M. (2011). Toplumsal değişme ve küreselleşme bağlamında eğitim ve eğitim programları: Kavramsal bir çözümleme. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 12*(1), 85–110.

Paice, E., Heard, S., & Moss, F. (2002). How important are role models in making good doctors? *BMJ, 325*(7366), 707–710.

Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. Free Press.

Saban, A. (2010). *Çoklu zekâ kuramı ve Türk eğitim sistemine yansıması* (6. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.

Sarı, M. (2007). *Demokratik değerlerin kazanımı sürecinde örtük program: Düşük ve yüksek "okul yaşam kalitesi"ne sahip iki ilköğretim okulunda nitel bir çalışma*. Çukurova Üniversitesi.

Sarıtaş, E., & Şahin, Ü. (2018). Hayat bilgisi ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (48), 463–477.

Sazyek, H. (2020). *Roman terimleri sözlüğü* (3. Baskı). Hece Yayınları ve Dergileri.

Schwartz, M. J., Beatty, A., & Dachnowicz, E. (2006). Character education: Frill or foundation? *Principal Leadership, 7*(4), 25-30.

Schwartz, S., & Bardi, A. (2001). Value hierarchies across cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 32*, 268-290. https://doi.org/10.1177/0022022101032003002

Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values? *Journal of Social Issues, 50*(4), 19-45. https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1994.tb01196.x

Sever, S. (2007). Çocuk edebiyatı öğretimi nasıl olmalıdır? *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu* (ss. 39-56). Ankara Üniversitesi Basımevi.

Sever, S. (2010). Dil ve edebiyat öğretiminde kısa film ve karikatür. *Prof. Dr. Cahit Kavcar Türkçe Öğretimi Çalıştayı*, 13-14.

Sever, S. (2013). *Çocuk edebiyatı ve okuma kültürü*. Tudem Yayınları.

Solak, A. (2007). *Okullarda şiddet ve çocuk suçluluğu*. https://www.seckin.com.tr/kitap/821761565

Sözlükler – Türk Dil Kurumu. (2011). https://tdk.gov.tr/icerik/diger-icerikler/tumsozlukler/

Sunal, C. S., & Haas, M. E. (2011). *Social studies for the elementary and middle grades: A constructivist approach*. Pearson.

Sur, E. (2024). İlkokul Türkçe ders kitaplarındaki kök değerler. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13*(2), 73-90.

Şen, Ü. (2007, Haziran 15). *Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma* [Tez]. https://tezara.org/theses/207088

Şimşek, Ş. (2017). Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerinde karakter eğitimi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 4*(13), 357-364.

Taş, H. (2022). İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının evrensel değerler açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (62), 455-475. https://doi.org/10.21764/maeuefd.1054065

Taşpınar, M. (2009). Eğitimde örtük program ve değerler eğitimi. İçinde *I. Ulusal İyilik Sempozyumu Bildiri Kitabı* (ss. 25–30). Elazığ Millî Eğitim Müdürlüğü Yayınları.

Taylor, M. J. (1994). *Values education in the U.K.: A directory of research and resources*. National Foundation for Educational Research.

Timur, M., Aydoğan, R., Aydın, D. A., & Şimşek, F. (2023). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9*(65), 3003–3011.

Tokdemir, M. A. (2007). *Tarih öğretmenlerinin değerler ve değer eğitimi hakkındaki görüşleri* [Tez]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Topçu, E., & Karatekin, K. (2017). Sosyal bilgiler ders kitaplarında bilim adamları. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 25*(6), 2127–2152.

TTKB. (2017). *MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, müfredatta yenileme ve düzenleme çalışmalarımız üzerine... Ankara, 18 Temmuz 2017*. https://www.academia.edu/41508338/MEB_Talim_ve_Terbiye_Kurulu_Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1_M%C3%BCfredatta_Yenileme_ve_De%C4%9Fi%C5%9Fiklik_%C3%87al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1m%C4%B1z_%C3%9Czerine_Ankara_18_Temmuz_2017

Turner, T. N. (2004). *Essentials of elementary social studies* (3rd ed.). Pearson/A and B.

Türk Dil Kurumu | Sözlük. (2023). https://sozluk.gov.tr/

Ulusoy, K. (2010). Değer eğitimi: Davranışçı ve yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanan tarih programlarında değer aktarımı. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12*(1), 32–51.

Ulusoy, K., & Dilmaç, B. (2020). *Değerler eğitimi* (6. bs.). Pegem Akademi Yayıncılık. https://doi.org/10.14527/9786053643401

Uslu Çetin, O. (2015). Küreselleşmenin eğitimin farklı boyutları üzerindeki etkileri. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi, 2*(1), 75–93.

Uzunkol, E., & Karaca, D. (2017). An examination of primary school math textbooks with regard to the values they involve. *International Journal of Field Education, 5*(2), 55–71.

Ünal, C. (1981). *Genel tutumların veya değerlerin psikolojisi üzerine bir araştırma*. Ankara Üniversitesi Basımevi. https://books.google.com.tr/books?id=KphMtwAACAAJ

Üreyen Çimen, Ö., & Özmantar, M. F. (2023). İlkokul matematik ders kitaplarının kök değerler açısından incelenmesi. *Eğitim Bilim ve Araştırma Dergisi, 4*(2), 337-371. https://doi.org/10.54637/ebad.1309397

Ütkür Güllühan, N., & Bekiroğlu, D. (2022). Rokeach'ın değer sınıflaması'na göre sosyal bilgiler ders kitapları: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türkiye örneği. *Türkiye Eğitim Dergisi, 7*(1), 171-188. https://doi.org/10.54979/turkegitimdergisi.1074297

Vescio, T. K., Snyder, M., & Butz, D. A. (2003). Power in stereotypically masculine domains: A social influence strategy x stereotype match model. *Journal of Personality and Social Psychology, 85*(6), 1062-1078. https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.6.1062

Veugelers, W. (2000). Different ways of teaching values. *Educational Review, 52*(1), 37-46.

Yavuzer, H. (2001). *Çocuk psikolojisi*. Remzi Kitabevi.

Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları, 19*, 499–522.

Yılar, R. (2016). İlettiği değerler açısından ilkokul Türkçe ders kitaplarındaki metinler üzerinde incelemeler. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*(2), 490–506.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, V. (2024). *İlkokul ders kitaplarının karakter eğitiminin altı temel değeri bakımından analizi* [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü].

Yiğittir, S., & Bal, M. S. (2013). Sosyal bilgiler dersinde karakter eğitimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(2), 239–260.

Yiğittir, S., & Kaymakcı, S. (2012). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı uygulama kılavuzu'nda yer alan etkinliklerin değer eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 13*(2), 49–73.

Yontar, A. (2019). Değerlerin kaynağı ve toplumsal, kültürel, dini, ahlaki temelleri. İçinde *Karakter ve değer eğitimi* (1. Baskı, ss. 92-107). Pegem Akademi Yayıncılık. https://doi.org/10.14527/9786050370003

Yükrük, S., & Akarsu, S. (2015). İlkokul (1-4) müzik ders kitaplarında yer alan şarkıların değerler bakımından incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 4*(4), 1684–1707.

Yürük, T., & Düzenli, A. (2021). Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programlarının kazanımlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD), 21*(2), 715-740. https://doi.org/10.30627/cuilah.987645

EKLER

Tablo Ek- 1: Karakter ve Değer İnceleme Formu

Tema (Kök Değer)	Kod	Kod Tanımı (Kodlama Ölçütü)	Alt Tutum ve Davranışlar
Adalet	ADL	Karakterin adil davranması, eşitliği gözetmesi ve hakkaniyetli paylaşım sergilemesi	"Adil olma, eşit davranma, paylaşma…"
Dostluk	DST	Karakterin kişiler arası güvene, sadakate ve yardımlaşmaya dayalı ilişkiler kurması	"Diğerkâmlık, güven duyma, anlayışlı olma, dayanışma, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma…"
Dürüstlük	DRS	Karakterin doğru sözlü, güvenilir, açık ve anlaşılır olması	"Açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, güvenilir olma, sözünde durma…"
Öz Denetim	OZD	Karakterin davranışlarını kontrol etmesi ve sorumluluğunu üstlenmesi	"Davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma, gerektiğinde özür dileme…"
Sabır	SBR	Karakterin zorluklar karşısında direnç göstermesi ve tahammül edebilmesi	"Azimli olma, tahammül etme, beklemeyi bilme…"
Saygı	SYG	Karakterin kendisine ve başkalarına değer veren davranışlar sergilemesi	"Alçakgönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme, muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme…"

Tema (Kök Değer)	Kod	Kod Tanımı (Kodlama Ölçütü)	Alt Tutum ve Davranışlar
Sevgi	SVG	Karakterin sevgi, bağlılık ve fedakârlık içeren davranışlar göstermesi	"Aile birliğine önem verme, fedakârlık yapma, güven duyma, merhametli olma, vefalı olma…"
Sorumluluk	SRM	Karakterin kendisine ve çevresine karşı görevlerini yerine getirmesi	"Kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme…"
Vatanseverlik	VTN	Karakterin toplumsal değerlere, vatana ve ortak mirasa yönelik sorumluluk bilinci göstermesi	"Çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, sadık olma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme…"
Yardımseverlik	YRD	Karakterin başkalarının ihtiyaçlarını gözeterek destekleyici davranışlar sergilemesi	"Cömert olma, iş birliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma…"

Tablo Ek- 2: Doldurulmuş Örnek Form

Karakter	**Özellikleri**	**Kullanılan Karakter Çeşidi**	**Değer**	**Uygunluk**	**Cümle**
Yüce Allah	Yaratan	İlahi	Adalet	Uygun olduğu düşünülmektedir.	*"Allah (cc), evrendeki her şeyi bir ölçü ve düzen içerisinde yaratmış..."*
Hz. Muhammed	Sorumluluk sahibi	İnsani	Sorumluluk	Uygun olduğu düşünülmektedir.	*"Temizlik imanın yarısıdır.' buyurarak Müslümanlara temiz olmayı öğütlemiştir."*
İnsan	Toplumsal sorumluluk bilincine sahip	İnsani	Sorumluluk	Uygun olduğu düşünülmektedir.	"Temizlik, kişinin toplumsal saygınlığını artırdığı gibi toplumun huzurunu da sağlar."
İnsan	Doğru sözlü	İnsani	Dürüstlük	Uygun olduğu düşünülmektedir.	"Güzel ahlak sahibi kimse, her zaman doğruyu söyler..."

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Davut YILMAZ	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Fakülte	Erzincan Eğitim Fakültesi
Bölümü	Sınıf Öğretmenliği
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	